

«Jeg er en familiefar med hobbyen som yrke»
En diskursanalytisk tilnærming til identitet i norsk elitefotball

Thor Fredrik Heier

Masteroppgave i sosiologi
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi
Det samfunnsvitenskapelige fakultet
Universitetet i Oslo
Høsten 2007

Sammendrag

Dette er en diskursanalytisk studie av identitet blant spillere i norsk elitefotball. Det empiriske hovedgrunnlaget er kvalitative intervjuer med mannlige spillere i Tippeligaen. I tillegg trekkes det inn teori om bl.a. profesjonalisering, kommersialisering og media. Studien har et nasjonalt fokus. Det nasjonale rammer inn den spesifikke varianten av elitefotball og skaper et kulturelt bakteppe som trekkes inn underveis i analysen. Dermed har denne studien en ambisjon ut over det å undersøke forhold innen idrett. Hovedsakelig er dette en kulturstudie. Elitefotball er her tenkt som et utsnitt av en større nasjonal kultur.

Analyseverktøyet som benyttes er kritisk diskursanalyse. Dette innebærer en analyseform som både inkluderer mikro- og makroanalyser. F.eks blir de kvalitative intervjuene med spillerne forsøkt analysert i forhold til TV 2 og Telenor sitt oppkjøp av medierettighetene til norsk elitefotball. Dessuten handler kritisk diskursanalyse bl.a. om å anlegge et kritisk perspektiv for å studere sosial endring og diskursivt konstruerte sosiale identiteter.

Analysen tar for seg fire tema: Forståelser av det å være elitespiller, kontakten med media, forståelser av ulike kontekster og identiteter, og til sist kontakt med barn og ungdom. I analysens tema del blir forståelser av det å være elitespiller knyttet til en moralsk diskurs. Stikkord er individualisme, seriøsitet og investering. Her analyseres bl.a. fremstillinger av karrierer og bruk av talentbegrepet.

Spillernes forståelser av kontakten med media tolkes som å innebære en grunnleggende tvetydighet. Media utgjør for det første muligheter for spillerne i den forstand at de kan fremme seg selv og sine karrierer igjennom iscenesettelse f.eks i form av feiring av mål. Dessuten utgjør media et problem for spillerne i den forstand at de ikke har kontroll over hva media videreformidler. Konstruksjon i media får dermed en dobbelt betydning i spillernes forståelser – både som mulighetsskapende og ukontrollerbart og ustabil.

Denne problematikken forfølges i analysens tredje tema, hvor spillernes forståelser av forholdet mellom privat og offentlig står i fokus. Hver av disse sfærene knyttes til en identitet med motstridende meninger og perspektiver. I det privat knyttes spillernes identitet til familien. Stikkord her er relasjoner, trygghet, stabilitet og kjærlighet. I det offentlig har spillerne en idrettsfokuseret identitet. Sentrale

begrep er gode holdninger, hard trening, aggressivitet og prestasjon. Stilt overfor det ukontrollerbare og ustabile i offentligheten, prioriterer spillerne den private identiteten.

Analysens fjerde og siste tema tar for seg såkalt holdningsskapende arbeid overfor med barn og ungdom. Dette handler om at spillerne reise ut til skoler og formidler budskap om holdninger og mobbing. Her tolkes spillerne som å bruke sin spesielle sosiale posisjon til å videreføre en nasjonal diskurs om likhet og samtidig i den prosessen legitimere sin egen posisjon.

Innhold

Forord	9
Kapittel 1 Innledning	11
Problemstilling	11
Fotball og identitet	12
Den sosiale rammen	13
Utvidelse av forskningsspørsmålene	14
Internasjonale studier	16
Mitt forhold til fotball	18
Studiens utgangspunkt og struktur	19
Kapittel 2 Teori	21
Innledning	21
Foucault	21
Laclau og Mouffe	22
Kritisk diskursanalyse – innledning	23
Multidimensjonal metode	24
Endring	27
Kritisk perspektiv	29
Identitet og diskurs	30
Problematisk diskursiv identitet	32
Kritikk av kritisk diskursanalyse	33
Oppsummering	34
Kapittel 3 Metode	35
Valg av metode	35
Empiri	35
Rekrutteringsprosessen	36
Intervjuene	37

Forskerrollen	38
Databehandling	39
Etikk	41
Kapittel 4 Analyse	43
Del 1: Elitespilleren	43
Profesjonalisering, kommersialisering og media	43
Seriøsitetsbegrepet	46
Talentbegrepet	47
Karrierene	49
Privilegerte slitere	52
Elitespiller-diskursen	54
Tilfellet Mykland	57
Attribusjonsfeil, individualisering og legitimering	58
Del 2: Media	60
Media, idrett og identitet	60
Medieavtalen	61
Aktørmakt og medias positive konsekvenser	62
Medieavtalen og organisering	65
Mediekritikk: Det å 'lage saker'	66
Aktørmakt overfor medias negative konsekvenser	68
Diskursiv praksis	69
Del 3: Autentisitet og kontekst	74
Offentlig sosial identitet	74
Privat sosial identitet	76
Autentisitetsdiskursen	79
Autentisitet i offentligheten	80
Del 4: Holdningsskapende arbeid	84

Nasjonalt likhetsideal	84
Sosiale entreprenører	85
Kapittel 5 Konklusjon	89
Subjektposisjonen 'elitespiller'	89
Media og spillernes autonomi	91
Kontekst, roller og autentisitet	92
Holdningsskapende arbeid – eksklusiv legitimering	93
Hovedfunn: Identitet som elitespiller og familiefar	94
Oppsummering	95
Referanser	96
Vedlegg 1: Brev til klubbene	
Vedlegg 2: Spørreskjema for å rekruttere informanter	
Vedlegg 3: Informasjonsbrev til deltagerne	
Vedlegg 4: Samtykke-erklæring	
Vedlegg 5: Intervjuguide	

Forord

En ambisjon ved det analyseverktøyet som jeg bruker i denne studien - kritisk diskursanalyse - er å bidra til utjevning av de diskursive ressursene ved å videreformidle funn til relevante grupper. I dette tilfellet vil det si fotballspillere. Samtidig er en viktig lesergruppe akademikere. Å skulle kommunisere til såpass forskjellige grupper er ikke enkelt. Mitt forslag er at eventuelle fotballspillere som leser dette kan starte med å lese litt i kapittel 4, dvs. analysen. Denne delen tror jeg kan være interessant for de dette gjelder, og teksten er ikke så altfor vanskelig. Trolig vil det være mulig å kjenne seg igjen f.eks i forhold til kontakten med media. Et tips er at når man leser kan man tenke over hvordan makt er fordelt mellom de ulike aktørene som omtales.

Min hovedveileder Kari Steen-Johnsen fortjener en stor takk. Det har vært interessant og lærerikt å arbeide sammen med deg. Takk også til biveileder Ivar Frønes.

Thor Fredrik Heier

November 2007

Kapittel 1 Innledning

Problemstilling

Fotball er godt synlig i det norske samfunnet. Skogvang (2006: 277) mener fotball dominerer i forhold til andre idretter når det kommer til utøvere og omsetning. Den sentrale posisjonen fotball har i Norge gjør at sosiologisk forståelse av idretten er nødvendig. Dette ønsker jeg å bidra til ved å fokusere på identitetkonstruksjoner blant spillere i norsk elitefotball. Min hovedproblemstillingen lyder: «Hvordan gjør fotballspillere identitet?» Dessuten ønsker jeg å se på om det eventuelt er noe spesifikt nasjonalkulturelt ved spillernes identitetsforståelser. Silk, David og Cole (2005) knytter idrett til forståelse av nasjonalstaten:

Etter å ha skaffet et fotfeste i den nasjonale psyken har det i det 20. århundret skjedd en styrking av bånd mellom diskursiv (re)produksjon av spesielle nasjonale kulturer og utvalgte idrettspraksiser, slik at idrett har blitt den i fredstid mest følelsesladde drivkraften for bevaring og uttrykk av nasjonalkulturell tilknytning (Silk m.fl 2005: 6).

Parker (1999, gjengitt i Amis 2005: 148) mener at etterhvert som kulturelle grenser brytes ned og verden oppleves som mindre, øker vår bevissthet om kulturelle forskjeller. Disse bidragene gir inspirasjon til å anlegge et nasjonalkulturelt perspektiv. Ved et slikt grep kan idrettsforskning plasseres i en sammenheng av fagbidrag hvor det nasjonale blir en felles forståelsesramme. Dette kan i sin tur danne utgangspunkt for tverrkulturelle studier hvor idrett utgjør det sentrale element, men som forhåpentligvis også kan gi bredere kulturell forståelse.

Begrunnelsen for å foreta en studie som denne har hovedsakelig å gjøre med en verdien i det å søke å forstå et sentralt kulturfelt i det norske samfunnet. Det har både samfunnsmessig og faglig verdi å kunne få økt forståelse av noe som får så betydelig oppmerksomhet som fotball. Her er en søken etter noe spesifikt nasjonalkulturelt i spillernes identitetsforståelser viktig, fordi det kan vise tilbake til og potensielt si noe om norsk kultur mer generelt. Dermed kontekstualiseres studiens fokus i en bredere kulturell sammenheng, samtidig som dette caset kan gi et innblikk i den kulturelle helheten det befinner seg innenfor. Kanskje kan måten elitefotball forstås på i Norge si oss noe om både vår nasjonale kultur, og om oss selv sett i forhold til andre.

Valget om å vektlegge identitet blant fotballspillere og ikke f.eks blant fotballtilskuere har å gjøre med ønsket om å nå en slags kjerne i idretten. Mine informanter dyrkes av massene på stadion og får oppmerksomhet av media som ingen andre idretter. Hvordan oppleves dette? Hvordan er det å utøve yrket sitt i en slik storm av oppmerksomhet? Ved å plukke fra hverandre fotball til å omhandle den mest sentrale gruppen - spillerne - tror jeg det er mulig å få et interessant innblikk i fotball.

Fotball og identitet

I min undersøkelse står begrepet identitet sentralt. I studiet av sosiale identiteter i elitefotball kombineres to sentrale elementer i samtiden; et profilert kulturfelt og det moderne kjernes spørsmålet 'hvem er jeg?' (Frønes 2004: 27). Diskursiv konstruksjon av sosiale identiteter er en av tre aspekter ved diskurs (Fairclough 1992: 64). Jeg har valgt å se på identitet som subjektposisjoner (Fairclough 1992: 64). Et mål med et slikt identitetsperspektiv er hvordan informantene plasserer seg selv i forhold til diskurser. Her trekker jeg på Althusser (Jørgensen og Phillips 1999: kapittel 1) i tolkningen av forholdet mellom individer og diskurser. Widerberg (2001) mener subjektposisjoner fremhever og tydeliggjør spenninger og motsetninger. Motstridende mangfold er karakteristisk for subjektivitet i det moderne (Widerberg 2001: 146).

Gammelsæter og Ohr (2002) mener fokuset på spillernes, trenernes og klubbens prestasjoner «(...) antagelig også [har] effekter på spillernes og lagenes selvoppfattelser (...)» (Gammelsæter og Ohr 2002: 14). En kommersialisert form for identifisering er tilhengers tilknytning til klubbene. I klubbens kommersielle drift utgjør tilhengerne 'kundene'. Uten tilknytning på basis av identifikasjon blir det få kunder og dermed vanskeligere å drive klubbene økonomisk (Gammelsæter og Ohr 2002:180).

Skogvang (2006) anlegger i sin studie av norsk elitefotball et kjønnsperspektiv. Hun ser forståelser av kvinnelig identitet i sammenheng med det å være lesbisk. Mannlig identitet kobles på den annen side til en distansering fra homoseksualitet, samt det å være økonomisk privilegert (Skogvang 2006: kapittel 6).

Roderick (2003) kommer i sin studie av spillere engelsk fotball fram til at identitet forstås som individets relasjon til kollektivet, i form av førstelaget: «Spillerne kan kun opprettholde sin forståelse av seg selv (...) ved å spille for førstelaget, for det er kun da de har mulighet til å føle seg involvert og

rettferdiggjøre sin status som førstelagsspiller for seg selv og for andre» (Roderick 2003: 156).

Rodericks funn av identitet som en rettferdiggjørelse overfor et kollektiv ser jeg som å ha et moralsk aspekt; en normativ forståelse av prestasjon som i sin tur får konsekvenser for selvopfatning. En moralforståelsen knyttet til identitet står også sentralt i min analyse, men da i et mer individualistisk perspektiv.

Den sosiale rammen

Fotball ble i økende grad profesjonalisert i Norge fra 1970- og 1980-årene av, og endelig tillatt i 1991 (Skogvang 2006:80-1). Skogvang (2006:78-80) knytter økt grad av profesjonalisering til begrep som prestasjonsorientering, konkurranse og rasjonalitet. «Profesjonalisering kan ses som et resultat av toppidrettens generelle konkurranselogikk og et økende press for å vinne kamper og sette nye rekorder» (Skogvang 2006:78-9).

Gammelsæter og Ohr (2002: kapittel 4) mener kommersialisering i norsk fotball har slått ut i full blomst de siste ti årene, noe som innebærer et sammenfall med at profesjonell fotball ble lovlig. Det har kommet nye aktører i klubbens styrer. Investorene og sponsorene har erstattet de erfarne klubblederne. Dette har brakt med seg en ny mentalitet; troen på at suksess kan kjøpes ved anskaffelse av trenere og spillere. Det hersker nå en utålmodighet i forhold til at milepæler skal nås og det foretas satsing over evne fordi nedturen er noe man ikke har råd til. «Der kommersialismen er individuell, egoistisk og strategisk er frivilligheten kollektiv, solidarisk og demokratisk» (Gammelsæter og Ohr 2002: 200).

Det individuelle som ifølge Gammelsæter og Ohr kjennetegner kommersialisering, finnes også i min forståelse av media. Stikkord her er tabloidisering, personifisering og kommersiell motivasjon:

Tabloidisering i moderne medier handler i stor grad om å skape profiler, dvs. individer som er interessante for oss andre fordi de skiller seg fra det vante. (...) I den tabloidiserte medie verden er det viktig å dyrke fram vinnere, men tapere er heller ikke å forakte. Begge typer kan selges (Gammelsæter og Ohr 2002: 95-6).

Helland (2003: 41) kommer i sin historiske tilnærming til forholdet mellom idrett og media til at disse institusjonene vokste parallelt fram i Norge. «Gjennom allmenn utbredelse, og gjennom en stadig tiltakende dyrking av stjernene, gjorde journalistikken seg attraktiv for sitt publikum» (Helland 2003:57). Fotball er ifølge Helland (2003: 84-5) avhengig av media for å oppnå kommersiell verdi.

Dette understøtter Gammelsæter og Ohr sitt poeng om klubbens avhengighet av tilhengerne i rollen som kunder, og det sier i tillegg noe om hvor innviklet forholdet mellom profesjonalisering, kommersialisering og media kan tolkes som å være.

Utvidelse av forskningsspørsmålene

Helt grunnleggende i studien lå et ønske om å forstå det å være elitespiller. Her omgis informantene av den sosiale rammen beskrevet over. I det å være elitespiller befinner informantene seg i en diskursorden. Med diskursorden menes «(...) summen av de diskurstypene som brukes innenfor en sosial institusjon eller et sosialt domene» (Jørgensen og Phillips 1999:80). Mitt forslag er å se denne studien som å beskjeftige seg med en diskursorden som kan omtales som 'elitefotball i Norge'. Med Jørgensen og Phillips kan dermed elitefotball i Norge forstås som en ansamling av det diskursive som knyttes til og er aktivt i forhold til institusjonen elitefotball. En målsetting blir å nærme seg det diskursive som er aktuelt innenfor diskursordenen – altså forsøke å beskrive hva som diskursivt brukes for å konstruere bl.a. sosiale identiteter i den sosiale rammen.

Min nysgjerrighet knyttet til hvordan forståelse av det å være elitespiller, var som en motor for dette prosjektet. Elitespiller-rollen utgjør analysens første av fire deler. De aktuelle forskningsspørsmålene her er:

- Hvordan forstår informantene det å være elitespiller?
- Hvordan forstås veien til å bli elitespiller?

Forståelser av det å *bli* elitespiller var en måte å belyse diskursiv praksis på. I analysen vises det til måter å snakke om sine karrierer, noe som knyttes til begrepet 'fortellinger'. Ved bruk av fortellinger mener jeg å kunne vise til en diskurs om det å være elitespiller hvor moral står sentralt. Spillerne har en normativ forståelse av prestasjonsoppnåelse.

Analysens andre del omhandler kontakten med media. Forskningsspørsmålene her er:

- Hvordan ser informantene på mediekontakt?
- Hva slags bevissthet og strategi har informantene i sin kontakt med media?

Noe spillerne var spesielt opptatt av i forhold til media, var TV 2 sitt oppkjøp av medierettighetene til

bl.a. Tippeligaen. Dette inkluderes i analysen, både som en del av den sosiale rammen og som en direkte medvirkende faktor til det diskursive knyttet til det å være elitespiller.

Fra intervjuene vises det til hvordan spillerne både ser media i et positivt og negativt lys; som muligheter for å drive karrierene videre og som ukontrollerbarhet rundt fremstillingen av dem selv. Det positive perspektivet på media innebærer konstruksjon av identitet og en markedsliberalistisk tankegang – en 'varegjøring' av seg selv i 'elitefotball-markedet'. Medias negative aspekt går paradoksalt nok også på konstruksjon, men da foretatt av medieaktører og ikke spillerne. Avvik mellom disse to gruppens forestillinger gjør spillerne kritiske til medias måter å arbeide på.

I analysens tredje del er fokus på forholdet mellom privat og offentlig, og om ulike sosiale identiteter i disse kontekstene. Her ønsker jeg å besvare følgende spørsmål:

- Skilles det mellom ulike sosiale identiteter?
- Hva kjennetegner eventuelt de ulike sosiale identitetene?
- Hvilke prioriteringer foretas mellom de sosiale identitetene?

Utgangspunktet for denne vinklingen er de gode svarene jeg fikk i intervjuene. Spillerne var svært bevisste på at de oppførte seg forskjellige i ulike sammenhenger. I analysen konstruerer jeg på bakgrunn av dette dikotomien privat/offentlig. Spørsmålet om prioritering av sosiale identiteter tolker jeg i lys av en diskurs om autentisitet. Drøfting av dette leder fram til det jeg anser som studiens viktigste funn; identitet forstått som to motstridende subjektposisjoner.

Analysens fjerde og siste del tar for seg kontakten med barn og ungdom. Forskningsspørsmålene jeg ønsker å besvare er:

- Hva slags kontakt med grupper utenom det sportslige er fremtredende for spillerne?
- Hvordan motiveres denne kontakten?

Spillerne foretar såkalt 'holdningsskapende arbeid' overfor barn og ungdom. Teori om et nasjonalt likhetsideal inkluderes her for å forstå det diskursive spillerne trekker på. Min tolkning er at holdningsskapende arbeid i lys av et likhetsideal er en form for legitimering av den privilegerte posisjonen spillerne har. I holdningsskapende arbeid interPELLERES spillerne i en subjektposisjon kalt

sosial entreprenør, hvor de bidrar til diskursiv reproduksjon av likhetsidealet.

Analysens struktur bygger på en helhetlig forståelse av spillernes identitetskonstruksjoner. Stikkord er legitimitet, autentisitet og autonomi. Det er for det første en diskursiv legitimering i informantenes forståelser av det å være elitespiller. Dessuten er det en autentisitet og autonomi i måten informantene omtaler tilnærming til denne subjektposisjonen: Veien til å bli elitespiller tolker jeg som å både ha noe ekte over seg fordi de riktige investeringene er gjort, og som å være en vei individet har gått alene. Ulike sammenhenger betyr ulik vektlegging av relasjoner. I offentligheten preges spillernes forståelser av individualistiske perspektiv, mens i forhold til det private forholder de seg til et kollektiv; familien.

Media representerer mangel på autentisitet og autonomi. Mediekritikken går på feilaktige gjengivelser av hendelser (autentisitet), og innebærer manglende kontroll for individet (autonomi).

Holdningsskapende arbeid er det store legitimeringsprosjektet som samtidig knytter spillerne tett til noe nasjonalt. Dette betyr en diskursiv reproduksjon i form av videreføring av et budskap om likhet, og dermed et bidrag fra spillernes side i forhold til kulturell stabilitet. Analysen i sin helhet ser jeg som å danne et nokså sammensatt syn på spillernes identitet, som forholder seg til ulike kontekster, subjektposisjoner, diskurser og sosial praksiser.

Internasjonale studier

Med ambisjonen om å si noe om en norsk form for elitefotball, bør det følge en bevissthet om ihvertfall tendenser i lignende internasjonale studier. Leite Lopes' (1999) studie av en spesiell brasiliansk form for fotball peker på en konflikt mellom på den ene siden trenernes krav om fysisk og taktisk disiplin, og på den annen side arbeiderklassens lekenhet og improvisasjon. Etter at fotball ble introdusert i Brasil av elitene og spilt hovedsakelig av hvite profesjonelle spillere, ble arbeiderklasse-holdningen etter internasjonal suksess på 1950-tallet til en nasjonal fotballidentitet. «Påvirkningen av spillere fra arbeiderklassen førte med seg en spontan og underholdende type fotball, slik det spilles på improviserte baner og av småby- og forstadslag» (Leite Lopes 1999: 86). Eliteklubbene åpnet etter dette i større grad opp for å hente arbeiderklassens talenter uavhengig av rase og sosial klasse, noe som førte med seg en kombinasjon av profesjonalitet og improvisasjon (Leite Lopes 1999: 90).

Andersson og Radmann (1999) knytter en svensk holdning til fotball til et nasjonalt ideal om

moderasjon; «(...) en seriøs og rasjonell variant av amatøriddrett: ikke for kommersiell, men med ambisjoner» (Andersson og Radmann 1999: 70). En ny og mer systematisk holdning til fotball, representert ved britiske trenere med stor suksess i svenske klubblag, dannet en debatt hvor effektiv systematikk stod mot individualisme – et britisk bidrag mot et svensk. Debatten førte til at det svenske fotballforbundet i 1980 utgav et dokument om den eneste godkjente svenske måten å spille fotball: *The Swedish Model*, en kombinasjon av de to sidene i debatten hvor det både var plass til effektiv systematikk og amatørstatus (Andersson og Radmann 1999: 72-3).

Disse to bidragene innebærer slik jeg ser det en beskrivelse av to nasjonale måter å se fotball som har gjennomgått en motsatt utvikling av hverandre, men hvor utviklingen har ført til at forståelsene har endt opp med å bli relativt like. Den brasilianske fotballen gikk ifølge Leite Lopes mot en aksept for og inkludering av leken og improvisasjonen, mens den svenske versjonen ifølge Andersson og Radmann tok opp i seg systematikk - en brasiliansk oppmykning og en svensk tilstivning.

Holt (1989: 136) mener idrett i Storbritannia på andre halvdel av 1800-tallet var del av et dannelsesprosjekt overfor arbeiderklassen i regi av middelklassen. Etterhvert fylte imidlertid arbeiderklassen idretten med sine egne verdier.

I jakten etter ny solidaritet og nye former for sosialt liv å knytte mening til i industrialiserte samfunn, var fotball en kilde til maskulint samhold. I en verden hvor industrialiseringen og det urbane livet hadde separert vekk det intime og medmenneskelige – hvor fabrikker gav arbeid til tusenvis av menn og byer var stedet hvor hundretusener bodde – innebar det å støtte en fotballklubb en forsikrende følelse av å være del av noe selv om massen i seg selv kun var en ansamling ukjente individer. Fotballtilhengere fikk ta del i en symbolsk tilhørighet. (...) Sport var et (...) bånd mellom ektemenn hvis ektefeller hadde sin egen verden bestående av naboer og familiemedlemmer (Holt 1989: 172-3).

Denne patriarkalske tilskuer-tilstanden resulterte ifølge Holt i at arbeiderklassen fylte sport med sitt maskuline verdi-system hvor hardhet, utholdenhet, mot og lojalitet stod sentralt. Fotball kan sees som en form for det Geertz omtaler som 'deep play' – spillet danner et speilbilde av tilskuerne (Holt 1989: 173).

Russell (1999) mener fotball i Storbritannia alltid har vært sterkt påvirket av maskulin identitet. Samtidig ser Russell fotball som å danne et rom hvor mannlig mykhet kan uttrykkes som ved få andre

anledninger: «Mange mannlige tilskuere vil tilstå å ha grått ved spesielt viktige kamper, Bobby Charlton og Paul Gascoignes tårer i VM-sluttspillene i 1966 og 1990 førte jevnt over til medfølelse istedenfor avsky» (Russell 1999:17).

Disse bidragene, sammen med Roderick (2003) nevnt tidligere, kan danne et bakteppe for den påfølgende analysen. Det å søke forståelse av nasjonale versjoner av elitefotball kan føre til distinkte og interessante funn, som i sin tur kanskje kan si noe om bredere kulturelle tendenser. Det er altså i en slik faglig strøm av bidrag denne studien bør plasseres. Den brasilianske lekenheten og den britiske maskuliniteten vil forøvrig bli inkludert i analysen for å belyse noe diskursivt som omhandler forståelser av prestasjon og motivasjon.

Mitt forhold til fotball

Noen dyktig fotballspiller ble jeg aldri, men det har heldigvis ikke lagt noen demper på opplevelsen av sporten. Fotballinteressen min kan, sikkert på lik linje med mange andre nordmenn, føres tilbake til tippekampene på NRK. Lørdagsettermiddagene var i barneskolealder ensbetydende med et avslappet tempo. På høst og vinter oppholdt vi oss gjerne innendørs, og utvalget TV-kanaler var ikke stort. Dermed fikk jeg mine første doser fotball. Først i korte glimt, uten at det skapte spesiell interesse. Men tiden gikk; lørdag etter lørdag var det tippekamp på tv-skjermen. En estetisk form for gjenkjennelsen var trolig det som dro igang interessen: Jeg skapte en bevissthet om lag på bakgrunn av drakter, og etterhvert kunne jeg skille noen få enkeltspillere ut fra mengden. Spesielle personligheter - Erik Thorstvedt, Stuart Pearce og Bruce Grobbelaar - ble som knagger å henge inntrykkene på. Etterhvert kom en gradvis forståelse av spillets regler, horisonten ble sakte utvidet og interessen økte. En engelsk klubb fikk ekstra oppmerksomhet, opprinnelig pga en spesiell spiller. Dermed var en kontinuitet i min interesse sikret – jeg måtte jo holde meg oppdatert på laget mitt.

I og med at det er som iakttager jeg har et forhold til sporten, har det nærmest naturlig blitt til at jeg har fokusert på elitenivået. Det er som om fotball er en egen verden som eksisterer parallelt for å skape glede og engasjement – en mikroversjon av samfunnsorganisering, sosiale problemer, roller, oppturer og nedturer. Fotball er fascinerende drama, som også jeg deltar i på min måte; gestikulerende på stampuben. Gitt mitt valget av fag og min interessen for kulturanalyse, er det kanskje visse innfallsvinkler jeg har til fotball som andre ikke har. Ser man fotball som drama, innebærer det kanskje

en refleksjon rundt hvordan livet er utenfor offentligheten – med Goffman; hvordan er livet *backstage*? Dette peker på et sentralt aspekt med min analyse; skillet mellom privat og offentlig.

Studiens utgangspunkt og struktur

For å raskt oppsummere utgangspunktet så anser jeg fotball som et så sentralt kulturfelt i det norske samfunnet at det er nødvendig å forsøke å forstå en norsk form for elitefotball. Mer spesifikt vil jeg ved bruk av diskursanalyse se på identitetskonstruksjoner blant spillere i norsk elitefotball. Ved å anlegge et nasjonalt perspektiv kan dette bidraget plasseres i en strøm av internasjonale studier, og potensielt si noe om kulturelle forhold også ut over fotball-feltet. Studiens hovedproblemstillingen er formulert på følgende måte: «Hvordan gjør fotballspillere identitet?» Bl.a. vil analysen omhandle forståelse av det å være elitespiller og kontakt med media.

I kapittel 2 står diskursteori i fokus. Diskursbegrepet introduseres, og det gjennomgås helt kort to diskursteoretiske retninger. Deretter følger en mer detaljert redegjørelse for det utvalgte teoretiske perspektivet; kritisk diskursanalyse. En betydelig del av dette kapittelet omhandler det å studere identitet ved hjelp av diskursanalyse. I kapittel 3 vil det redegjøres for valg av metode og empirien som analysen hovedsakelig støtter seg på. Datainnsamlingen var både en tålmodighetsprøve og den kanskje mest interessante delen av arbeidet. Jeg forsøker å beskrive veien fram til at intervjuene med spillerne ble gjennomført, med de problemer og gleder det innebar. Videre gjennomgås behandlingen av den innsamlede empirien, og etiske problemstillinger drøftes. Blant annet knytter etiske forhold seg til at en andel av informantene var deltidsstudenter, og de eventuelle konsekvenser dette kan ha for empirigrunnet og dermed indirekte studiens konklusjoner.

Analysen utgjør kapittel 4. Her har jeg valgt en inndeling i fire undertema organisert i forhold til forskningsspørsmålene som allerede er gjennomgått. Den første analysedelen omhandler forståelse av det å være elitespiller. Deretter rettes fokus i analysedel to på kontakten med media, ved en inndeling i positive og negative aspekt med mediekontakt. Analysens tredje del omhandler forståelser av ulike kontekster, roller og prioriteringer av disse. Analysens fjerde og siste del fokuserer på kontakten spillerne har med barn og ungdom, igjennom såkalt holdningsskapende arbeid. I hver av analysens fire deler spesifiseres den sosiale rammen ytterligere i forhold til de relevante forskningsspørsmålene. Dessuten vil diskursive funn underveis bli forsøkt belyst ved å trekke inn relevant teori.

I kapittel 5 sammenfattes analysens ulike deler og jeg forsøker å si trekke linjene mellom de ulike analysetemaene for slik å bidra til en mer helhetlig forståelse. Avslutningsvis vises det til hovedfunnet av identitet i to motstridende subjektposisjoner.

Kapittel 2 Teori

Innledning

I tilnærmingen til identitet bruker jeg diskursanalyse. Diskurs kan defineres på følgende måte; «(...) en bestemt måte å tale om og forstå verden (eller et utsnitt av verden) på» (Jørgensen & Phillips 1999: 9). I et forsøk på å bedre klargjøre hva diskurs er vil jeg innledningsvis i dette kapittelet helt kort redegjøre for to alternative diskursteoretiske varianter; først Foucaults diskursteori, deretter et bidrag fra Laclau og Mouffe. Etter dette vil kritisk diskursanalyse gjennomgås i detalj. Diskurs og diskursanalyse er mangfoldig og vanskelig (Fairclough 1992: 3), derfor ser jeg det som et vesentlig poeng å forsøke å vise ihvertfall deler av dette mangfoldet og deretter klargjøre min egen tilnærming og forståelse av diskurs. I tillegg til disse tre bidragene vil det avslutningsvis i kapittelet vises til en utvikling knyttet til identitet forstått i lys av diskurs. Stikkord her er ustabilitet og diskursiv forandring.

Foucault

Foucaults diskursteori er et omfattende bidrag til diskursforståelse som gjerne fremstilles som å bestå av to faser. I den første fasen – den 'arkeologisk' – fokuserer Foucault det diskursiv konstituering av kunnskap, subjekter og relasjoner. Dette blir forsøkt eksemplifisert i bl.a. en studie av utviklingen av forståelsen av galskap. I Foucaults andre fase - den 'genealogiske' - vektlegges makt. Diskurs kommer i denne fasen i bakgrunnen i forhold til makt i relasjon til utvikling, teknologi og økonomi. Disse elementene ser Foucault som knyttet økt dominerende og disiplinering av mennesker (Fairclough 1992: kapittel 2).

Foucault er en kontroversiell og annerledes teoretiker. Hans perspektiv er vidt og abstrakt. Synet på konsekvensene av moderniteten er langt i fra i samsvar med den hyllest som ofte uttrykkes fra den politiske høyresiden i forhold til markedsmechanismers konsekvenser. Begrepet 'disiplin' gir Foucaults forståelse av moderne samfunn en negative klang. Han pessimisme skiller han fra en sentral modernitetsteoretiker som Giddens (1996) i synet på forholdet mellom subjekter og strukturer. Foucaults perspektivet er både kritisk og pessimistisk på vegne av individene: «(...) disiplinierende makt produserer det moderne individet» (Fairclough 1992: 52).

Dette fører oss over til kritikk av Foucaults bidrag. For det første blir Foucaults diskursteori struktur-

tungt, med den konsekvens at subjektene blir passive (Fairclough 1992: 57). Dette leder til en andre form for kritikk; med et så stort strukturfokus kan man stille spørsmål ved hvordan strukturene hos Foucault faktisk ble til (Fairclough 1992: 58). Et tredje type kritikk går på hvordan subjektene hos Foucault identifiserer seg med de diskursive posisjonene (Hall 2000: 27).

Laclau og Mouffe

I Laclau og Mouffe sitt diskursperspektiv sees diskurs som fullt ut konstituerende (Jørgensen og Phillips 1999: 29), og omfatter «(...) ikke bare språk, men alle sosiale fenomener» (Jørgensen og Phillips 1999: 41). Dette diskursbidraget er marxistisk inspirert i den forstand at det sosiale er materielt (Jørgensen og Phillips 1999: 29), og i ytterste konsekvens kan reduseres til en faktor. Hos Marx var denne kjernen i det sosiale økonomi, hos Laclau og Mouffe er den sosiale kjernen politikk (Howarth 2005: 152). En annen modifikasjon av klassisk marxisme skjer igjennom en oppmykning av forholdet mellom basis og overbygning, på grunnlag av Gramscis hegemoniforståelse (Jørgensen og Phillips 1999: 45). Dette får konsekvenser for synet på aktørmakt overfor strukturer.

Det diskursive hos Laclau og Mouffe er kontingent - noe i evig bevegelse rundt spesielle tegn; nodalpunkt (Jørgensen og Phillips 1999: 63). Det blir en sentral oppgave for forskeren å forsøke å tilnærme seg disse og dermed få innblikk i «(...) hvordan strukturen i form av diskurser konstitueres og forandres, og det gjøres ved å se på hvordan artikulasjonene hele tiden reproduseres, utfordrer eller omformer diskursene» (Jørgensen og Phillips 1999: 40). Dette er et syn på modifikasjon av noe strukturelt som jeg mener har likhetstrekk med synet på endring i kritisk diskursanalyse. Stikkord er *reartikulering* av det diskursive.

I tilnærmingen til identitet står begrepet subjektposisjon sentralt. Subjektposisjonene knyttes til individene ved interpellasjonsprosesser. Det er alltid flere ulike diskurser som roper individene inn, noe som skaper fragmentering; «(...) subjektet er alltid grunnleggende overdeterminert (...)» (Jørgensen og Phillips 1999: 54). Aktørene er aktive – de kan påvirke det sosiale som omslutter dem (Howarth 2005: 156). På dette punktet skiller Laclau og Mouffe seg fra det Foucaults bidrag. Aktørmakten understøttes i Laclau og Mouffe sitt syn på at forholdet mellom basis og overbygning er dialektisk. Det diskursive er forutsetningen for mening (jf. at diskurser er fullt ut konstituerende), men aktørmakten overfor det diskursive er i større grad mulig sett i forhold til i Foucault sin diskursteori.

På tross av fokuset på aktørpåvirkning av diskurser, kritiserer flere denne diskursteorien for ikke å tilstrekkelig ta hensyn til *forskjeller i mulighet* til påvirkning (Louw 2001: 11, Chouliaraki og Fairclough 1999: kapittel 6, gjengitt i Jørgensen og Phillips 1999: 67). En annen form for kritikk er at praktisk bruk av dette diskursperspektivet er problematisk siden Laclau og Mouffe selv ikke deltar med eksempler på analyser (Jørgensen og Phillips 1999: 62).

Kritisk diskursanalyse - innledning

Nå over til det diskursperspektivet jeg benytte; 'kritisk diskursanalyse', utviklet av Norman Fairclough. Min motivasjon for å velge denne teorien er allerede delvis redegjort for i kritikken av Foucault; styrken til kritisk diskursanalyse sett i forhold til Foucault er bl.a. dialektikken i forholdet aktør/struktur - en grunnleggende sosial ikke-rigiditet. Dessuten ser jeg det som en styrke at teorien er omfattende i den forstand at den har en brede tilnærmingen – fra lingvistisk-inspirert tilnærming til tekst, til teorier om sosiale praksiser som diskursene utspilles innenfor. Kritisk diskursanalyse er en omfattende tilnærming – noe som både er en styrke og en utfordring.

Kritisk diskursanalyse er utviklet ut i fra et ønske om:

«(...) å bringe sammen lingvistisk-orientert diskursanalyse og sosial og politisk tanke relevant for diskurs og språk, i formen av et rammeverk som vil passe for bruk til samfunnsvitenskapelig arbeid, og spesifikt i arbeidet med studier av sosial endring» (Fairclough 1992: 62).

Dessuten er det noe jeg oppfatter som et slags folkeopplysningsprosjekt over dette diskursperspektivet, i den forstand at det er et mål å bidra til en demokratisering av diskurser (Fairclough 1992: 239). Dette gjøres ved at diskursanalytiske resultater «(...) kan anvendes til å gjøre folk mer bevisste om diskurs som en form for sosial praksis som avspeiler og er med på å forsterke ulike maktrelasjoner» (Jørgensen og Phillips 1999: 100). Et konkret eksempel på dette er programmet om såkalt 'kritisk språkbevissthet', hvor Fairclough søker å arbeide overfor skolebarn med det som mål å øke bevisstheten rundt diskurser og dermed bidra til at de unge bedre kan forholde seg til det å være produsenter og brukere av tekst (Fairclough 1992: 239-40).

Fire minimumskrav til diskursanalyse danner et bakteppe for praktisk analysearbeid. For det første skal dette være en multidimensjonal metode. For det andre skal det være en metode for multifunksjonelle analyse. Med det menes å søke forståelse om tre forhold; kunnskap, sosiale relasjoner og sosiale

identiteter. For det tredje er det et mål å anlegge en historisk analyse, noe jeg tolker i lys av diskursiv endring. For det fjerde skal arbeidet ha et kritisk perspektiv (Fairclough 1992: 8-9).

Disse kravene danner utgangspunktet for den følgende gjennomgangen av kritisk diskursanalyse. Først kravet om multidimensjonal metode, i form av en gjennomgang av den såkalte analysemodellen. Deretter gjennomgås det andre kravet med vektlegging av identitetsbegrepet. De to siste kravene - å se på diskursiv endring og å ha et kritisk perspektiv - belyses ved å trekke inn maktperspektivene hegemoni og ideologi. Pga at jeg i min analyse fokuserer på identitet omrokkeres rekkefølgen noe i forhold til fremstillingen over. Forholdet mellom diskurs og identitet er det mest sentrale for analysen. Derfor brukes det spesielt god plass på identitet, og dette spares til sist i gjennomgangen.

Multidimensjonal metode

Kravet om å være en multidimensjonal metode viser til en analysemodell som består av tre nivå (Fairclough 1992: 8). Denne modellen forstår jeg som å være kjernen i kritisk diskursanalyse. Med en multidimensjonal metode skiller tilsynelatende kritisk diskursanalyse seg fra andre modeller for diskursanalyse og skaper potensielt spennende, utfordrende og bredt funderte analyser. Dette anser jeg som en betydelig styrke ved kritisk diskursanalyse.

De tre nivåene i analysemodellen er 'tekst', 'diskursiv praksis' og 'sosial praksis'. Tekst utgjør det innerste nivået, diskursiv praksis ligger i et lag rundt tekst, og sosial praksis utgjør det ytterste nivået som omgir både tekst og diskursiv praksis (Fairclough 1992: 73). Enhver språkbruk har samtlige av disse tre dimensjonene i seg, og en studie må inkludere alle tre (Jørgensen og Phillips 1999: 80). La oss se litt nærmere på de tre nivåene i modellen. Nivået sosial praksis er en sosial forankring, eller innleiring, av tekst og diskursiv praksis. Visualiseringen av den tre-delte modellen er trolig til stor hjelp for innledningsvis å gripe en forståelse av analysemodellen og forholdet mellom de ulike nivåene i den (se f.eks Jørgensen og Phillips 1999: 81).

Ifølge kritisk diskursanalyse eksisterer det - i motsetning til hos Foucault og Laclau og Mouffe - noe ikke-diskursivt som det er verdt å vektlegge i en diskursiv analyse. Dette ikke-diskursive plasseres i analysemodellen i det ytterste nivået; sosial praksis, som består av *både* diskursive og ikke-diskursive elementer. For å forstå de sosiale forholdene som omgir de to innerste nivåene i analysemodellen,

diskursiv praksis og tekst, er det nødvendig å trekke på teori også om noe ikke-diskursivt (Jørgensen og Phillips 1999: 82). I min analyse vil det gjøres igjennom å inkludere teoribidrag om bl.a. kommersialisering. Å forstå skillet mellom noe diskursivt og noe ikke-diskursivt er en utfordring, fordi grensene av og til fremstår som uklare. Å gjøre sin egen forståelse av de ulike elementene som trekkes inn i analysen tydelig, er et poeng. Konsekvensene av slik tydeliggjøring er analyser som i større grad er forståelige, og dermed bedre. Dette henger sammen med måten diskursive analyser og funn 'verifiseres':

Bekreftelse eller avvisning av de substansielle konklusjoner som diskursanalytikere når frem til, avhenger av hvor overbevisende de virker på forskersamfunnet innenfor samfunnsvitenskapene. (...) Det er forskersamfunnet av de kritiske diskursanalytikerne, og samfunnsforskere mer generelt, som utgjør det *ultimate sannhetstribunal* for samfunnsvitenskapelig forskning (Howarth 2005: 199, kursivering i original).

Relevant teori om den sosiale innleiringen som sosial praksis - deriblant bestående av ikke-diskursive elementer - er forsøkt redegjort for i innledningskapittelet under overskriften 'den sosial rammen'. De viktigste elementene er profesjonalisering, kommersialisering og media. Vår forståelse av sosial praksis vil dessuten ytterligere bli utvidet ved inkludering av relevant teori underveis i analysearbeidet, og altså ikke her i teorikapittelet. Grunnen til det er at jeg mener en slik stegvis introduksjon skaper en bedre forståelse, noe som i sin tur gjør argumentasjonsrekkene lettere å følge og analysen mer oversiktlige.

Ettersom min analyse strekker seg over fire separate tema, mener jeg at en innføring i såpass forskjellige teori på ett og samme sted først og fremst ville blitt forvirrende for leseren. Dette medfører på den annen side at analysen kanskje får en noe uvanlig form. Det er min egen forståelse av datamaterialet som ligger bak valget av slik temainndeling og fremstillingsform. En inndeling av analysen i ulike tema har 'vokst frem' i min forståelse av materialet. Dette medfører kanskje en reise igjennom teori, fortolkninger og analyser som for leseren kan fremstå som noe forvirrende.

Vi går videre i gjennomgangen av analysemodellen, til mellomnivået; 'diskursiv praksis'. «Diskursiv praksis (...) involverer prosesser av tekstproduksjon, distribusjon og konsumpsjon (...)» (Fairclough 1992: 78). Prosesser av fortolkninger og produksjon har et ubevisst og naturalisert element – visse deler av verden innhyles i et skjær av noe selvsagt. Slike naturaliserte fortolkninger er viktige i tilnærming til ideologier (Fairclough 1992: 80). Dette henger sammen med 'kritisk språkbevissthet' og

ønsket om å bidra med økt bevissthet om diskurser (Fairclough 1992: 239).

Diskurs praksis, mellomnivået i analysemodellen, forbinder de to andre nivåene. Dermed foregår diskursiv praksis både på et makro- og mikro-nivå (Fairclough 1992: 85). «(...) [D]et er naturen til sosial praksis som determinerer makro-prosessene i diskursiv praksis, og det er mikro-prosessene som former teksten» (Fairclough 1992: 86). Analysemodellen henger slik sett sammen og danner potensielt sett en helhetlig forståelse av diskurs, fra makro- til mikro-nivå.

Vi avrunder redegjørelsen av analysenmodellen ved å se på det innerste nivået; tekst. Tilnærming på tekstmåte kan blant annet fokusere på vokabular og måtene ord kombineres i ulike strukturer. Dette kan gi innblikk i ulike måter å forstå relasjoner og sosiale identiteter (Fairclough 1992: 73-8). En grunnleggende forutsetning her er at de valgene som tas i forhold til bruk av tekst ikke gjenspeiler verden slik den egentlig er, men «(...) konstituerer versjoner av virkeligheten på måter som avhenger av sosial posisjon, interesser og ønsker hos de som produserer dem» (Fairclough 1995: 103-4). For å komme frem til slike forståelser av tekst foretas analyser av blant annet tekstproduksjon, som er ett aspekt ved diskursiv praksis. Dette understreker at skillet mellom tekstanalyse og diskursiv analyse er uklart (Fairclough 1992: 73-4).

Tekst kan i kritisk diskursanalyse være «(...) tale, skrift, bilder eller en blanding av det språklige og det visuelle» (Jørgensen og Phillips 1999: 80). I denne studien foretas tekstanalyse av transkripsjonene av de kvalitative intervjuer jeg har gjort med fotballspillere. Analyse av tekst er en komplisert og teknisk krevende prosess (Fairclough 1992: 74). Utvalget av begreper og verktøy til mikroanalyse er betydelig (se f.eks Fairclough 1992: kapittel 5 og 6). Man står som forsker overfor en begreps eksplosjon (Jørgensen og Phillips 1999:77). Jeg vil i mine forsøk på tekstanalyse ha et pragmatisk og noe avslappet holdning til det brede utvalget av begreper som er tilgjengelige. En slik holdning er legitim, det er forskerens egen forståelse av diskursanalyse og prosjektet egenart som skal styre fremgangsmåten (Fairclough 1992: 225). Et argument for å sterkt begrense bruken av spesifikke tekstanalytiske begreper, er at analysen for ikke-sosiologer dermed vil kunne bli mer forståelig. Kritisk diskursanalyse bør ikke druknes i et hav av nye og forvirrende begreper, men fokusere på å øke bevissthet rundt det diskursive. Dette har å gjøre med målet om å bidra til en bevissthet om diskurser. Skal forskningen nå ut til de den gjelder, i mitt tilfelle involverte i elitefotball, er måten formidlingen

skjer på noe forskeren bør tenke nøye over. En høy frekvens av begrepsintroduksjon kan kanskje gi mange gode verktøy til forskeren, men det kan trolig også frustrere og forvirre leserne i betydelig grad.

I dette prosjektets tekstanalyser er sentrale elementer strukturering i fortellinger (cohesion), fremstilling av forholdet mellom prosesser og deltagere (transitivity), forståelse av ulike tema (theme) og hvordan spesielle ord og forståelser tilsynelatende går igjen (word meaning) (se Fairclough 1992: kapittel 8). Disse tolkningene vil jeg forsøke å knytte til f.eks fortellinger ved fremstillinger av seg selv og sitt liv, og spillernes forståelser av maktforhold mellom aktører og strukturer/institusjoner. Det å sette 'merkelapper' på de ulike tolkningene underveis i tekstanalysen prioriteres ikke i denne studien, grunnet at et såpass høyt detaljnivå vil bidra til at analysen blir unødvendig tung å følge.

Endring

Så over til det å ha anlegge en historisk analyse. Dette velger jeg å nærme meg i form av diskursiv endring, som er et sentralt element i kritisk diskursanalyse (Jørgensen og Phillips 1999: 15). Endring blir mulig igjennom at de involverte foretar problematiseringer og reartikuleringer av diskurser (Fairclough 1992: 96-98). Diskursene er kamparenaer hvor frontene bølger fram og tilbake. Ved oppstart av en diskursiv empirisk tilnærming er et alternativ å artikulere en såkalt diskursorden – et institusjonalisert samlingspunkt for flere ulike diskurser (Jørgensen & Phillips 1999: 80). Kampene diskursene i mellom innenfor den utvalgte diskursorden, kan gi oss innblikk i historisk endring. (Jørgensen og Phillips 1999: 84). Som nevnt i innledningen tar jeg utgangspunkt i diskursordenen 'elitefotball i Norge'.

I forståelsen av endring, trekker kritisk diskursanalyse på intertekstualitetsbegrepet.

Intertekstualitet betegner det forhold at alle kommunikative begivenheter trekker på tidligere begivenheter; man begynner aldri forfra. Man kan aldri unngå å bruke ord som andre har brukt før (Jørgensen og Phillips 1999: 84).

Ved å trekke på nye og uvanlige diskurser i en diskursorden, oppstår endring og ustabilitet. Det motsatte er tilfelle hvis det trekkes på godt etablerte diskurser i en diskursorden, da skjer diskursiv reproduksjon. Mulighetene varierer blant aktørene i forhold til det å kunne påvirke til endring av det diskursive (Jørgensen og Phillips 1999: 84-5). Dette skaper en innfallsvinkel for perspektiver på makt.

Hegemoni forstår Fairclough som «(...) lederskap og dominans i forhold til økonomi, politikk, kultur og ideologi i et samfunn» (Fairclough 1992: 92). Hegemonibegrepet passer tilsynelatende godt overens med kritisk diskursanalyse pga. et dialektisk syn på forholdet mellom aktør og struktur (Fairclough 1992: 91-2), og fordi hegemonisk dominans og makt aldri blir stabilt men er i stadig endring (Jørgensen og Phillips 1999: 88). Det første punktet viser til hvordan aktører i kritisk diskursanalyse har mulighet til å utøve påvirkning av strukturer igjennom endring, dvs. reartikulering av diskurser i diskursordener. Det andre punktet viser til hvordan reartikuleringsprosessen skaper et mangfold av stemmer som danner forutsetningen for ikke-fiksering av mening. Det eksisterer dog forskjellige grader av mulighet til å påvirke til endring, som allerede nevnt. Institusjoner og allianser danner så og si festningsverk mot angripene; aktørers muligheter til og forsøk på diskursiv reartikulering. Slike forsøk på etablering av mening kan sees f.eks i forhold til institusjonen familie (Fairclough 1992:92).

Ideologi og poenget om interpellasjon av subjekter i subjektposisjoner er allerede nevnt i forbindelse med Laclau og Mouffe sin diskursteori. Essensen i denne teorien er hvordan ideologier skaper subjekter igjennom at aktører reagerer i forhold til allerede ideologisk etablerte subjektposisjoner. Problemet med ideologi i forhold til kritisk diskursanalyse er en manglende dialektikk – aktørmakten blir liten sett i forhold til strukturer:

Den althusserske redegjørelsen for subjektet overdriver den ideologiske påvirkningen, og vektlegger ikke kraftig nok subjektens kapasitet til individuell og kollektiv handling (...) [S]ubjekter er ideologisk posisjonerte, men de er også i stand til å handle kreativt og bearbeide egne tilknytninger mellom ulike praksiser og ideologier de påvirkes av, samt å restrukturere praksiser og strukturer (Fairclough 1992: 90-1).

En annen, og mer generell, kritikk mot ideologi er hvordan det i en althussersk tolkning kun ser det sosiale som påvirket av en ideologi (Jørgensen og Phillips 1999: 26). Laclau og Mouffe så, som allerede vist, subjektene som 'grunnleggende overdeterminert'; fragmenteringen i meningspåvirkningen skaper problemer i identitetsspørsmål ved at man ikke føler seg sikker på hvilken subjektposisjon man skal vektlegge. Et lignende poeng finnes i kritisk diskursanalyse ved fokuseringen på hegemonisk ikke-stabilitet. Ettersom individene beveger seg mellom kontekster, påvirkes de av ulike diskursive konstellasjoner, som i sin tur stadig reartikuleres. Det er slik sett ikke noe rom i kritisk diskursanalyse for en entydig form for ideologisk påvirkning. Det diskursive er grunnleggende mangfoldig. Ideologi

har dog absolutt en plass i arbeidet med kritisk diskursanalyse. Ideologier danner naturaliserte forestillinger. Dette er noe bakgrunnen for at det er nødvendig å anlegge et kritisk perspektiv (Fairclough 1992: 90).

Ideologibegrepets stilling i kritisk diskursanalyse fremstår for meg som tvetydig. På den ene siden finnes det ikke noen tilfredsstillende måte å takle identifikasjon av ideologi på (Jørgensen & Phillips 1999: 86). En rent praktisk tilnærming til ideologi er vanskelig fordi «(...) det er ikke mulig å 'lese av' ideologi fra tekst» (Fairclough 1992: 88-9). På den annen side hindrer imidlertid ikke dette Fairclough selv i å bruke begrepet flittig i sine eksempler på analyser av f.eks media (se f.eks Fairclough 1995). Min forståelse og bruk av ideologibegrepet vil redegjøres for ytterligere senere dette kapittelet, i forbindelse med identitet og diskurs.

Kritisk perspektiv

Kravet om å innta et kritisk perspektiv ser jeg som å ha sammenheng med endring og makt. Strukturell endring fremstår gjerne som ikke gjennomsluttelig for de involverte (Fairclough 1992: 9). Det som igjennom ideologisk påvirkning kan bidra til at visse forhold tas for gitt, sees som naturlig, gjør kritiske perspektiver nødvendige (Fairclough 1992: 90). Makten som ligger i det diskursive er for verdifull til å forbli på et ubevisst nivå. Derfor er det et mål å øke bevissthet om det diskursive og aktørenes egen forhold til det diskursive. Dette kommer konkret til uttrykk i forslaget om å bidra med såkalt 'kritisk språkbevissthet' i skolene hvor målet er å øke bevisstheten rundt språk og diskurs, bl.a. overfor de effektene dette har på sosiale identiteter (Fairclough 1992: 239). Kritisk språkbevissthet har definitivt også relevans til andre grupper. Det er et poeng som forsker å bidra til bevissthet rundt disse spørsmålene igjennom å gjøre sine forskningsresultater tilgjengelige for de man har forsket på:

Fairclough ser gjerne at forskningsresultater brukes progressivt for å fremme mer egalitære og liberale diskurser og dermed organisatorisk demokratisering. Resultatene kan anvendes til å gjøre folk mer bevisste om diskurs som en form for sosial praksis som avspeiler og er med på å forsterke ulike maktrelasjoner. (...) Hvis prosjektet viser at en bestemt gruppe styrer kommunikasjonsprosessen, kan andre grupper kanskje anvende forskningsresultatene til å utvikle nye måter å kommunisere på som innebærer mer like maktforhold (Jørgensen og Phillips 1999: 100-1).

I denne sammenheng kan slik tilbakeføring være aktuell overfor fotballspillere. Det jeg i innledningskapittelet omtalte som den sosiale rammen kan peke på andre mål for slik tilbakeføring:

Inkluderingen av media har å gjøre med sportsjournalister, og fokuset på rollen kommersialisering og profesjonalisering spiller kan kanskje gjøre dette relevant lesning for f.eks ansatte i fotballklubber.

Identitet og diskurs

Diskurser bidrar til å konstituere identiteter (Jørgensen og Phillips 1999: 79, Hall 2000: 17) og identitet kan sees som subjektposisjoner (Fairclough 1992: 64). Identitet forstått som subjektposisjoner vil stå sentralt i min analyse. Inspirasjon til et slik identitetsperspektiv henter jeg fra Faircloughs forsøk på analyse av politisk diskurs i media, hvor han fokuserer på konstruksjonen av Margareth Thatcher og hennes 'publikum' (Fairclough 1995: kapittel 9). I analysen tegnes det opp et sammensatt bilde hvor ulike retninger trekkes inn for å støtte oppunder ønskelige identiteter. Publikum omtales av Thatcher som 'det britiske folket' og denne kollektive identiteten konstrueres av henne ved å trekke på svært ulike politiske diskurser. Det foretas en «(...) restrukturering av den politiske diskursordenen: en ny Thatcherisk politisk diskurs konstrueres ved en kombinert artikulering av konservative, liberale og populistiske diskurser» (Fairclough 1995: 179). I konstruksjonen av politikeridentiteten står dikotomien maskulin/feminin sentralt:

Hennes kjole og frisyre er nøye valgt for å understreke hennes kvinnelighet. Hennes språk er en kombinasjon av elementer som bidrar til å forsikre at det ikke stilles spørsmål ved hennes feminitet, og elementer som muliggjør maskuline trekk som autoritet og til og med en tøff måte å snakke på (Fairclough 1995: 180).

Merk hvordan disse korte utdragene av analysen for det første viser til at ulike diskurser virker innenfor en diskursorden, og for det andre hvordan en part i den diskursive kampen - Thatcher og hennes medhjelpere - samtidig trekker på flere ulike diskurser. Dette kan si oss noe om hvilket mangfold av stemmer og hvilke kryssild av diskurser som kan tenkes å være i aksjon innenfor en enkelt diskursorden. Slik sett blir det en betydelig utfordring å tolke det diskursive spillet i en diskursorden. I dette eksempelet på politiske analyse fokuserer Fairclough på «(...) konstruksjonen av en identitet (en 'subjektposisjon') for Thatcher som politisk leder, av en identitet for det politiske publikum ('folket'), og for en relasjon mellom leder og folket» (Fairclough 1995: 179).

Min forståelse av dette eksempelet på analyse er at det er en legitim operasjonalisering av identitetsbegrepet å vektlegge hvordan individer foretar plasseringer av seg selv i ulike sosiale posisjoner, eller subjektposisjoner. Et slikt perspektiv mener jeg er både en forenkling av en analytisk

tilnærming til identitetsbegrepet, samtidig som det innebærer en interessant modifisering av Althusers ideologi-begrep ved at det i en slik tolkning åpnes for at aktørene plasserer seg selv i forhold til noe strukturelt (jf. spesielt Thatchers egenkonstruerte politiske identitet).

Man kan kanskje si at med sosial identitet forstått som subjektposisjon, roper aktørene ihvertfall delvis selv inn i det strukturelle igjennom aktive forsøk på å skape mening om jeg'et. For å begrunne en slik identitetsforståelse kan det hjelpe å inkludere en 'myk' versjon av Althusers syn på interpellasjon. Bakgrunnen for at dette gjøres er min forståelse av datamaterialet. Informantene fremstår for meg som aktive i måten de knytter seg selv opp til spesielle posisjoner på. Dermed kan det i analysen gi mening med en form for aktørpåvirket interpellasjonsprosess i sosiale identiteter, for å beskrive identitet. Hvis man skal sette et navn på denne teoretiske modifikasjonen kan kanskje 'selv-interpellasjon' være passende. Aktørmakten som ligger implisitt her kan kritiseres for å rokke ved et grunnprinsipp hos Althusser – i form av en nedprioritering av det deterministiske aspektet ved det marxistisk perspektivet. Min tolkning her går f.eks på tvers av den lesningen Jørgensen og Phillips (1999: 25) gjør av Althusser. En myk tolkning av interpellasjonsprosessen mener jeg det finnes en spire til hos Althusser ved beskrivelsen av tilknytningen til ideologienes subjektdannelse: «(...) [aktøren] gjør gestene og handlingene av underkastelsen [overfor ideologiene] på egenhånd» (Althusser 1971, gjengitt i Du Gay, Evans & Redman 2000: 37).

Min tolkning er at det er en bevissthet knyttet til hvordan aktøren trer inn i de ideologisk etablerte subjektposisjonene. Denne tolkningen gjør jeg vel vitende om at modifisering av Althusers ideologiteori på dette punktet ikke er uvanlig. «Nå er det en konsensus innenfor kulturstudier, kommunikasjon og diskursanalyse om at tesen om den dominerende ideologi undervurderte folks kapasitet til å gjøre motstand mot ideologier» (Jørgensen og Phillips 1999: 26). Motstands-elementet er tilstede i Fairclough sin analyse av konstruksjonen av Thatcher som politisk leder; det skjer en forandring av det etablerte i forhold til politikk – en reartikulering av den politiske diskursen. Dette innebærer, som nevnt, et element av bevissthet om diskursene man selv trekker på. La oss rekapitulere; hovedinspirasjonen i måten jeg ønsker å forstå identitet er Fairclough sitt eksempel om Thatcher og hennes publikum. Her leser jeg Fairclough som å åpne for ihvertfall en viss grad av strategisk handling overfor diskurser. En myk tolkning av Althusers teori om interpellasjon bidrar til å understøtte dette.

Et eksempel kan forhåpentligvis hjelpe til å øke forståelsen: Et sentralt funn i min analyse er hvordan informantene vektlegger en subjektposisjon jeg omtaler som 'familiefar'. Dette ser jeg som en plassering av seg selv i noe diskursivt som omhandler søken etter noe autentisk, hvor det delvis er aktørenes bevissthet som gjør det mulig for de å velge denne identiteten i form av subjektposisjonen familiefar. I den prosessen blir deres egen sosiale identitet forståelig både for dem selv og for andre. Merk hvordan jeg i mitt identitetsperspektiv ikke ser aktørene som å ha evnen til å løsrive seg fra noe diskursivt, men at målet her er å vise hvordan aktørmakt overfor diskurser kan tenkes å være mulig igjennom bevissthet om diskursive forhold og diskursivt konstituerte identiteter. Dette kan beskrives som 'selv-interpellasjon'; en aktørpåvirket innroping i ideologier og diskurser. Mangel på slik tro på aktørmakt er forsøkt illustrert igjennom diskursbidraget til Foucault. I sin kritikk av Foucault stiller Fairclough (1992: 58) følgende spørsmål: «Hvordan kom strukturene til å bli slik de er?» Ved å se aktører som å ha bevissthet og handlingsrom overfor strukturer, kan sosial endring forklares. Identitetsperspektivet selv-interpellasjon inneholder begge disse elementene.

I sammenheng med det utvalgte syn på mulighet for konstruksjon av identiteter er begrepet 'diskursiv teknologisering' viktig. Dette er en form for diskursiv modifikasjon som Fairclough advarer mot; en negativ variant av målsetningen om å bidra til demokratisering av diskurser ved tilbakeføring av studier og i programmet om kritisk språkbevissthet. Diskursiv teknologisering peker på kompetanse til å bevisst bidra til diskursiv endring, med de konsekvenser det kan få for maktaspektet ved diskurser (Fairclough 1992: 215-8). Forøvrig er konstruksjonen av Thatcher som politisk leder et eksempel på slik diskursiv teknologisering (Fairclough 1995: 180).

Problematisk diskursiv identitet

Nå avslutningsvis litt om to andre aktuelle bidrag som kan bidra til en klargjøring av mitt identitetsperspektiv. Identitet forstått diskursivt blir foranderlig pga diskursers ustabilitet. Eventuell diskursiv bevissthet forhindrer ikke potensielle problemer i form av identiteters ustabilitet:

Når tegnsystemene forstås som ustabile og identitetsutøvelse bygger på distinksjon, ved identifisering/motidentifisering med symboler knyttet til objekter, grupper eller personer, vil sosiale identiteter også bli ustabile via distinksjonenes ustabilitet, selv om identitet konstitueres via serier av handlinger som er forankret i symbolske strukturer (Frønes 2004: 37).

Poenget om foranderlig identitet peker på et skille i faget. Fokuset faglig sett var tidligere på stabilitet,

mens nyere sosiologi er opptatt av identitet som noe foranderlig (Frønes 2004: 28-9).

En alternativ forståelse av faglig utvikling er en tre-delt modell hvor 'postmoderne identitet', kjennetegnet ved noe mangfoldig, forvirrende og relasjonelt, nå er mest aktuelt. 'Postmoderne identitet' står i kontrast til to tidligere identitetsperspektiv; henholdsvis 'romantisk identitet' - kjennetegnet ved noe mystisk og vanskelig identifiserbart pga. bruk av uklare begrep som f.eks geni - og 'modernistisk identitet' - kjennetegnet ved miljøpåvirkning og bruk av maskin-metaforer (Gergen 2006: 65-6).

Disse to bidragene deler tilsynelatende en forståelse av aktørers tiltagende problematiske forhold knyttet til identitet. Det fragmenterte, forvirrende og ustabile i samtiden skaper problemer for våre identitetsforståelser. Det identitetsperspektiv jeg ønsker å fokusere på her er, i tillegg til å være knyttet til potensiell bevissthet om og handling overfor diskurser, både problematisk og viktig for individene. Moderne individer står altså, på tross av potensiell bevissthet, overfor spørsmålet om hvordan å finne ut av hvem man er når det tilsynelatende ikke finnes noen trygg grunn å basere selvforståelsen på. Det midlertidige og omskiftelige i det diskursive omrokkerer stadig på forussetningene og bidrar dermed til identitetsforvirring.

Dette har relevans for analysen på følgende måte: Usikkerheten og ustabiliteten viser seg i en tilgjengelig sosial identitet; subjektposisjonen 'elitespiller'. Dette er en offentlig identitet som i stor grad formes igjennom media. Et ønske om kontroll og stabilitet ligger bak det jeg anser som å være en prioritering av en privat form for sosiale identitet; subjektposisjonen 'familiefar'. Dette kan i sin tur knyttes både til bevissthet om diskurser og 'selv-interpellasjon', ved at offentlighetens manglende kontroll blir for problematisk omskiftelig for spillerne. Dermed tas grepet om en selv-interpellasjon i den private identiteten som familiefar. Dette betyr imidlertid ikke at diskursiv påvirkning i analysen erstattes fullstendig med aktørkontroll. Individene trenger fortsatt å knytte seg til kulturelle strukturer for å skape mening for seg selv og andre. I denne prosessen belyses det i analysen hvordan spillerne trekker på godt etablerte idealer i norsk kultur.

Kritikk av kritisk diskursanalyse

Kritisk diskursanalyse klargjør ikke godt nok skillet mellom det diskursive og det ikke-diskursive. Dette får for det første konsekvenser i form av uklarhet rundt teori om det ikke-diskursive. For det

andre skaper det problemer for vår evne til å kunne si noe om eventuelle forhold mellom det diskursive og det ikke-diskursive (Jørgensen og Phillips 1999: 101-2). Delvis ikke-diskursive forhold er allerede nevnt i innledningen, under betegnelsen sosial ramme. Tanken er at profesjonalisering, kommersialisering og media danner de mest sentrale sosiale forutsetningene for spillere i elitefotball, og at det er nødvendig å forstå identitet i elitefotball i forhold til disse.

En annen form for kritikk er at kritisk diskursanalyse gir en svak forståelse av «(...) gruppedannelsesprosesser, subjekt og aktørhandling, herunder spørsmål om subjektivitet og om folks grad av kontroll over egen språkbruk» (Jørgensen og Phillips 1999: 102). Dette er det forsøkt rettet på igjennom inkluderingen av flere teoribidrag bl.a. om kommersialisering og media. En slik tilnærming mener jeg gir mening i forhold til ambisjonen om å kombinere mikro- og makro-nivå, samtidig som det knytter potensiell aktørhandling til en større samfunnsmessig sammenheng.

Oppsummering

Kritisk diskursanalyse kjennetegnes bl.a. av en omfattende av analysemodell, et dialektisk forhold mellom aktør og struktur, et kritisk perspektiv og at identitet konstitueres av diskurser.

Hovedproblemstillingen vil undersøkes med et identitetsperspektiv hvor aktørene sees som å ha bevissthet og makt til å plassere seg selv i forhold til noe diskursivt. Identitet plassert i forhold til diskurser skaper ustabilitet, noe som gjør at identitet blir utfordrende for individene.

Kapittel 3 Metode

Valg av metode

Min personlige interesse for fotball var en medvirkende årsak til avgjørelsen om å arbeide kvalitativt og selv foreta datainnsamlingen igjennom kvalitative intervjuer. Intervjuene var en interessante del av prosjektet, det å få stille spørsmål var et privilegium. Alternative måter å samle inn passende data på kunne ha vært igjennom å fokusere på allerede produsert materialet fra f.eks biografier eller avisartikler. Siden fokuset fra dag en var på konstruksjon av identitet, virket imidlertid det å selv styre datainnsamlingen mer eller mindre selvsagt. Slik kunne jeg stille de spørsmålene jeg selv ønsket. Datamaterialet ble som en konsekvens av dette både godt tilpasset problemstillingen og i stor grad påvirket av mine personlige preferanser.

Dette kan kanskje for noen tolkes som å være en svakhet igjennom for stor grad av subjektivitet. På den annen side ville bruk av andre kilder uansett også innebære fortolkning. Åpenhet rundt bl.a. datainnsamling og analyse muliggjør etterprøvbarehet. Dette henger sammen med ønsket om å kunne plassere studien i forhold til en fagtradisjon. Alternative tolkninger kan man ikke forsikre seg mot. Ved å være tydelig og åpen kan kanskje en form for kvalitativ validitet oppnås ved at leserne hver for seg kan vurdere studien (Fairclough 1992: 238).

Empiri

Jeg har foretatt kvalitative intervjuer med åtte spillere i Tippeligaen. Disse ble rekruttert fra to klubber. Spillerne var ulike på mange områder; alder, nasjonalitet, posisjon på banen, spilletid for førstelaget osv. Det de har til felles er at de spilte i Tippeligaen sesongen 2007, og at de frivillig stilte opp til intervju med meg. Hovedandelen informanter var norske, men altså ikke alle. Dette kan kanskje tenkes som problematisk for en studie som fokuserer på norsk elitefotball i sammenheng med nasjonal kultur. På den annen side er Tippeligaen i 2007 kulturelt mangfoldig, med både utenlandske spillerne og trenerne. Slik sett er informantene en godt utsnitt av populasjonen. Dessuten er den større samfunnsmessige rammen som norsk elitefotball eksisterer innenfor også kulturelt mangfoldig, ved f.eks innvandring og global økonomi. Dermed kan vi kanskje se informantutvalgets mangfold både i forhold til 'populasjonen' forstått som elitefotball i Norge og som det norske samfunnet.

Datamaterialets størrelse kan kritiseres for å være lite. Er det mulig å tro at studiens funn likevel har noen verdi ut over å si noe om disse åtte spillerne? Det er vanskelig å gi noen indikasjoner på graden av representativitet, og kanskje er det heller ikke noe mål når man arbeider kvalitativt. At jeg følte de siste intervjuene ikke ga så mye nytt kan tyde på at jeg nådde et slags metningspunkt i stoffet. Slik sett er kanskje ikke utvalget snevert, selv om det er lite.

Rekrutteringsprosessen

I rekrutteringsprosessen tok jeg i bruk en fremgangsmåte beskrevet av Widerberg (2001). Dette innebærer å først gi muntlig informasjon i plenum til aktuelle grupper av informanter, og mot slutten av dette møtet leveres det ut et enkelt spørreskjema som alle bes fylle ut. I spørreskjema er et spørsmål hvorvidt man ønsker å la seg intervju, hvorpå kontaktinformasjon fylles ut slik at forskeren senere kan ta kontakt for å arrangere intervju på tomannshånd. Min erfaring med dette opplegget var positivt. Men før jeg kom så langt måtte jeg få tilgang til spillerne i plenum. Dette ble den delen av rekrutteringsprosessen som tok desidert mest tid.

Respektive kontaktpersoner i fotballklubbene ble identifisert på bakgrunn av informasjon på de aktuelle klubbens nettsider. Blant disse var personer i stillinger som 'sportslig leder' og 'daglig leder'. Veien fram til plenumsmøtene startet med to skriftlige henvendelser til kontaktpersonene; først en kortfattet e-post med informasjon om hvem jeg var, hva jeg arbeidet med og at et mer utfyllende brev med informasjon snart ville komme i posten. I informasjonsbrevet stod det blant annet litt om prosjektets nivå og problemstilling, ønsket om å få snakke med spillergruppa i plenum, forskningsetikk og at jeg ville ta kontakt på telefon om kort tid.

I alt kontaktet jeg seks klubber. En klubb skilte seg ut ved å være imøtekommende fra første stund. Bortsett fra dette gikk rekrutteringsprosessen langsomt. Etterhvert fikk jeg lov til å snakke med spillerne i klubb nummer to, og det er spillere fra disse to klubbene som ble mine informanter. Kanskje var tidspunktet for kontakten med klubbene en medvirkende faktor til at denne delen av rekrutteringen gikk dårlig; jeg kontaktet klubbene kun få uker før seriestart. Den vanligste tilbakemeldingen fra kontaktpersonene var at det var veldig hektisk akkurat da. Jeg ble av flere bedt om å komme tilbake med min henvendelse når seriestarten var unnagjort. En annen innvending var et ønsket å skjerme spillerne fra oppmerksomhet utenfra. At toppfotball etterhvert er blitt et populært studiefelt er noe

Skogvang (2006) peker på. Det kan tenkes at hvis pågangen fra forskere er økende, og kommer på toppen av interesse fra media, kommersielle aktører og andre, så vil antallet avvisninger også øke.

Informasjonsmøtene med de to spillergruppene fungerte godt. Jeg fikk frembragt mitt budskap og samtlige tilstede fylte ut spørreskjemaet. Av anslagsvis 35 spillere svarte åtte at de ønsket å stille opp til intervju. En erfaring jeg gjorde var i forhold til en såkalt 'døråpner'. I en klubb ble jeg henvist fra den opprinnelige kontaktpersonen, via en annen i administrasjonen til en spiller med en spesiell stilling i spillergruppa. Jeg ser ikke bort fra at denne personens entusiasme for prosjektet og sosiale tyngde i spillergruppa bidro til rekrutteringen.

Intervjuene

Jeg valgte et opplegg med halvstrukturerte intervjuer, og utarbeidet på forhånd en intervjuguide som fungerte godt som støtte underveis. Fordelen med et slikt opplegg er at man som forsker står fri til å etterfølge interessante poeng hos informantene, slik at materialet kan bli rikere og omfattende enn ved mer strukturerte intervjuopplegg. Dette henger sammen med en spesiell styrke med det å arbeide kvalitativt; å bidra til «(...) ny forståelse. Vi ser noe nytt i det gamle, eller vi ser noe vi ikke har sett før. Intensjonen er da snarere å generere teori enn å belegge teori» (Widerberg 2001: 164). Intervjuguiden bestod av fem tema: Individet og identitet, fotballspillere generelt og identitet, media, kommersialisering og profesjonalisering. Etterhvert valgte jeg å vektlegge deler av intervjuguiden mer enn andre. En slik utvikling av kvalitative prosjekt underveis er ikke uvanlig (Christensen 1998).

Før intervjuene startet fikk informantene utlevert en kort skriftlig informasjon som inneholdt blant annet informasjon om prosjektets arbeidstittel og problemstilling, deres rettigheter til å trekke seg når som helst underveis, at prosjektet var innmeldt til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste og hvordan de kunne komme i kontakt med meg. Spillerne ble tilbudt å beholde brevet om de ville det, i tilfelle de ønsket å trekke seg. Etter dette fikk de utlevert en samtykke-erklæring som de signerte og leverte tilbake til meg.

Intervjuene ble tatt opp på bånd, ble foretatt på tomanns-hånd og varte i gjennomsnitt en halv time. Under de første intervjuene noterte jeg underveis, men etterhvert følte dette unødvendig og som en begrensende faktor for min evne til å forfølge interessante poeng hos spillerne. Noe lignende skjedde i

forhold til intervjuguiden; etter 4-5 intervjuer var det fint å ha den tilgjengelig i tilfelle ting stoppet helt opp, men det følte ikke lenger nødvendig å lese spørsmålene før de ble stilt. Dermed tok de siste intervjuene i større grad form av en vanlig samtale. Kanskje hadde dette noe å si for svarene jeg fikk. Det å svare når man sitter overfor en som noterer ivrig og leser spørsmål i all hast kan kanskje virke noe skremmende og begrensende på enkelte. Ihvertfall er det en mer konstruert og uvanlig samtalsituasjon. For meg følte det bedre jo flere intervjuer som var unnagjort, i den forstand at jeg var mindre usikker på selve intervjusituasjonen og samtalene fløt tilsynelatende lettere. På den annen side var de siste intervjuene på en måte demotiverende. Det følte som om jeg etterhvert til en viss grad kunne forutsi hvilke svar som ville komme på hvert spørsmål. Variasjonen i materialet opplevde jeg ikke som å være særlig stor. Kanskje nådde et slags metningspunkt i materialet. På den annen side var jeg kanskje ikke dyktig nok til å plukke opp uvanlige tilbakemeldinger og stille oppfølgingsspørsmål på bakgrunn av disse.

Intervjuene ble gjennomført på steder som informantene selv foreslo. Med ett unntak betydde dette klubbens lokaler. I det siste tilfelles skjedde intervjuet på en benk i en park. Det opplevdes som både praktisk og trygt å gjøre intervjuene i klubblokalene. Ofte skulle spillerne enten trene før eller etter intervjuet. Dette følte imidlertid aldri som en begrensning av intervjusituasjonen, jeg fikk stilt de spørsmålene jeg ønsket. Ofte endte møtet med at vi tok en kort prat generelt om fotball etter at båndopptakeren var stoppet. Spillerne var generelt sympatiske og hyggelige, og en slik avslutning på intervjuene var artig for meg som fotballinteressert.

Forskerrollen

Jeg har allerede omtalt min fotballinteresse og beskrevet det å være i intervjusituasjonene med spillerne som et privilegium. Det at man har en grunnleggende interesse for sitt forskningsfelt virker på en måte som en motor, det gir deg et ekstra skyv når ting går litt sakte. Imidlertid kan kanskje det å være involvert i form av stor personlig interesse også være en svakhet. Det å arbeide med diskursanalyse innebærer et fortolkende element (Howarth 2005: 23-4). Trippelhermeneutikk viser til det å ha et kritisk perspektiv til de sosiale forholdene som påvirker ens egne og informantens tolkninger (Alvesson og Skoldberg 1994: 221-2). I mitt tilfelle gjelder dette blant annet interessen for fotball. Forestillingene og spørsmålene rundt fotball som drama har jeg hatt lenge. Det preger på et eller annet nivå det jeg gjør i forhold til forskning på fotball, noe det derfor er grunn til å være bevisst på og kritisk til. F.eks kan

forestillingene jeg har hatt lagt kritikkverdige føringer på meg som forsker, ved at dette i intervjusituasjonene virket begrensende på min evne til å forfølge nye spørsmål og vinklinger. Å insistere på et mer nøytralt sted å foreta intervjuene kunne trolig ha vært en fordel, noe jeg opprinnelig var innstilt på. Isteden lot jeg det være fullstendig opp til spillerne å velge lokasjon, som for å minske sjansene for at de ville trekke seg fra intervjuavtalene.

Gitt utvalgt rekrutteringsprosess og empiri stod og fallt prosjektet på min evne til å vekke interesse blant fotballspillerne. Uten villige informanter ville jeg stå uten datamateriale. Dette kan selvfølgelig ha virket inn på måten jeg fremførte mitt budskap i plenum, og på hvilke spillere som valgte å stille opp til intervju. Bevissthet om forhold som påvirker informantenes tolkninger er relevant i forhold til faktoren høyere utdanning. I det første intervjuet nevnte informanten at han tok høyere utdanning og at det blant spillerne i klubben kun var noen få studenter. Det viste seg at studentene i klubben var overrepresentert blant de som stilte opp til intervju, altså en form for akademisk selvseleksjon.

I mine forsøk på å gjøre prosjektet spennende og interessante i den muntlige presentasjonen, distanserte jeg meg kanskje fra en del spillere. En student er kanskje mindre skremmende for de som selv er tilknyttet akademia. Også i intervjuene kan dette ha fått konsekvenser for svarene jeg fikk. En banal sannhet er at akademikere også er mennesker. Dette kan gi seg utslag i spesielle måter å søke å fremstille seg selv på overfor sine sine likemenn, f.eks i forhold til bevissthetsnivå. Det å være bevisst har trolig en plass i fortellingen om den dyktige akademikeren. Studenttilværelsen kan ha gitt studentene blant informantene forestillinger om akademisk sett korrekte måter å være på. Dette er vanskelig, for jeg er jo også en aktør her. Jeg har i analyseprosessen kommet til at det ikke finnes tilstrekkelig grunnlag for å skille ut studentene fra resten av informantene. Et lignende argument kan anlegges her som overfor de utenlandske spillerne; student-kategorien er kun en av mange som elitefotballspillere kan plasseres inn i. Det å ha noen studenter blant informantene bidrar til å gjenspeile populasjonen.

Databehandling

Lyddopptakene av intervjuene ble transkribert i sin helhet, med noe som kan omtales som et middels detaljnivå. F.eks ble lengden av pauser og overlapping i dialogen ikke markert. Transkripsjonene ble i snitt på 12 sider. Detaljnivået bør på dette punktet tilpasses hvert enkelt prosjekt og forskningsspørsmål

(Fairclough 1992:229), og et høyere detaljnivå virket i denne sammenheng unødvendig.

Informantenes høye profil gjør anonymisering nødvendig. Dette er gjort helt enkelt ved tildeling av mye brukte norske fornavn. I tillegg er visse sitater endret for å sikre informantenes anonymitet, f.eks omtale av klubbnavn og land.

De ulike temaene i intervjuguiden danner rammene for min tidlige analyse av datamaterialet. Etter mange gjennomlesninger og mye bearbeiding av ideer nådd analysen sin nåværende struktur. Det er ikke lett å sette ord på veien fra de tidlige analysene til den endelige fremstillingen. Man kan kanskje si at forståelsen og temaene vokste ut av stoffet over tid. De ulike tolkningene som oppstod underveis var vagt sentrert rundt hovedproblemstillingen, altså om identitetskonstruksjoner. Det å konkretisere identitetsperspektivet som nettopp subjektposisjoner var noe som ga mening etter at analysen hadde nådd sin nåværende inndeling i fire tema. Kanskje kan en i stor grad ubevisst tolkningsprosess forklares med min manglende erfaring med å arbeide med diskursanalyse. Alternativt kan det sees som en fordel at prosjektet har utviklet seg relativt fritt. Vet man klart hva man leter etter, klarer man trolig å finne det. Imidlertid kan man da risikere å gå glipp av andre og uventede funn i sitt fokus på å tilfredsstille den på forhånd ferdig utviklede innfallsvinkelen. Kvalitativ metode og diskursanalyse bør kanskje isteden ha en mer pragmatisk holdning underveis. I tillegg til hovedproblemstillingen har det å kombinere makro- og mikronivå, samt å søke etter forståelse av forhold mellom aktør og struktur vært holdepunkt. Dermed har et maktaspekt ligget latent i tolkningene. Dette kan konkretiseres f.eks med hvordan spillerne ser på forståelser av dem selv kommunisert igjennom media, og hvorvidt dette forstås av spillerne igjennom et maktperspektiv.

Etterhvert har det vokst frem en interesse for å forsøke å forstå identitet i relasjon til autentisitetetsbegrepet. Jeg synes det er en interessant balansegang mellom identitet artikulert som å ha verdi igjennom å være ekte, og det sosialkonstruktivistiske perspektivet som ligger helt grunnleggende i diskursteori. Man kan kanskje si at det er ett møtepunkt for relativistisk samfunnsforskning og store deler av omverdenen. Autentisitetetsbegrepet danner utgangspunktet for mitt viktigste funn; spillernes prioritering av en privat sosial identitet. Spillerne fremstod som tydelige på at de ser seg som annerledes offentlig og privat. På et innledende spørsmål om de kunne beskrive seg selv, svarte mange med en grunnleggende todeling; som spiller og som privatperson. Dette var ett av to poeng som

innledningsvis i analysearbeidet var spesielt tydelig. Det andre var en begrepsgjøring av det å være fotballspiller som det å være 'seriøs'. Databehandlingen har hatt vært en langvarig prosess i den forstand at jeg trekker på ideer unnfanget år før prosjektet virkelig satte i gang.

Jeg har valgt en idealtypisk analysering og fremstilling av datamaterialet; dvs «(...) konstruksjoner satt sammen av elementer fra en mengde personer og situasjoner» (Widerberg 2001: 124). En slik fremgangsmåte ser jeg som å underbygge klarheten i forhold til generaliseringer. Det er min forståelse av datamaterialet som ligger bak det jeg velger å presentere, og det jeg velger å utelate. Poenget i arbeidet med en idealtypisk fremstilling er «(...) å abstrahere ut fra flere virkelige liv og situasjoner det man vil løfte fram som essensen» (Widerberg 2001: 124). En alternativ måte å analysere og presentere stoffet på kunne vært ved portretter. Forskjellen er at de sammendragene som trekkes fram ved bruk av portretter er utdrag fra virkelige personers liv. Mitt valg har bl.a. å gjøre med anonymisering. Fotballspillere er offentlige personer som mange vet en del om. Ved bruk av portretter er det særdeles viktig å være bevisst hvorvidt informantenes anonymitet vil ivaretas og om de selv vil kunne kjenne seg igjen (Widerberg 2001: 123-5).

Etikk

Intervjuer på rundt en halv time kan virke kort for å få en forståelse av et ukjent menneske. Intervjuene dreide seg delvis om personlige tema, slik at man kanskje skulle tro dette ble vanskelige samtaler å få igang. Noen samtaler fløt selvfølgelig lettere enn andre, men ingen stoppet helt opp. Samtlige av spillerne virket innstilt på å gi litt av seg selv, f.eks ved å fortelle om sine tidlige år med fotball. Dette kan nok i stor grad tilbakeføres til måten rekrutteringen ble foretatt på – en fremgangsmåte som ikke legger noe press på potensielle informanter, men gjør det svært enkelt å la være å delta. Deltagere var kanskje både motiverte for og interessert i forskning på fotball. At dette var 'spennende saker' uttrykte både spillere og ledere. Slik sett kan det kanskje finnes et fotballpublikum å føre forskningen tilbake til, og det er jo i så fall både positivt og hyggelig.

En annen faktor som kan ha noe å si for åpenhet i en intervjusituasjon er hvordan medieoppmerksomheten kan ha gitt spillerne trening i det å la seg intervju. For det første kan mediekontakt føre til en form av øvelse i å holde tilbake informasjon. Dette påpekte flere av informantene at de gjorde bevisst overfor media. På den annen side kan kanskje øvelse i det å bli

intervjuet skape en ro forstått som ufarliggjøring av intervjusituasjonen, noe som kan bidra til at spillerne åpnet seg i intervjuene.

For å oppsummere ble arbeidet med empirien en langvarig prosess, noe jeg for såvidt hadde fått mange vennlige advarsler om på forhånd. Likevel ble jeg noe overrasket over at særlig det å komme til plenumsmøtene tok såpass lang tid. Derfra akselererte prosjektet med intervjuer, transkribering og databehandling. Analysearbeidet var en noe uklar men absolutt interessant prosess, og det endelige resultatet har ikke distansert seg fullstendig fra utgangspunktet. Samtlige av intervjuguidens tema finnes igjen i en eller annen form i den endelige analysen.

Kapittel 4 Analyse

Del 1: Elitespilleren

I den første av delen av analysen er målet å undersøke sosial identitet ved å fokusere på informantenes forståelser av det å være fotballspiller på elitenivå, altså en grunnleggende inngang til diskursordenen 'elitefotball i Norge'. I tillegg er det et mål her å undersøke forståelser av hvordan det å ha nådd utøverposisjonen. Ved å analysere informantenes forståelser av fotballkarrierene, kan konstruksjonen av det å være utøver belyses ytterligere. De aktuelle forskningsspørsmålene her er:

- Hvordan forstår informantene det å være elitespiller?
- Hvordan forstås veien til å bli elitespiller?

Et sentralt funn er bruk av ordet 'seriøsitet', som både kan knyttes til et mentalt og praktisk nivå. Dette knyttes til en diskurs om moral, forstått som et normativt syn på det å være eliteutøver. Et annet funn er at informantene har en individualistisk forståelse av det å bli og være utøver på elitenivå.

Samtlige av analysens fire deler har følgende grunnstruktur; først en redegjørelse for det ytterste nivået i analysemodellen (sosial praksis), deretter gjennomgang av utdrag fra intervjuene med spillerne (tekst), og til slutt tolkninger av det diskursive (diskursiv praksis). Når det er sagt vil grensene mellom de tre nivåene flyte over i hverandre, det virker uunngåelig gitt at tolkningene tross alt skal beskjeftige seg med alle de tre nivåene. Rekkefølgen i gjennomgangen vil dessuten enkelte steder stokkes noe om.

Profesjonalisering, kommersialisering og media

Selv om de tre nivåene i analysemodellen underveis kan overlappe hverandre, starter alltid forskeren med en forståelse av sosial praksis som diskursene befinner seg innenfor (Fairclough 1992: 231). I denne sammenheng vil jeg kort gi en innføring i de tre begrepene som jeg anser er viktigst for å forstå sosial praksis som spillerne befinner seg innenfor; profesjonalisering, kommersialisering og media. Etter en slik belysning kan analysen bevege seg ned på tekst- og diskursiv praksis-nivå. Sosial praksis forstår jeg som tett knyttet til begrepet diskursorden. En gjennomgang av elementene i sosial praksis kan innebære økt bevissthet om hva som fra min side forstås med diskursordenen 'elitefotball i Norge'.

Profesjonaliseringsbegrepets relevans grunnes utskillingen av eliteutøveren fra andre utøvere.

Skogvang (2006: kapittel 3) ser fotball i Norge som å ha utviklet seg fra et opprinnelig amatørnivå preget av dugnadsånd og frivillighet, via en økende profesjonalisering på 1970- og 1980-tallet fram til vedtaket gjort av Norges Fotballforbund i 1991 om å tillate profesjonell fotball. Profesjonalisering har helt grunnleggende å gjøre med det å ha idrett som yrke (Skogvang 2006: 79). Begrepet kan i tillegg forstås som å bestå av to nivå: «(...) både fotball som yrke og yrkets innhold og ambisjoner som knyttes til utformingen og organiseringen av dette innholdet» (Skogvang 2006: 79). Dette forstår jeg som en kategorisering av profesjonaliseringsbegrepet i et praktisk ('yrke og yrkets innhold') og mentalt nivå ('ambisjoner'). Denne inndelingen tas opp igjen senere i analysen.

«Når menneskelige relasjoner domineres av kjøp og salg, sier en gjerne at de er blitt markedstilpasset eller kommersialisert. (...) Et utviklingstrekk i idretten generelt og i fotball spesielt er at markedstilpasningen (kommersialiseringen) er økende» (Skogvang 2006: 88-9). Gammelsæter og Ohr (2002: 98-9) mener kommersialisering i norsk fotball har slått ut i full blomst de siste ti årene. En konsekvens av kommersialisering er tro på at suksess kan kjøpes ved anskaffelse av trenere og spillere. Slike holdninger henger sammen med en endring av 'mannskapet' i klubbene; sponsorer og investorer har inntatt styrerommene, på bekostning av frivillige. «Ulykken er ikke at nye aktører er kommet inn i fotballen, men at det erfarne mannskapet i stor grad er degradert eller satt på sidelinjen» (Gammelsæter og Ohr 2002: 196).

En marginalisering av frivillige er altså et likhetstrekk i de utvalgte forståelsene av både profesjonalisering og kommersialisering: Skogvang så profesjonaliseringen som en utvikling vekk fra frivillighet og dugnadsånd, Gammelsæter og Ohr mener de frivillige i klubbene blir erstattet av sponsorer og investorer. «Profesjonalisering av fotballen har skapt klubber som til forveksling ligner bedrifter, trenere som til forveksling ligner produktsjefer og spillere som til forveksling ligner spesialarbeidere» (Gammelsæter og Ohr 2002: 196).

Min forståelse av en kombinasjon av profesjonalisering og kommersialisering kan omtales som 'varegjøring' av fotballens aktører. I denne forståelsen løsrives de involverte i elitefotball fra kollektivene - klubbene - og stokkes om i et marked igjennom kjøp og salg av spillere og avskjedigelser og ansettelser av trenere. I intervjuene hadde spillerne mye å si om egne muligheter for handling overfor media. Spillerne inntar et konstruktivistisk perspektiv på det offentlige jeg'et. Media

er i den sammenheng et verktøy spillerne bruker i konstruksjoner ulike spiller-identiteter; de ga uttrykk for at man kunne iscenesette seg selv som ulike 'typer'.

Gammelsæter og Ohr (2002: kapittel 4) trekker inn teorien om attribusjonsfeil i sin forståelse av individualisering, som har relevans både for den kommersielle driften av fotballklubbene og for medias dekning av fotball. Med attribusjon menes det «(...) å tilskrive årsaker synlige eller antatte forhold selv om de egentlige årsakssammenhengene er vesentlig mer komplekse eller tilfeldige» (Gammelsæter og Ohr 2002: 93). Ofte er individer tilbøyelige til å ta æren for suksess, mens negative hendelser tillegges ytre omstendigheter. Dette får Gammelsæter og Ohr (2002: 94) til å stille spørsmålet om ikke tilfeldigheter aksepteres lenger i en tid med tabloidisering og individualisering.

Skogvang (2006: 102-3) bruker et kjønnsperspektiv på forholdet mellom fotball og medier. Media innebærer et bindeledd mellom kommersielle aktører og utøverne/klubbene.

Norsk elitefotball på herresiden følges intensivt av TV, radio og aviser. Det spiller en viktig rolle for kommersialisering av fotball. (...) Media vekker økt interesse og muliggjør større eksponering av reklame, noe som igjen øker klubbenes inntekter (Skogvang 2006: 103).

Helland (2003: 84-5) peker også på at media skaper kommersielle muligheter; fotball er ifølge han avhengig av media for å oppnå kommersiell verdi. «Tippekampene på norsk TV var med på å legge grunnlaget for en kommersialisering av fotballidretten her i landet; regelmessige klubbkamper ble attraktiv TV-idrett» (Helland 2003: 75). Forholdet mellom medier og idrett kan sees som symbiotisk (Helland 2003: 13, Real 1998: 16, Skogvang 2006: 98-105).

En tolkning hvor media befinne seg i analysemodellen på et diskursiv praksis-nivå, som både potensielt mulighetsskapende og begrensende, vil inkluderes i analysen av spillernes forståelser av media. Det er altså etter min mening mulig å se media både som en del den sosiale rammen - som sosial praksis - og som en diskursiv praksis. Teori om sosial praksis vil utvides underveis i analysen, spesielt i analysen av media hvor et stort oppkjøp av medierettigheter tolkes som å danne et hegemoni det er viktig å forstå i forhold til norsk elitefotball. Gjennomgangen så langt av teori om sosial praksis har en fremstillingsform som understreker hvordan profesjonalisering, kommersialisering og media forstås av meg som å henge sammen på en slik måte at utskilling av de ulike delene både er vanskelig og lite

fruktbart. Dette kan i sin tur kanskje si noe om profesjonalisering, kommersialisering og medias relevans for elitefotball. Min tolkning er at disse forholdene i stor grad smelter sammen og rammer inn elitefotball i Norge.

Seriøsitetsbegrepet

På tekstnivå kan spillernes forståelser av det å være eliteutøver knyttes til begrepet 'seriøsitet'. Seriøsitet har å gjøre med både noe mentalt og fysiske. Dette kan relateres til min tolkning av Skogvangs (2006: 79) forståelse av profesjonaliseringsbegrepet. Også i det tilfellet virker en oppdeling i et mentalt og praktisk nivå relevant. Sammen danner de to nivåene av seriøsitetsbegrepet en inngang til en helhetlig forståelse av det diskursive spillerne trekker på. Her er begge forskningsspørsmålene relevante, altså både en grunnleggende forståelse av det å være elitespiller og om en prosess som har ledet frem til det å bli elitespiller.

David er angrepsspiller og har spilt i Tippeligaen i fem sesonger, nå ser han videre til mulige nye utfordringer innen fotballen. Det å ta karrieren noen steg videre knytter han til seriøsitet på et mentalt nivå: «Jeg er seriøs i det jeg driver med. Jeg liker å ta den jobben jeg har veldig seriøst og har ambisjoner ut over der jeg er i øyeblikket. (...) Jeg har hele tiden hatt ambisjoner om å bli god nok til å spille på landslaget, og også å spille i en bedre og større liga».

Anders er en rutinert spiller med mange sesonger bak seg som spiller både på det øverste og nest øverste nivået i Norge. Han har passert 30 og forbereder seg nå på et liv utenfor fotballen. I forståelsen av seg selv som elitespiller ser Anders i større grad enn David *tilbake* på karrieren. Det å ha blitt elitespiller knytter han til seriøsitet både som noe mentalt og som praksis i form av trening og hardt arbeid: «Jeg er seriøs i forhold til fotballen. Til forberedelser, til trening, til kamp. (...) Som spiller er jeg hardtarbeidende, treningsvillig. Jeg har vel blitt eliteseriespiller fordi jeg har jobba hardt. Er kanskje ikke noe fantastisk talent, men jeg har alltid hatt gode holdninger og jeg har jobba hardt og trent mye».

Seriøsitetsbegrepet bruker spillerne i sin forståelse av seg selv som eliteutøvere i forhold til fortid, nåtid og fremtid. Seriøsiteten peker på bevissthet om veien hit man er nå, og om opprettholdelse av nåværende posisjon. David knytter dessuten seriøsitet til forståelse av veien videre til noe større, til et neste nivå i fotballkarrieren; proffspill i utlandet og det å spille for landslaget. Anders forstår det at han

har klart å nå elitenivået med henvisning til sin seriøsitet, som både tar form som holdninger og praksis. Det er ikke hans talent som er bakgrunnen for suksessen som fotballspiller. I stedet viser Anders til at suksessoppgjøret har kostet.

Begge disse spillerne fremstillinger av suksess kan si oss noe om det diskursive som er knyttet til det å være eliteutøver, noe jeg har valgt å omtale som elitespiller-diskursen. Dette er mest tydelig hos den eldre spilleren Anders, som i større grad enn den yngre spilleren David ser bakover i tid. I Anders' forståelse ligger det en spire til rettferdiggjørelse av sin suksess innen fotball. Hos David brukes seriøsitetsbegrepet både til å si noe om hvordan han har vært og er, og i tillegg si noe om det fremtiden kan bringe ved spill i utlandet og på landslaget.

Spillernes fremstillinger av seg selv som eliteutøvere, kan forstås i forhold til fortellingsbegrepet. «Fortellinger refererer til aktørenes forestillinger om forløpenes innhold og struktur» (Frønes 2001: 90). Spillernes fremstillinger kan omtales som 'elitefortellinger'. Den første delen av begrepet - elite - peker på et spesielt høyt nivå skilt ut pga evnen til å prestere. 'Fortellinger' brukes pga tidsaspektet i spillernes forståelse av sine karrierer og logikker, forløp og årsaker i disse. I elitefortellingene får vi innblikk i hvordan suksess forstås. Dette kan brukes for å forstå hvordan den sosiale identiteten *elitespiller* dannes. Min tolkning er at denne identiteten konstrueres ut i fra en moralsk forståelse av veien til suksess, hvor seriøsitetsbegrepet er kjernen.

Det er noe individualistisk over Anders' og Davids forståelser av seg selv som utøvere. Middelet for å oppnå suksess ligger i dem selv; deres seriøsitet i form av gode holdninger og hard trening. Elitefortellingene handler om individets investeringer. Fairclough (1995: 109) mener språklige representasjoner kan fremstilles enten som handling eller hendelse. I elitefortellingen går veien til målet igjennom handling, ikke hendelser. Det er spillernes *aktive* investering (gode holdninger, harde trening) som senere fører til avkastning (muligheten til å spille fotball på elitenivå). Spillerne er ikke passive tilskuere til at deres karrierer blomstrer. Suksess er ikke noe som bare skjer. Suksess bygges over tid, av dem selv.

Talentbegrepet

Målet er nå å belyse vektleggingen av individets investering ved å se på hvordan talentbegrepet brukes

av spillerne. Talent kan forstås som 'naturlig begavelse', som at «når vi kommer til denne verden har vi visse arvelige faktorer som i noen grad vil være bestemmende for våre muligheter til å nå elitenivå i en idrett» (Enoksen 2002: 6). Det er elementet av tilfeldig tildelte evner som gjør denne bestemte forståelsen av talent nyttig her. Tilfeldighetsaspektet ved talentbegrepet står i kontrast til spillernes forståelser av sin egen suksessopptjening.

Anders' fremstilling gjengitt over av det å bli elitespiller, satte talentbegrepet i forhold til de investeringene han hadde foretatt: «Er kanskje ikke noe fantastisk talent, men jeg har alltid hatt gode holdninger og jeg har jobba hardt og trent mye». Det var ikke på grunn av sitt talent at han nådde elitenivået, men isteden *på tross av* at han *ikke* hadde fantastisk talent.

Bjørn har mange år bak seg som elitespiller i Norge. Han ser tilbake på sin karriere ved å trekke inn andre som ikke klarte å nå elitenivået: «Jeg så jo mange av vennene mine som var større talent enn meg, kanskje, som ikke nådde opp. De trente ikke og utvikla seg ikke, da.» Om vennene sluttet med fotball eller spiller på lavere nivå sies det ingenting om. Poenget er at de ikke lever av å spille fotball. Det gjør Bjørn, noe som understreker at talent i hans forståelse ikke er den avgjørende faktoren for å oppnå suksess. Isteden er investeringene den sentrale bakenforliggende årsaken. Slitet heves over talentbegrepet og tilfeldighetene.

Geir har vært proff i utlandet og spilt for det norske landslaget. Han setter pris på å være i kontakt med barn og ungdom i klubber i nærmiljøet. Forståelsen hans av de unge spillerne innebærer at talentbegrepet også her settes i skyggen.

Vi har kontakt med mindre klubber og prøver å ha sånn oppfølging. Det er ofte på tenårsnivå. Som jeg har sagt har jeg ikke vært noe sånt voldsomt talent sjøl når jeg var liten og det er fort gjort at man ser noen som er veldig gode når de er 10 år, som aldri kommer noen vei egentlig. Og det nytter hvis man er nest best når man er 10, liksom.

Geirs personlige sportslige suksess virker som eksempel på at suksess kan oppnås uten å være et stort talent. Talentbegrepet forstått som noe medfødt og dermed tilfeldig fordelt blant individene, har en marginalisert plass i elitespiller-diskursen. På tross av dette har talentbegrepet en stilling i spillernes fremstillinger som det er nødvendig å forstå. Løsningen blir en annen fortolkning; å forstå talentbegrepet mindre i forhold til tilfeldigheter og mer i lys av en helhet som inkluderer trening.

Enoksen (2002: 8) viser til en utvidet forståelse av talentbegrepet som går på evnen til å tåle trening; det å være et såkalt 'treningstalent'. Dette knytter han til et nytt syn på trening hvor kombinasjonen av bl.a. psykologiske og biologiske faktorer inkluderes. Sammen danner dette en bredere tilnærming til treningsmessig utvikling av idrettsutøvere. «Fokus må hele tiden være på den langsiktige treningsprosessen og utøvernes egenutvikling. Talentutvikling er en kompleks prosess som avhenger av mange faktorer, hvor kanskje den aller viktigste faktoren er tålmodighet» (Enoksen 2002: 11).

Elitespiller-diskursen handler om at suksess koster og oppnås igjennom investering.

Karrierefortellingene viser til hendelser opp i mot elitenivået, og er dermed med på å understreke at utviklingen tar tid. I lys av dette blir talentbegrepet forstått som naturlig begavelser, ikke-legitimt. Det utvidede talentbegrepet har derimot i seg en lignende normativitet som elitespiller-diskursen. I begge tilfeller passer snarveier til suksess ikke inn. Isteden verdsettes *prosessen* mot utvikling av eliteutøveren med fokus på trening, holdninger og tid som de viktigste årsakene til suksessoppgåelse. Det utvidede talentbegrepet passer tilsynelatende overens med karrierefortellingene og elitespiller-diskursen - fokus på slitet går igjen.

For å oppsummere skiller talentbegrepet forstått som tilfeldigheter seg fra elitespiller-diskursen. Dette henger sammen med en moralsk logikk som vil utdypes ytterligere etterhvert. Bruk av talentbegrepet påpeker spillernes verdsetting av *investeringer* i forståelsen av seg selv som eliteutøvere. De investeringene tar form av å ha gode holdninger og trene hardt.

Karrierene

Spillernes versjoner av egne fotballkarrierer innebærer et tidsaspekt som kan gi oss forståelse av hvordan sosiale posisjoner er sosialt konstruert. Her passer det nok en gang å trekke inn begrepet fortellinger (Frønes 2001). Karrierene viser hvordan spillerne ser ulike relasjoner, posisjoner, hendelsesforløp og årsaker. Midt oppe i dette plasserer de seg selv. Seriositeten setter karrierefortellingene i gang. I forståelsene av sine karrierer videreføres poenget om investering i forhold til det å være eliteutøver.

Bjørn sin fremstilling av karrieren strekker seg tilbake til ungdomsår hvor bevissthet om ambisjoner

allerede var på plass:

Jeg har alltid hatt som mål å bli fotballspiller, og jobba hardt fram mot det å kunne leve av fotball til ungdomstida, egentlig. Da ble det mye fest og moro. Det ødela litt av den stigninga jeg hadde da. (...) Så, ja, jeg tok meg vel egentlig sammen da jeg var rundt 18, og begynte å trene mer. (...) Jeg debuterte i Tippeligaen da jeg var 21 år.

'Fest og moro' truet på et tidspunkt progresjonen mot målet om å leve av fotball. Middelet for ordne opp i dette var trening. Bjørns karrierefortelling har en opprinnelige opptur i form hans ambisjoner og det påfølgende harde arbeidet. Deretter kommer en nedtur som begrunnes med fest og moro, en form for ikke-seriositet som er med på å understreke at det finnes et normative aspekt i det diskursive spilleren trekker på. Karrierefortellingens avslutningen innebærer innfridde ambisjoner som tilbakeføres først til holdninger («tok meg vel egentlig sammen») og deretter til konsekvensene i form av praksis («og begynte å trene mer»). Bjørns karrierefortellingen er ikke detaljert og lang, men den er tilstrekkelig for å understreke flere poeng. For det første poenget om elitespiller-diskursens nøkkelfaktorer investering og avkastning. Dessuten har veien mot målet både en mental og praktisk side. I tillegg er denne karrierefortellingen en vei Bjørn går alene. Investeringene som trengs knyttes ikke til lagene han har spilt for igjennom årenes løp eller til trenere som har betydd mye. Det mentale oppgjøret tok han med seg selv i en alder av 18. Det er hans innstilling som ligger bak de nødvendige investeringene, og dermed steget bort fra den manglende seriositeten 'fest og moro' som midlertidig stoppet karrierens stigning.

Frank har erfaring med elitefotball i flere nordiske land. Karrierefortellingen hans er en jevn oppadstigning i form av klubbskifter. Det som starter den positive spiralen er valget om å 'være seriøs' om fotballen.

Når jeg ble rundt 20 år så begynte jeg å, hva skal man si, velge at nå vil jeg gjerne forsøke å spille fotball og være seriøs om det. Og så har det gått sånn hakk i hakk at jeg har kommet til en klubb og gjort det bra, så har jeg kommet til en ny klubb og gjort det bra der. (...) Så på den måten har jeg alltid vært en av de litt bedre spillerne på laget.

Ved å selv prestere godt åpnes nye muligheter for ham i andre og bedre klubber. Dermed involveres det her et kollektivt perspektiv i større grad enn hos andre spillere. Allikevel er klubbene for Frank kun som holdeplasser han passerer. Det løfter f.eks ikke frem hvordan en klubb har betydd noe spesielt han

underveis. Kanskje kan dette forstås som en form for varegjøringstankegang; spilleren forholder seg til kollektiv hvis det gir en ønskelig avkastning der og da, og ikke pga. noen dypere form for tilknytning.

Det som skiller Bjørn og Frank sin karrierefortelling foruten innslaget av kollektiv perspektiv, er svingningene. Hos Bjørn inkluderes en nedtur ('fest og moro') før den endelige oppturen, mens hos Frank finnes det kun oppturer. Likheten i disse to fremstillingene er hvordan det mentale innebærer en utløsende suksessfaktor. Spillerne tar seg sammen eller blir seriøse. Etter dette trekkes det praktiske nivået inn; selve treningen. Spillerne trener ikke hardt uten å ha en spesiell mentalitet. Dette forteller oss noe om den rollen profesjonaliseringens mentale aspekt har, jf. min tolkning av Skogvang. Investeringene i form av hard trening som kreves for å nå elitenivået skjer ikke tilfeldig, men forutsetter en viss mentalitet. Dermed understreker disse to karrierefortellingene et lignende poeng som kom fram i forbindelse med talentbegrepet; nemlig at tilfeldigheter har en marginalisert plass i spillernes forståelser av det å være eliteutøvere. Dette minner i sin tur om attribusjonsfeil-teorien brukt av Gammelsæter og Ohr (2002) for å forstå kommersialisert elitefotball, media, individualisering og rommet for tilfeldigheter.

Det faktum at informantene nå har blitt elitespillere knyttes ikke til verken tilfeldigheter, talent forstått som noe medfødt, eller hard trening uten et nødvendig bevissthetsnivå. Isteden fremstilles suksess i lys av individets investering, som fører til avkastning. I den største lagsporten i vår kultur dominerer ifølge mine funn en individualistisk måte å fremstille suksess på. Anders' forståelse av karrieren er interessant og innholdsrik. Her finnes kollektiv, individ, nedturer, oppturer, tilfeldigheter, investering og avkastning.

Det ble jo litt mer seriøst da jeg ble juniorspiller. Da gikk jeg til den lokale toppklubben, og var der i 2 år som juniorspiller og 1 år som seniorspiller. Men jeg fikk ikke spille noe særlig for a-laget og fikk isteden mulighet for å spille i Tippeligaen for en annen klubb. Det var på slutten av 90-tallet. Så da flytta jeg på meg for å spille fotball. Det ble egentlig en suksess for meg personlig, men vi rykka jo ned. Jeg var skada første halvdel av sesongen, da. Så det ble ingen suksess sånn sett. Men jeg fikk ihvertfall spille på eliteserienivå, da, når jeg var skadefri. (...) Og så ble jeg henta til en annen toppklubb. Og jeg kjente han treneren der fra før. Og så var jeg der i 3 år, og så kom jeg hit jeg er i dag. (...) Da jeg kom hit var jeg skada det første halvåret, og fikk en veldig skeiv start, da. Og starta rett opp og spilte treningskamper. Da spilte jeg i min nåværende posisjon, men spilte dårlig. Så da gjorde treneren seg opp en mening om at jeg ikke var bra i den posisjonen. Så senere fikk jeg sjansen i en annen posisjon, og da begynte jeg å komme i form så da ble det liksom der jeg ble plassert.

Denne karrierefortellingen har hovedsakelig et individualistisk perspektiv i forhold til positive hendelser, mens negative hendelser står utenfor individets kontroll. Karrierefortellingen startes ved at individet knytter seg til nøkkelfaktoren seriøsitet. Anders tar ansvar for sin karriere ved å reise fra sin første klubb for å få spilletid. I klubb nummer to rykker riktignok klubben ned, men denne nedturen kommer i skyggen av det positive ved at han får spilletid når han ikke er skadet. Så følger opptur i klubb nummer tre, knyttet til relasjonen til en trener han kjenner fra før. I sin fjerde klubb oppstår en nedtur i form av en skade. Her finner vi den eneste direkte artikuleringen av nedtur som knyttes til individet; Anders sier han spilte dårlig. Karrierefortellingen rundes av med en opptur ved spilletid grunnet at han hadde kommet i form, på tross av en trener som bestemte at han måtte spille i en uvant posisjon på banen. Nedturer tilskrives altså som oftest noe ikke-individuelt, noe tilsynelatende utenfor spillernes kontroll; skader, nedrykk og trenere som ikke lar en få spille. Det er sjeldent noe han selv kunne ha gjort noe annerledes eller bedre.

For å oppsummere danner karrierene innblikk i måter å konstruere selvforståelser på. Individet er i sin fotballkarriere tilsynelatende alene på en reise igjennom klubber, uten å skape spesielle bånd til verken andre individ eller til kollektiv. Det finnes en livbøye i spillernes forståelser av karrierene; ideen om at individets seriøsitet og investering senere vil gi avkastning. Dette innebærer et håp som overskygger eventuell motgang underveis - et optimistisk perspektiv brukt på fortid, nåtid og fremtid. Det skaper tilbakeblikk som rettferdiggjør suksess og gjør karrierene ærefulle, det skaper legitimitet for den nåværende høye sosiale posisjonen og det skaper håp for fremtiden innen fotball.

Privilegerte slitere

Hvordan ser spillerne på sitt yrke i forhold til samfunnet ellers? De føler seg privilegerte i den forstand at de har nådd et mål og får 'leve av hobbyen', som en informant uttrykte det. Her er det noe lekent til stede; et bildet av seg selv som en som tjener penger av å gjøre det han liker best - spille fotball. Men alvoret overskygger leken. I karrierefortellingene kom det fram hvordan kamerater ikke hadde klart å nå helt opp. Informantene er blant de få som nådde målet. Nå gjelder det å forsvare posisjonen.

Kristian knytter den privilegerte posisjonen opp til det å prestere: «Du vil gjerne vise folk at du fortjener å være der. For det er jo folk, ikke sant, folk heier på laget ditt og alle ville jo spille på det

laget, ikke sant, hvis de hadde hatt muligheten. Du må vise at du fortjener det og at du er god nok» En kombinasjon av prestasjon og legitimitet ligger bak opprettholdelsen av den privilegerte posisjonen som elitespiller.

Spillerne har gjort seg tanker om feilaktige oppfatninger om dem og yrket. Fotballspillere på elitenivå har det ikke så bra som folk tror, ifølge dem selv. Faktorer som bidrar til vanskelighetene er mangel på tid grunnet sportslige forberedelser, og utenomsportslige engasjement som studier og familie. Også fotballspillere plasserer altså seg selv i tidsklemma. Konsekvensen av mangel på tid er slit.

Anders er student. På mitt spørsmål om det er mange av hans kolleger som studerer ved siden av fotballen svarer han avvisende, men han tar straks ikke-studentene i forsvar:

De gjør ikke så mye annet i tillegg til fotballen. Slapper av og lader opp til trening og kamp. (...) Det er ganske krevende faktisk. Mer krevende enn folk tror, tror jeg. Å være fotballspiller, da. Store deler av året trener vi jo to ganger hver dag. Og drar hjemmefra klokka åtte og er hjemme klokka seks. Det blir ikke så mye tid til studier. Har ikke mye overskudd til å lese, heller.

Også Bjørn studerer. Han har en lignende forståelse av en krevende hverdag:

Jeg vil si at jeg synes det er tøft å kombinerer fotball og studier, for jeg har familie, og det er ikke mye tid jeg får til studiene for å si det sånn. Det er minimalt. Det er ikke sånn at jeg kan si at jeg har energi på kvelden til å begynne å lese.

Forestillinger om slit og krevende hverdager forsterkes ved å inkludere andre roller i selvforestillingen; student, familiefar. Slitet og moralen som preger spillernes selvforståelsen, er altså også relevant for dem på flere av hverdagens andre områder. Slik konstrueres elitespilleren som en sammensatt identitet preget av ansvar ut over sin egen sportslige suksess; en som har et liv etter fotballkarrieren å tenke på, noe som kommer til uttrykk ved det at man er student. I tillegg kan man vise ansvar overfor neste generasjon ved også å være i familiefar-rollen. Senere vil spillernes forståelser av det å være familiefar vies mer oppmerksomhet.

I kombinasjon blir de ulike rollene spesielt kraftfulle konstruksjoner av individets investering og slit. Slik får tilværelsen som elitespiller et aspekt av oppofrelse som underbygger den investeringen som er foretatt for å ende opp med fotball som yrke. Skogvang peker i sin analyse på en frustrasjon blant

spillere i forhold til kombinasjon av ulike engasjement: «Fotballen tar mye tid og rom hos mennesker som er involvert i den på toppnivå. (...) Toppspillere i fotball føler at de forsaker familie, venner, utdanning og jobb for å kunne drive med fotball på toppnivå» (Skogvang 2006: 239). Mange roller kan både forstås som et tegn på være ressurssterk, og som en legitimering av individets slit.

Geir har et sportslig fokus i sin forståelse av feilaktige forestillinger knyttet til det å være elitespiller, ved noe som er skapt av media. Bak prestasjonene i fotballkampene ligger det mer enn det folk ser:

Jeg tror nok noen tenker på spillere ut i fra det bildet media har skapt av hvordan fotballspillere er. Det er veldig få som egentlig vet hvordan hverdagen til en fotballspiller er. De ser ikke at vi har 8 dager sommerferie år ut og år inn, og har 14 dagers juleferie liksom, og at vi trener to ganger hver dag hele vinteren og har selvfølgelig bedre dager på sommeren, men da er det kampsesong og da skal man være i en annen form enn det man er om vinteren. Og at man er på skolebesøk, sponsorbesøk, sponsorforedrag og stiller opp på en del andre ting. Selv om man ikke er pålagt å gjøre det er det veldig mange som har engasjement ut over det å være fotballspiller. Og det krever at man passer på kostholdet sitt til enhver tid og at man ikke sitter og plukker i seg alt mulig uting. Og du jobber hver søndag hele året liksom, og da er det kamp og da skal du prestere, og da sier det seg selv at da får du ikke fredagen og lørdagen i fred heller. Det er litt mer som ligger i grunn enn hva man ser på søndagene. Så ser man at de trener, tjener bra med penger og kanskje spiller bra fotball. (Ier)

Oppofrelsen tar her mange ulike former: Det er tynt med ferier og fridager. Man deltar i ikke-sportslige engasjement selv om det ikke er pålagt. Trening og forberedelser tar mye tid. I kamp har man press på seg om å prestere. Dette skjules bak trening som fremstår for utenforstående som en form for lek, og en lønn som er god. Tilværelsen er tilsynelatende så bra, men for de involverte oppleves livet som slitsomt. Den avsluttende latteren påpeker kanskje spriket mellom på den ene siden utenforståendes syn på de privilegerte spillerne som leker seg igjennom livet, og på den andre siden spillernes egne forståelser av sin krevende hverdag. Det er så feil og urettferdig at det blir komisk. I intervjuene fikk spillerne sjeldne muligheter til å belyse dette skjulte slitet, og dermed kunne de legitimere godene ved det å leve av å spille fotball.

Elitespiller-diskursen

Å holde de ulike nivåene i analysemodellen fra hverandre underveis i analysen er ikke så lett. Ting henger sammen og det føles ofte nødvendig å overskride skillene mellom f.eks tekst og diskursiv praksis for å klare å videreformidle tankerekker og analytiske poeng. Så langt har fokus vært på sosial

praksis og tekst, ispedd noen henvisninger til diskursiv praksis-nivået. Diskursen spillerne trekker i denne sammenheng omtaler jeg altså som elitespiller-diskursen.

Elitespiller-diskursen tolker jeg i lys av et weberiansk moralperspektiv (Weber 2001). Det interessante i forhold til spillernes måter å forstå sitt yrke henger ikke direkte sammen med Webers teori om kall og kalvinistisk predestinasjonslære. Isteden bør oppmerksomheten i denne sammenheng rettes mot den logikk Weber peker på. En måte å forstå protestantistisk etikk og kapitalistisk ånd er igjennom en metafortelling om investering og avkastning. De konsekvenser dette får kan slik jeg ser det overføres til spillernes konstruksjoner av den tilsynelatende eneste veien til suksess i norsk elitefotball.

Slik Weber så protestantistisk utvikling av en kollektiv mentalitet i forhold til disiplinering i det daglige liv (Hughes, Sharrock & Martin 2003: 101), er det trolig mulig å fortolke den logikken mine informanter bruker. Når spillerne snakker om seriøsitet og hardt arbeid henger det sammen med måloppnåelsen i form av at de ønsker fotball som yrke. Hos Weber ble moral knyttet til troen på at suksess i ens yrke på jorden var et tegn på at en hadde Guds gunst. Livet ble et rasjonelt løp mot målet.

For nådens virkning som en oppløftelse av mennesket fra «status naturae» til «status gratiae» kunne bare bevises igjennom en fundamental forvandling av hele livets mening i hver time og hver handling. Den «helliges» liv var utelukkende rettet mot et transcendentalt mål: saligheten, men *nettopp derfor* var dette liv i sitt dennesidige forløp tvert igjennom *rasjonalisert* og behersket av ett eneste synspunkt, nemlig å øke Guds ære på jorden (...) (Weber 2001: 88, kursivering i original).

Ikke bare ytelse omfatter denne logikken. Investering og avkastning kan også sees i forhold til ikke-ytelse. Det er moralsk forkastelig å hvile. «Tidsspille er (...) den alvorligste av alle synder» (Weber 2001: 122).

Oversatt til elitespiller-diskursen blir det til en tro på at ikke-seriøsitet ikke fører til elitenivået, altså en forpliktelse ut i fra ens ambisjoner om hele tiden å være seriøs i forhold til det sportslige.

Karrierefortellingene gir oss innsikt i hvordan alternative veier til målet ikke finnes i denne diskursen. Der Weber peker på et tilsynelatende evig yrkesmessig jag på basis av ønsket om å tjene kallet fra Gud for dermed å få hint om forutbestemt frelse, kan det overføres til en mer moderne versjon i forhold til spillerne: De motiveres ikke av noe religiøst, men av seg selv og sine egne mål om å nå langt som

fotballspillere. Et eksempel er hvordan Bjørn i et sitat gjengitt over sier at han arbeidet hardt mot det å bli fotballspiller på elitenivå *opp mot ungdomstida* – altså en målsetting og påfølgende trening i tidlig alder. Ønsket om å lykkes som fotballspiller kan oppstå tidlig. Deretter er det opp til individet å foreta de nødvendige investeringer.

Moralbegrepet kan defineres med inkludering av et normativt aspekt; «Sett el. system av normer og regler for hva som anses som tilbørlig, som rett og riktig i et samfunn el. samfunnsgruppe, og atferd i samsvar med disse normer og regler» (www.caplex.no). Normativiteten i elitespiller-diskursen er tydelig. Diskursen utfordres ifølge mine funn ikke igjennom forsøk på reartikuleringer. Diskursiv praksis-nivået preges i denne sammenheng av stabilitet. Kanskje kan dette i sin tur knyttes til hvordan denne moralske forståelsen kan sette hendelser - og indirekte individer – i et positivt lys. Det finnes kanskje få incentiver hos de involverte til å utfordre elitespiller-diskursen – den kan gjøre tidligere hendelser ærefulle, legitimere det nåværende og gi håp for fremtiden.

Shogan (1999, gjengitt i Mauws 2004: 311-2) bruker et Foucault-inspirert perspektiv for å forstå en subjektposisjon hun omtaler som 'eliteutøveren' (the high-performance athlete). «(...) [E]t sentralt fokus i Shogans analyse er den 'disiplinerende praksis' hvor 'føyelige kropp' produseres.» (Mauws 2004: 311). Det finnes ifølge Shogan to former for disiplinering; en mental og en fysisk. Shogan fokuserer på effektene av at individene kommer inn i subjektposisjonen *eliteutøver*, og der har «(...) liten eller ingen makt som agenter» (Mauws 2004:312). Med kritisk diskursanalyse blir Shogans syn på aktørens maktpotensialet overfor strukturene kritikkverdig, men bidraget har likevel relevans på flere ulike måter.

For det første er det interessant med et bidrag som bruker en lignende tilnærming i form av subjektposisjon-begrepet. For det andre er det interessant hvordan Shogan peker på at disiplineringen opp imot subjektposisjonen foregår både på et mentalt og et fysisk nivå. Subjektposisjonen 'eliteutøver' har i min analyse et lignende to-delt fokus; henholdsvis det mentale som kan representeres ved 'gode holdninger', og det fysiske som kan representeres ved 'hardt arbeid'. For det tredje peker Shogan på eliteutøverens konformitet. Kanskje har dette poenget relevans for måten mine informanter forstår det å bli elitespiller. Mine funn tyder ikke på at elitespiller-diskursen utfordres. Ved å se karrierefortellingene i kontrast til alternative fortellinger om fotballspillere, kan konformiteten fremstå tydeligere.

Konformiteten vil deretter brukes til å forstå denne diskursen i en bredere nasjonal kontekst – i forhold til sosial legitimering. Poenget om å legitimere sin sosiale posisjon ved å trekke på bestemte diskurser eller fortellinger er forøvrig også tema i analysens fjerde og siste del.

Tilfellet Mykland

Forståelser av fotballspilleren Erik Mykland kan illustrere en alternativ fortolkning av det å være elitespiller. På tross av beskjeden fysikk og et i norsk sammenheng uvanlig åpent forhold til alkohol og sigaretter, har Mykland hatt betydelig sportslig suksess både på landslaget og i flere europeiske eliteklubber. Rem (2000) dyrker i sin Mykland-biografi kontraster til godt etablerte norske forestillinger om det å oppnå suksess i fotball. Mykland er interessant for Rem bl.a. fordi han er så forskjellig fra de andre spillerne, og fra nasjonale ideal om sunnhet, system og seriøsitet. Prosessen med å bli en dyktig fotballspiller fremstilles som en kombinasjon av enorme mengder trening i form av lek, og en spesiell medfødt evne. «Erik Myklands latente ballfølelse og ballforståelse utviklet seg til ballkunst» (Rem 2000: 49). Suksessen med ball lå altså ifølge Rem i den unge Mykland. Med Enoksen (2002); han var en 'naturlig begavelse'.

«Jeg drømte aldri om å bli proffspiller eller noe sånt, sier Erik Mykland i dag, jeg spilte fotball fordi det var gøy der og da, og årene fra syv til sytten var de gøyeste» (Rem 2000: 33). Mangelen på ambisjoner i kombinasjon med fokus på å ha det moro, understreker det spesielle ved tilfellet Mykland. Veien til målet gikk ikke via tidlig målsetting om å bli elitespiller eller via seriøsitet i form av gode holdninger. Likhetstrekket i karrierefortellingene til mine informanter og måten Mykland fremstilles på, er den praktiske formen for seriøsitet; trening finner vi igjen i begge måtene å forstå suksessoppnåelse. Trening skjer dog pga vesensforskjellige bakenforliggende faktorer; mine informanters *alvor* mot Myklands *lek*. Frem til skolealder drev lysten til å leke med ball Mykland til økter på opptil åtte timer på den lokale banen i Risør, delvis helt alene (Rem 2000: 52).

Kanskje forstår vi nå mer av hvilken plass begrepet talent har i seriøsitetsfokuset til spillerne. I den typen morallogikk de trekker på for å forstå seg selv som elitespillere er det ikke plass til lek og snarveier i form av medfødt talent, men isteden kun slit og investering. Det interessante med dette i mente er hvordan talent nevnes av flere av informantene, men hvordan det på en måte skyves i bakgrunnen igjennom fokus på seriøsiteten. Datamaterialet tyder ikke på noen reartikulering av

elitespiller-diskursen, men isteden diskursiv stabilitet.

Attribusjonsfeil, individualisering og legitimering

Den forståelsen av elitespilleren jeg har kommet frem til så langt bærer preg av en samstemthet rundt en diskurs som trekker på moral. Det som ikke finnes i mine funn er f.eks fremstillinger av hvordan noen av spillerne endte opp på elitenivå ved en tilfeldighet, eller hvordan det egentlig er deres medfødte talent som er hovedgrunnen til suksessen. Isteden er det gode holdninger og hard trening som ligger bak den sportslige suksessen.

Teorien om attribusjonsfeil (Gammelsæter og Ohr 2002) kan benyttes for å forstå forholdet mellom analysemodellens tre nivå. Det sentrale kjennetegnet ved teorien om attribusjonsfeil er individualisering av suksess. I en fotball-sammenheng gir dette seg uttrykk i hvordan individer er tilbøyelige til å ta æren for suksess, og hvordan negative hendelser tillegges ytre omstendigheter (Gammelsæter og Ohr 2002:93). Denne individualiseringen Gammelsæter og Ohr knytter til kommersialisering og media, finnes igjen på tekstnivå i mine funn i form av spillernes fokusering på hva de selv har bidratt med for å bli elitespillere. Karrierene fremstår som en øvelse i hopp fra klubb til klubb. I karrierefortellingene er det ikke tilkjenneivelse av kollektivt oppnådd suksess, og svært få tilfeller av at spillerne knytter nedturer til dem selv.

Kanskje kan vi ut ifra en slik forståelse si noe om forholdet mellom sosial praksis og spillerne, som ifølge mine funn bidrar til å reprodusere en diskurs om individets investering som suksessoppskrift. Skogvang (2006: 271-4) peker på at spillere i norsk elitefotball mener media danner et økt press på spillerne. Blant annet påpeker hennes informanter en negativ opplevelse med såkalte spillerbørser i media, hvor prestasjoner reduseres til tallkarakterer. På den annen side danner media muligheter for spillerne til å få vist seg fram, noe som øker mulighetene for å bli proffspiller i utlandet (Skogvang 2006: 271-4). Media er dessuten mulighetsdannende for klubbene. Skogvang (2006: 268) mener det er en sterk sammenheng mellom mediedekning og eliteklubbens muligheter til å vekke nødvendig interesse i næringslivet.

I forhold til drift av klubber kan kommersialisering ha relevans for individfokuseringen og mangel på kollektiv tilknytning i spillernes forståelser av sine karrierer. Gammelsæter og Ohr (2002: 102) er

kritiske til at kommersielle aktører i klubbens styreverum bidrar til krav om resultater som preger det sportslige negativt pga. raske omskiftninger og manglende kontinuitet. En konsekvens av kommersialisering er ifølge Gammelsæter og Ohr (2002: 98-9) tro på at suksess kan kjøpes ved anskaffelse av trenere og spillere. «Hvis det er slik at utålmodigheten og turbulensen øker også i norsk fotball, bidrar da denne tendensen til gode vekstvilkår i klubbene for utvikling av spillere, ledere og lag?» (Gammelsæter og Ohr 2002: 103).

På alle de tre av analysemodellens nivå er det mulig å finne tegn på økt individualisering. Media er et tveegget sverd for elitefotballen. I klubbene erstattes frivillighet og dugnad med markedstankegang og utålmodighet. Utøvere og trenere blir varer i en jakt på suksess for klubbene. Disse tendensene kan bidra til å skape økt forståelse av spillernes situasjon og elitespiller-diskursen. Klubbstyrenes utålmodighet og utskiftninger bidrar til å løsrive spillere fra hverandre, noe som skaper dårlige forutsetninger for individenes relasjonsbygging. Under slike forhold av midlertidige relasjoner blir elitespiller-diskursens fokus på individets eget karriereprosjekt forståelig.

Teorien om attribusjonsfeil kan dessuten brukes for å forstå spillernes fokus på slit og investering. Igjennom en vektlegging av individets slit for å oppnå suksess, kan det følge en moralsk forståelse av legitimering. Karrierefortellingene inneholdt både oppturer og nedture. Oppturene ble tilskrevet individets egne handlinger, mens nedturene kun ved svært få tilfeller ble knyttet til individet. Oftest ble dette forklart med utenforstående forhold eller tilfeldigheter som skader. Dette passer godt overens med attribusjonsfeil-teorien. Det er en gjennomgående moral i karrierene om at det gjelder å fortsette med sine sportslige investeringer, slik utvikles fotballkarrieren. Dette er en fortolkning som ligger tett opp til den Weber gir, altså en moraliserende individualisme. Roderick (2003) gjør forøvrig lignende funn i studien av engelske spilleres forståelser av sine identitet og karrierer.

For å oppsummere er forskningsspørsmålene forsøkt besvart ved bl.a. analyse av spillernes forståelser av sine karrierer. Spillerne trekker i sin forståelse av tilværelsen som elitespiller på elitespiller-diskursen som handler om individualisme, moral, investering, avkastning og seriøsitetens mentale og praktiske nivå.

Del 2: Media

Nå beveger vi oss over til den andre delen av analysen, hvor media står i fokus. I kontakt med media er spillernes forståelse av identitet problematiske grunnet den makten media har over fremstillinger i offentligheten. Utgangspunktet for denne analysedelen er følgende forskningsspørsmål:

- Hvordan ser informantene på kontakt med media?
- Hva slags bevissthet og strategi har informantene i kontakt med media?

Funnene her er at forhold til media trekker spillerne på to diskurser. 'Individualiseringsdiskursen' som handler om de mulighetene som ligger i kontakten med media, og 'subjektivitetsdiskursen' som innebærer kritikk av media. Sosial praksis utvides i denne analysedelen med TV 2 og Telenor sitt oppkjøp av medierettigheter til norsk elitefotball.

Media, idrett og identitet

Medias fokus på elitefotball er betydelig. Skjevheten mellom kjønnene på dette punktet er stor. Mine informanter tilhører den for media mest attraktive gruppen – de mannlige. «En kan konkludere med toppfotball på herresiden vies voldsom oppmerksomhet i media» (Skogvang 2006: 295). Etterhvert som kommersialiseringen innen elitefotball tiltar, er det mulig å se prisøkningen på billetter som bakgrunn for en økende eksklusivitet. Fotball er i ferd med å bli en sport for de med mye penger (Gammelsæter og Ohr 2002: 173). Kanskje er dette en faktor som bidrar til å øke medias incentiv for å vie fotball oppmerksomhet, gitt at terskelen økonomisk sett blir høyere for å se kampene med egne øyne.

Silk (2004) mener moderne medier spiller en viktig rolle i kontinuerlig reproduksjon av identiteter. Klasse, kjønn, rase, nasjon og seksuelle preferanser utfordres som måter å undersøke sosiale identiteter. Det trengs flere kritiske empiriske studier av medieprodusert sport i ulike nasjonale og internasjonale sammenhenger, og slike studier bør se både på mediers eierskap og produkter (Silk 2004).

Jones (1988) mener sport i et funksjonalistisk perspektiv innebærer sosialisering og integrasjon, et «(...) frivillig forum hvor sosiale aktører kan utøve valg, fleksibilitet og selvbevissthet som ofte begrenses i det moderne livets uungåelige skuffelser og påtvingende form» (Jones 1988: 4). Den sentrale verdien ved idrett er ifølge Jones (1988: 4) personlig autonomi og en moral om valgmuligheter og fri vilje.

Denne analysedelen handler hovedsakelig om autonomibegrepet. Hvorvidt utgjør idrett for eliteutøvere et felt som knyttes til kontroll og valgfrihet? Og hvilke konsekvenser har forståelser av dette på utøvernes bevissthet om og handlinger overfor media? Dette vil bli forsøke undersøkt ved å inkludere et kritisk perspektiv på et spesifikt strukturelt forhold i medias dekning. Et poeng her er at informantene i stor grad bidro til et slikt kritisk perspektiv på strukturelle forhold med sin bevissthet om oppkjøpet av medierettigheter til norsk elitefotball og sine forståelser om konsekvenser av dette. «Det virker å bli bare større og større fokus rundt Tippeligaen. Spesielt nå når TV 2 tok over så har det blitt mye mer press på ihvertfall de mest profilerte» (Bjørn).

Medieavtalen

Den såkalte Medieavtalen kan utvide vår forståelse av sosial praksis. Dessuten er Medieavtalen del av diskursiv praksis-nivået i analysemodellen, som en del av «(...) prosesser av tekstproduksjon, distribusjon og konsumpsjon (...)» (Fairclough 1992: 78). Å analytisk sett foreta en endelig kategorisering virker ikke å ha noe for seg. Poenget er at Medieavtalen både kan forstås som å ha ikke-diskursive og diskursive aspekt ved seg; både som del av den praktiske, sosiale innleiringen av elitefotball, og som del av meningsprosesser i og rundt elitefotball.

Den 17. juni 2005 kunne TV 2 og Telenor annonsere at de hadde kjøpt rettighetene til nesten all norsk fotball. Prisen var en milliard kroner totalt. For milliarden fikk TV 2 og Telenor tre års rettigheter til Tippeligaen og førstedivisjon for herrer, samt fire års rettigheter til kvinnes toppserie, cup for begge kjønn og landslagenes hjemmekamper. Avtalen omfattet visningsrettigheter for fjernsyn, mobil og internett. Årsaken til den høye prisen var at flere store nasjonale og internasjonale var interessert i å by på rettighetene (Helland og Ytre-Arne 2007:21).

Bak avtalen står en kombinasjon av kommersielle og statlige aktører. TV 2 er en kommersiell kanal, mens Telenor har en statlige eierskapsandel på 53,93% (www.telenor.no). Etterhvert som Medieavtalen behandles videre her, er det altså ikke utelukkende kommersielle krefter som representerer sosial praksis i forhold til media. Avtalen ble av de fleste av mine informanter omtalt kun i forhold til TV 2. Kanskje er det logisk siden det er TV 2 som er mest synlig i relasjon til rettighetene og konsekvensene av disse.

Medieavtalen kan sees i forhold til hegemonibegrepet (Fairclough 1992: 92), som en del av en kamp

for kulturell dominans. Igjennom Medieavtalen skjer en tiltagende eksklusivitet av elitefotball - en varegjøring av den mest populære idretten. Rekordprisen betalt for 3 års rettigheter antyder hvilket vesentlig potensielt kommersielt maktaspekt dette blir tolket som å ha for TV 2 og Telenor.

Hegemoniets konsekvenser forblir noe uklart pga. at dokumentasjon av Medieavtalens innhold ikke er offentliggjort (Helland og Ytre-Arne 2007: 4). Imidlertid er retningslinjene for pressen - den såkalte Mediemanualen – tilgjengelig (www.pub.tv2.no). I denne antydes rettighetsfordelingen: «TV 2 og Canal Digital har TV-rettighetene, mens NRK radio og P4 har radiorettighetene. I tillegg lokalradioer som har inngått avtaler med NFF/NTF» (Mediemanualen, s 3). Merk at Canal Digital er eid av Telenor (www.canaldigital.no).

Det hegemoniske forholdet Medieavtalen innebærer kan illustreres i Mediemanualens regler for mediekontakt. Rettighetshaver TV 2 har en eksklusiv tilgang til spillere og trenere, og denne kontakten må skje i forhold til tilrettelagt kommersiell eksponering:

TV 2 har krav på intervju med begge lags hovedtrenere i løpet av den siste timen før avspark. Intervjuet skal skje i flash- eller super-flash posisjonen med intervjubakvegg. (...) TV 2 har rett til et super-flash intervju med spiller eller trener foran intervjuvegg på arenaer hvor dette er montert i teknisk sone. (...) TV 2 har krav på å få inntil 3 spillere til sammen og begge lags trenere til flash-intervju etter kamp. Dette skjer i den faste flash-posisjonen foran intervjuvegg. Spillerne kan skifte til tørt, men ikke dusje. (...) [Garderoben] skal være stengt i 45 minutter etter kampslutt (Mediemanualen, s 5-6).

Merk hvordan intervjusituasjonene generelt knyttes tett til TV 2, hvordan 'intervjubakvegg' og 'intervjuvegg' sikrer eksponering av bestemte kommersielle aktører under disse intervjuene med TV 2, og hvordan TV 2 sin eksklusive tilgang til spillere og trenere i etterkant av kampene understrekes med at øvrig media må vente i 45 minutter før de kan gå inn i garderobene for å gjøre sine intervjuer.

Aktørmakt og medias positive konsekvenser

Spillerne påpeker både positive og negative aspekter ved kontakten med media. Først følger en gjennomgang av det positive. Essensen her er at media innebærer muligheter til selveksponering. Frank peker på en gjensidighet mellom media og spillere:

Jeg har alltid vært oppmerksom på at, altså, man skal være klar over at media inngår i et samspill. At de kan skrive positivt om spilleren, men spilleren kan også bruke mediene til å uttrykke sin utilfredshet eller si til avisen at jeg har ikke fått kontrakt, så nå ser jeg meg om etter en ny klubb, for å få sitt budskap fram.

Spillerne kan ifølge Frank også benytte media på andre måter enn igjennom uttalelser – det gjelder å gjøre seg interessant: «Vi kjenner jo alle sammen en god spiss som når han scorer mål så gjør han flikk-flakk eller vinker eller gjør noe morsomt. Hvorfor gjør han det? Man kan jo velge å iscenesette seg selv på en spesiell måte. Og det gjør man kun for å bli interessant.»

Anders er opptatt av endringer i media og hvordan det åpner opp nytt potensiale for spillerne:

Altså, man kan jo selvfølgelig bruke media, da. Det er det jo store muligheter for å bruke nå da. Det har jo blitt ekstrem fokusering. Så de som vil fremstå som en spesiell type tror jeg har gode muligheter for det igjennom media. Også fordi media er veldig interessert i spesielle typer. (...) Du kan gå til et kamera, du ser det står et kamera i et hjørne og så kan du jo gå der og... Og det bruker de jo! Fra Viking i fjor, da de berga plassen. Veldig mange av de bildene der, fra scenene etter kampen blir brukt i markedsføring av Tippeligaen nå. Der er det jo spillere som går og kysser kamera og stiller seg opp foran kamera og kysser beinet til han som scora. Og hvis du er bevisst på det så kan du jo få masse oppmerksomhet og masse markedsføring av deg selv, på en måte.

Profildannelse i et kommersielt perspektiv kan handle om det å inngå sponsoravtaler, men Anders forteller om begrensede muligheter for dette i norsk elitefotball:

Det er veldig lite vanlig med personlige sponsoravtaler. For klubbene har stort sett alle markedsrettighetene på spillerne. Det er veldig begrensa. Det er ihvertfall ingen mulighet til å ha noen avtaler som går på tvers av de avtalene til klubbene. Og det er etterhvert blitt så mange sponsorer, det har blitt en sånn sponsorpool at det er nesten umulig å finne en bransje der du ikke... Det er noen som har på biler og sånne ting da, reklame på bil. Men det har også blitt problematisk her da, grunnet en av klubbens sponsorer.

Skogvang (2006: 97-8) mener markedsføring av spillere i norsk sammenheng innebærer konflikter mellom Norges Fotballforbund, klubbene og spillerne. «Spillerne ønsker selv å inngå flere private reklameavtaler for å få en større del av inntektene i egen lomme» (Skogvang 2006: 98).

Iscenesettelse av seg selv som en spesielt type spiller kan forstås med begrepet fortellinger. Ifølge Whannel (2002) er media avhengig av fortellinger for å gjøre hendelser meningsfulle. Dette er spesielt

tydelig i dekning av sport. Konsekvensen blir personifisering. Stjernene, eller typene, blir bærere av fortellinger (Whannel 2002: 54). Den iscenesettelsen Frank og Anders peker på i sitatene over innebærer bevissthet fra aktørens side og iscenesettelsen uttrykkes fysisk. Som vist til i første del av analysen i forhold til karrierene kan også forholdet til fortellinger skje på et i større grad ubevisst og mentalt nivå. Da Anders påpeker denne fysiske og bevisste formen for iscenesettelse, viser han videre til medias preferanser; jf. «media er veldig interessert i spesielle typer». Det er handlingsrommet media skaper som spillerne må fylle med handlinger, sine stunt, i forsøk på konstruksjoner av seg selv som en spesiell type. Dette understreker Whannels poeng om at meningsfulle hendelser kun kan videreformidles igjennom noe kjent – i form av fortellingene. Slik sett fremstår aktørmakten her som begrenset, sett i forhold til strukturene.

Enjolras (2002) mener identiteter og roller forutsetter fortellinger. «Riktignok kan individer ses som produsenter av sine egne forestillinger, men samtidig må en forestilling om seg selv være sosialt akseptert for å kunne fungere som identitet» (Enjolras 2002: 184). Ettersom mediene i økende grad blir avgjørende for sosiale relasjoner, utgjør mediene ny form for autoritet; 'semiotisk autoritet' - de som styrer hva som godtas av uttrykk (Enjolras 2002: 184-7).

Bjørn peker på forståelser av typer blant ledere i elitefotball:

Du ser jo gjerne trenere som sier at de trenger litt forskjellige typer personligheter inne i et lag, altså at du gjerne vil ha klovnen, og du vil ha sjefen og den innadvendte typen og den utadvendte typen. Litt forskjellige personligheter da. (...) Jeg tror det er viktig å ha forskjellige typer personligheter, altså, inne i et lag. For du er såpass mye sammen. Det skaper en viss harmoni.

Også her er det en bevisst form for iscenesettelse, som forsterkes igjennom treneres påpekning av hvilke ulike roller eller typer som finnes tilgjengelig for spillerne å tre inn i. Definisjonsmakten som media har overfor spillerne, vises her i en annen form; det er trenerne istedenfor media som konstruerer handlingsrommet som spillerne i sin tur kan benytte. Det som skiller Bjørns oppfattelse om media fra de av Anders og Frank gjengitt over, er hvordan han ser ulike væremåter som mer essensialistiske. Dette fremgår ved bruk av begrepet 'personlighet' om de ulike ønskene treneren har for et lag. Det stabile i Bjørns syn på væremåten understrekes ved at harmoni over tid oppgis som bakgrunn. Hos Frank og Anders omtales væremåte som noe mer konstruert; som 'iscenesettelse' og det å ønske å

'fremstå som en spesiell type'. For å oppsummere skjer altså aktørmakt overfor media (og trenere) ut ifra en antagelse om handlingsrom med visse begrensninger, men det er tvetydig hvordan spillerne i sin tur fyller disse tilgjengelige måtene å være på – enten som noe tilgjort eller som noe mer naturlig. Det går an både å se dette som å spille en rolle, og i en mer naturalisert forståelse bare være i en rolle.

Medieavtalen og organisering

Spillernes erfaringer med media før og etter Medieavtalen gir innblikk i forståelser av hegemoniets konsekvenser.

På kampdagen er det jo litt mer organisert i forhold til TV 2 sine rettigheter og hvem som har krav på hva. (...) Hvis de [TV2] f.eks vil prate med meg og to andre fra laget, så må vi gå og prate med de først, før vi på en måte går og prater med noen andre (David).

David peker på noe grunnleggende om en endret praksis (i form av organisering), som knyttes til Medieavtalens mest synlige aktør; TV 2. Ulike medieaktører varierer i forhold til hva de har 'krav på'. Dominansforholdet gjør at Medieavtalen kan forstås i forhold til hegemonibegrepet. TV 2 har - på bekostning av sine journalistiske kolleger - igjennom Medieavtalen sikret seg ettertraktede ressurser i form av retten til å snakke med spillerne først. Medieavtalen kan imidlertid ikke forhindre andre medier i å snakke med spillerne i etterkant av intervjuene med TV 2. Det å omdanne rettighetene til positive kommersielle resultater skjer igjennom eksklusivitet, men alltid kun ufullstendig eksklusivitet. Medieavtalen som hegemoni innebærer et forsøk på å lukke mediedekningen av elitefotball rundt rettighetshaverne, men andre medier sikrer et mangfold i gjengivelser av elitefotball i Norge. Dette understrekes hegemoniperspektivets ufullstendighet i forhold til meningsdannelse – dominansforholdet blir aldri totalt (se Fairclough 1992: 92).

Hegemoniaspektet i Medieavtalen innebærer er en kulturell dominans; en journalistisk førsterett i tilnærming til sportslige hendelser. Poenget om eksklusiviteten i det å være først ute med intervju av spillerne har i tillegg til det kommersielle aspektet å gjøre med den potensielle makten som finnes i det å legge føringer på fortolkninger av sportslige hendelser. Med det menes at de spørsmålene som TV 2 sine journalister stiller til spillerne i de eksklusive intervjuene med spillerne, kan tenkes å i varierende grad påvirke ulike andre aktuelle parters forestillinger; heriblant spillerne, TV-seerne og andre journalister.

Geir knytter Medieavtalens økte organisering til det å beskyttes mot seg selv og egne utsagn.

Spesielt etter at TV 2 og Canal Digital kjøpte TV-avtalen så har det jo blitt enda mer profesjonalisert, og heldigvis har vi fått pressen ut av garderoben, da. For det syntes jeg var en uting. (...) De [TV 2] skal ha førsteprioritet, og få styre sitater og få først tilgang til spillerne. Samtidig så slipper man masse dumme uttalelser da som ofte kommer når det stormer 20 journalister inn i garderoben og du er litt het i toppen. Så da kan man fort si dumme ting.

Forståelsen av Medieavtalen som hegemonisk understrekes igjennom at Geir mer konkret påpeker konsekvenser. Den kulturelle dominansen som ble antydnet tidligere konkretiseres her i formuleringen 'styre sitater': Et mål med Medieavtalen blir tilsynelatende det å ha mulighet til å styre forståelser av hendelser igjennom kontroll med spillernes sitater. Å ha førsteprioritet i intervjusituasjonene er en innlysende fordel hvis målet er kulturell dominans. Dette settes dog ikke i et spesielt kritisk perspektiv av Geir. Tvert imot blir det noe positivt ved at oppmerksomheten fra journalistene som en konsekvens av Medieavtalen tar en mindre påtrengende form. Eksklusiviteten skaper orden, noe Geir setter pris på. Dette har å gjøre med forståelser av kontroll over fremstilling av seg selv, noe som vil utdypes senere i analysen.

Mediekritikk: Det å 'lage saker'

Så langt om de muligheten og positive konsekvensene som media innebærer. Nå rettes fokus mot spillernes mediekritikk. Spillerne er kritiske til hvordan media, og spesielt TV 2, arbeider. En dominerende oppfatning blant informantene er at det negative ved media er hvordan hendelser gjengis uten at det finnes godt nok grunnlag for det. På tekstenivå omtales dette som å 'lage saker'. Denne spesifikke kritikken sammenfaller i stor grad med referanser til Medieavtalen. I denne kritikken er altså en strukturell endring viktig: Vannskillet er Medieavtalen, som regel representert ved referanser til TV 2.

Anders knytter TV 2 sin investeringen i Medieavtalen til kanalens arbeidsmåter. «TV 2 skal jo lage sensasjoner. Nå har de jo betalt så mye for rettighetene at de skal ha sensasjoner hver dag. Så de gjør hva som helst for det. Så der må du være forsiktig med hva du sier. For der klipper de.» Han forteller videre om en egen negativ opplevelse med såkalt klipping:

Jeg er var intervju med TV 2 og de stilte masse spørsmål, da. Så stilte de et spørsmål som jeg egentlig svarte helt greit på, ikke kontroversielt ihvertfall, men så klippet de det og la på en kommentar selv først. (...) Vi hadde vel snakket i 15 minutter, og de stilte hele tiden spørsmål for å få meg til å si et eller annet som de kunne bruke, da. De hadde tydeligvis bestemt seg før de kom, hvilken vinkling de skulle ha på saken sin. Så de prøver å få deg ut på isen, og hvis de ikke får deg ut på glattisen så vrir de på det så de får det de vil ha uansett. (...) Du må være forsiktig, for de er hele tiden uten etter å lage historier som kan selge.

Her utvides mediekritikken igjennom å knytte det å 'lage saker' til en kommersiell målsetting for TV 2; 'historier som kan selge'. Slik plasseres den kommersielle kanalen TV 2 med sine redaksjonelle valg i forhold en markedstankegang, noe som kan relateres til varegjøringsbegrepet. «Varegjøring er en prosess hvor sosiale områder eller institusjoner, hvis fokus ikke opprinnelig er på det å produsere varer i en økonomisk forståelse, likevel organiseres og struktureres i forhold til produksjon, distribusjon og konsumpsjon» (Fairclough 1992: 207).

Helland (2003) mener en konsekvens av symbiosen mellom idrett og media er at journalistiske vurderinger lider. I stedet er det TV-rettighetene som styrer innholdet. «Dette gjelder spesielt etter at fjernsynet så opplagt har begynt med journalistisk promotering av de sportsbegivenhetene kanalene har rettigheter til. Rettighetene er i stor grad med på å bestemme innholdet» (Helland 2003:156).

Kristian er tvetydig i sin forståelse av medias arbeidsmåter og motivasjon: «TV 2 er her 2-3 ganger i uka. Det er mye rart, mye hele tiden. (...) Det virker jo noen ganger som om de liksom skal lage saker ganske ofte da. Altså, vi gjør det jo bra i serien nå, så vi er vel blant de mest interessante.» På den ene siden fremstilles medieoppmerksomheten av Kristian som overdreven og konstruert. På den andre siden blir den forståelig og legitim gjennom henvisningen til klubbens sportslige suksess. Dette kan si oss noe om hvordan spillerne forstår en god og legitim form for journalistikk. Det å forankre den journalistiske arbeidsformen i noe sportslig, fremstår som riktig. Saklighet er et gode. Det motsatte er tilfelle når media 'lager saker'. Her blir konstruksjon tolket i et negativt lys, i motsetning til når konstruksjoner foretas av spillernes selv igjennom å forsøke å bli 'typer'. Da utgjør konstruksjoner noe positivt.

Frank har spilt elitefotball i et annet nordisk land og foretar på bakgrunn av det en sammenligning medias måter å arbeide på. Norsk media ser han i lys av Medieavtalen. Konsekvensen er kritikkverdig oppmerksomhet overfor sportslig sett svakere lag og spillere:

I Norge og Tippeligaen så har jeg forstått at det er laget en stor avtale hvor mange parter har forpliktet seg til å skape mye oppmerksomhet, ikke sant? Så det betyr også at i Norge er det mange som er... det er mye oppmerksomhet rundt lagene og noen spillere som egentlig ikke, hva skal man si, fortjener den oppmerksomheten. Hvis man sammenligner det med der jeg spilte før så er det mange flere dårlige spillere i Norge som får oppmerksomhet. Det er fordi det er mange parter som har forpliktet seg til å lage mye slikt oppstyr.

Nok en gang vises forståelse av hva som er en riktig motivasjon fra medias side; noe knyttet til prestasjon. Medias avvik fra et prestasjonsfokus er for spillerne en kilde til mediekritikk.

Aktørmakt overfor medias negative konsekvenser

Media oppleves tilsynelatende av spillerne som å ha betydelig makt til påvirkning av de aktuelle kulturelle rammene og dermed også de identitetene som formidles. Louw (2001: 9) mener media er viktig i forhold til posisjonering av individer i diskurser. Spillerne er dog ikke uten makt, de kan begrense media. Helland (2003: kapittel 7) viser til at noen journalister anser kildene i sportsjournalistikken som å ha mer makt enn tilfellet er i andre mediesjangre fordi utøverne trengs for å selge.

Geir har vært i en tillitsstilling i sin klubb som medførte stor oppmerksomhet fra media. Dette førte til en situasjon som kan illustrere potensialet til aktørpåvirkning overfor media i forhold til det å 'lage saker'.

Jeg har jo blitt tillagt sitater som jeg ikke har kommet med. Har også blitt fortalt om sikre kilder, som de [journalistene] mener at de har da, om ting og tang som jeg vet ikke stemmer. For det er ting som bare jeg og kanskje en annen vet, og de mener de har sikre kilder på noe annet, så... Da jeg var i denne spesielle tillitsstillingen så ble jeg tillagt sitater av en journalist i en stor avis. Han lagde noen saker for å skape kvalm, for å skade. Det var veldig interessant for det var turbulent på den tida. Og da sluttet jeg å snakke med han etter kampene da. Så han fikk trøbbel med sin redaksjon, da. Fordi han måtte siterer et nyhetsbyrå. (Ier) (...) Jeg føler at de [journalistene] sitter med ganske mye makt, da. Og når de tillegger deg sitater og uttalelser du ikke har kommet med og lager vinklinger på det og skaper trøbbel for deg i din klubb, da føler jeg at den eneste måten jeg kunne bevise at jeg var seriøs var ved å nekte å snakke med journalisten. (...) Det er den eneste måten man kan markere seg overfor pressen. Fordi, hvis man får inn et dementi så står det kanskje to linjer nederst i hjørnet som ingen ser, så det... (Geir).

Det problematiske fra medias side er her både det å 'tillegge sitater' og det å 'lage vinklinger'. Dette må spillerne forholde seg til. En sanksjonsform forkastes av Geir; det å få inn et dementi har ikke

tilstrekkelig kraft. Spillerens profilerte rolle kan dog brukes overfor media. I tolkningen av Medieavtalen som hegemoni trakk jeg inn hvordan tilgangen til spillerne var en journalistisk ressurs. Å nekte tilgang til seg selv som elitespiller blir med den samme logikken en sanksjonsform overfor media.

Det er forøvrig interessant hvordan spilleren her inkluderer begrepet 'seriøsitet'; «den eneste måten jeg kunne bevise at jeg var seriøs var ved å nekte å snakke med journalisten». Forståelsen av det å være elitespiller overlapper tilsynelatende forståelsen av en god måte å ha kontakt med media. I begge tilfeller står individualitet sentralt. Overfor sin egen ambisjon om fotball investerer individet grunnet sin seriøsitet, mens overfor media uttrykker individet seriøsitet igjennom sanksjonering med bakgrunn i mediekritikk. En slik overlapping mellom de to første analysedelene kan gi oss en mer helhetlig bilde av spillernes identitetsforståelser.

Diskursiv praksis

Nå er målet å si noe om hvilke diskurser som er aktuelle i spillernes forståelsen av media. Denne delen av analysen vil følge todelingen brukt over; først fokus på hvordan media sees i et positivt lys, som å utgjøre muligheter for spillerne. Deretter rettes oppmerksomheten mot mediekritikken. Spillerne trekker her på to ulike diskurser. Det blir med andre ord en mer sammensatt diskursiv tolkning enn tilfellet var i forhold til den første analysedelen.

Media innebærer et handlingsrom for spillerne, med vektlegging av det potensialet som finnes. I denne delen av mediaforståelsen trekker spillerne på en individualistisk, markedsliberalistisk diskurs; kalt 'individualiseringsdiskursen'. Funnet om forståelsen av media som muligheter for å få vist seg fram, sammenfaller med Skogvangs funn: «Å få vist seg fram i media, øker blant annet mulighetene for å bli proffspiller i utlandet, ifølge herrespillerne (...)» (Skogvang 2006: 273). Dette handler for spillerne om å ta et steg videre i karrieren ved å komme til en bedre klubb eller bli aktuell for landslaget. Spillerne er varer som klubbene kan kjøpe. Media befinner seg i en mellomposisjon og bidrar til profilering av varene for potensielle kjøpere. Spillernes bevissthet om slik selvprofilering igjennom media bør ikke undervurderes. Individualiseringsdiskursen befinner seg på et høyt bevissthetsnivå. 'Varegjøringen' av seg selv er tilsynelatende ikke noe spillerne føler kvaler overfor. Tvert i mot fremheves dette som noe positivt, kanskje til og med som del av et moralsk ansvar hver enkelt har overfor sin fotballkarriere.

Individualiseringsdiskursens posisjon er tilsynelatende godt fundert. Mitt materiale tyder ikke på at spillerne er kritiske til iscenesettelse av seg selv igjennom media. Den diskursive stabiliteten her har kanskje noe å gjøre med den fysiske, godt synlige måten som diskursen manifesteres; iscenesettelse ved scoringer og i intervjusituasjoner. Slik kan unge spillere lett ta til seg, bevisst eller ubevisst, det fysiske aspektet av iscenesettelsen. Dette kan være et første steg på veien mot ytterligere dyrking av individets egen karrierereise, hvor media sees som et mulighetsdannende redskap for iscenesettelse.

Man skulle kanskje tro at det var mulig å finne kritikk av denne måten å se på sitt forhold til media; som noe tilgjort, falskt og feilaktig - altså noe som kan minne om spillernes mediekritikk. Mine funn tydelig imidlertid ikke på det. I forhold til karrierebygging utgjør konstruksjon av identitet et potensiale. Paradoksalt nok er det dette potensialet som korrumpes av media, noe som fører til mediekritikken. Manglende kontroll over sin sosiale identitet som fotballspiller blir en negativ opplevelse, noe som leder over til analysens tredje del; skillet mellom privat og offentlig. Igjennom en prioritering av en privat sosial identitet løses det problematiske ukontrollerbare som delvis preger offentligheten.

Det at spillerne tolket Medieavtalen som å føre med seg bedre organisering i forhold til kontakten med media, kan hjelpe oss å forstå hvordan den diskursive varegjøringen av spillerne skjer. Vektleggingen av kontroll over hvordan man som spiller fremstår i intervjusituasjoner, forstår jeg som å vise til at risikoen for å ødelegge individet identitetsbygging som spiller blir mindre: Får man første tenkt seg om noen minutter etter kampslutt kan uttalelsene til media i mindre grad preges av følelser og i større grad preges av en viss bevisst fremstilling av seg selv. Følelser *kan* være motoren i et prosjekt hvor en spesiell type spiller konstrueres etter ønske i offentligheten, men fremfor alt representerer følelser mangel på kontroll ved at man kan si og gjøre ting som ikke samstemmer med den typen spiller man ønsker å fremstå som.

Nå over til mediekritikken. Her trekker spillerne på noe jeg kaller 'subjektivitetsdiskursen'. Essensen i mediekritikken er at spillernes egne virkelighetsoppfatninger setter opp mot de versjonene som media bringer videre. Ved avvik mellom medias gjengivelser og spillernes gjengivelser, vektlegger spillerne sine egne versjoner, og dermed oppstår mediekritikk. Det er her media beskyldes for å 'lage saker'. Subjektivitetsdiskursen kan belyses av teori om medias selvforståelse. De følgende to bidragene tolker

jeg som å kritisere media for et naturalistisk perspektiv på egne gjengivelser av hendelser. Louw (2001) peker på en grunnleggende uenighet mellom på den ene siden journalister som mener at de går ut og identifiserer nyheter som 'er der ute', og på den annen side et sosialkonstruktivistisk perspektiv. Ved bruk av spørreordene hvem, hva, hvor, hvorfor, hvordan og når vektlegges tilsynelatende 'faktainformasjon'. Dermed underbygges myten om det Louw omtaler som den journalistiske diskursen om objektivitet (Louw 2001: 160-1).

Som i resten sin samfunnsteori (Kneer & Nassehi 1997) trekker Luhmann i forståelsen av media på binære koder (Luhmann 2002). Den binære koden kan her hjelpe oss til å forstå medias naturalistiske og kritikkverdige perspektiv. «Massemediesystemets kode er forskjellen mellom informasjon og ikke-informasjon. Systemet [massemedia] kan arbeide med informasjon» (Luhmann 2002: 28). Det å søke etter *sannhet* i forhold til media mener Luhmann er uinteressant, fordi det i det store og hele ikke kan avgjøres. Isteden tar han til orde for et perspektiv hvor media sees som å måtte konstruere realitet. Feilen i medias eget perspektiv er at det ikke skilles mellom verden slik den er, og verden slik den blir iaktatt (Luhmann 2002: 13, 20).

'Informasjon' hos Luhmann tolker jeg som å kunne tilsvare Louws forståelse av den journalistiske diskursen om objektivitet. Hos begge teoretikerne hviler mediekritikken på hvordan media legitimerer sin egen verdensoppfattelse. Media er aktiv i prosessen rundt opprettholdelsen av seg selv. Hos Louw skjer det igjennom bruk av spørreordene som støtter oppunder myten om den journalistiske diskursen om objektivitet. Hos Luhmann foretar systemet selv den nødvendige kontinuerlige opprettholdelsen av grensen til sin omverden.

Slik Louw og Luhmann forstår media i lys av relativisering, ser jeg det som mulig å i denne sammenheng forstå spillernes mediekritikk. Istedenfor å godta alt media bringer videre av informasjon, knytter spillerne media til det å konstruere virkelighet, representert ved det sentrale funnet på tekstnivå; det å 'lage saker'. Navnet subjektivitetsdiskurs stammer fra et ønske om å uttrykke noe motsatt av det diskursive Louw knytter til media. Subjektivitetsdiskursen mener jeg bør tolkes som del av en demokratiseringsprosess: Relativiseringen av medias naturaliserte holdninger og arbeid innebærer et kritisk perspektiv som utfordrer mediehegemoniet.

Det er en tvetydighet i måten spillerne forstår media på. Konstruksjoner i media utgjør på den ene siden en ressurs og på den andre siden noe negativt og kritikkverdig. Stikkord for å forstå dette er individualisering og autonomi. På lik linje med elitespiller-diskursen, er det noe individualistisk over muligheten til og ønsket om å fremme sin karriere ved iscenesettelse igjennom media. Så langt har konstruksjonsbegrepet positive konnotasjoner. Ved avvik fra individets følelse av en korrekt gjengivelse, blir imidlertid konstruksjonsbegrepet til en trussel for individets autonomi.

Det pågår en kamp i diskursordenen 'elitefotball i Norge', mellom på den ene siden spillernes individualiseringsdiskurs og på den andre siden den journalistiske diskursen om objektivitet. Så lenge spillerne føler at individualiseringsdiskursen er dominerende, utgjør media for dem muligheter og noe positivt. Når den journalistiske diskursen om objektivitet tolkes av spillerne som å overkjøre dem ved å 'lage saker', stilles media i et negativt lys. Tvetydigheten i min analyse av kontakten med media understreker poenget om diskursiv og hegemoniske ustabilitet. Det at spillernes perspektiver er såpass polariserte om ett og samme tema forteller oss at denne diskursive kampen stadig medfører endring i diskursordenen.

Hver spillers ønske om å drive sin karriere fremover, har å gjøre med individet og individets autonomi. Elitespiller-diskursen har relevans også for en mediekonteksten. Fortellingen om hvordan det er individets investering og oppofrelse som ligger bak suksessen, peker på legitimitet og at dette ikke har skjedd ved en tilfeldighet. I kontakten med media bygges det videre på den tankegangen, men dette krever at spilleren føler han har kontroll over fremstillingen som bringes videre av media. Hvis ikke fører det til mediekritikk. Mangel på autonomi kan ikke spilleren godta fordi det i ytterste konsekvens kan true hele karriereprosjektet.

Forskningsspørsmålene er forsøkt besvart ved en todelt tilnærming; spillerne ser media både i et positivt og negativt lys. Etter min mening er spillernes bevissthetsnivået når det kommer til media meget høyt. Det var spillernes bidrag i intervjuene om strukturelle forhold som var min inngangen til mitt fokus på Medieavtalen. Det er ifølge mine funn legitimt å si at spillerne både har bevissthet om og strategi overfor media. Dette kan trolig ha noe å gjøre med den betydelige medieoppmerksomheten overfor elitefotball. At forholdet mellom media og kommersialisering er såpass tett (Helland 2003), danner et bredere utvidet tolkningspotensiale. Dessuten gjenfinnes ikke tilfeldigvis et

markedsliberalistisk aspekt i individualiseringsdiskursen spillerne trekker på. Varegjøringen har kanskje blitt en norm blant spillerne. Dette får konsekvenser for deres perspektiv på seg selv og sine karrierer. Sportslig sett knytter spillerne seg i liten grad til kollektiv. For fotballspillerne betyr tilsynelatende relasjoner lite. Isteden preger både spillernes kontakt med media og forståelser av det sportslige av noe man kan omtale som en sosialdarwinistisk tankegang: Det gjelder å selv komme seg opp og fram. De sportslige kollektivene og media har i liten grad egenverdi ut over som verktøy til bruk i individenes karriereprosjekt.

Det paradoksale er at dette har sammenheng med noe over-individuelt; en fotballkultur bestående av både individer og institusjoner som tilsynelatende dyrker individualisme og undergraver kollektivene. Hadde dette vært et studie av en idrett hvor individene konkurrerte hver for seg, ville funnene i mindre grad være bekymringsfulle. I en sport som bygger på kollektiv - og hvor budskapet om samhandling, relasjonsbygging og kontinuitet stadig kommuniseres av både trenere og ledere - bør dette forstås som noe det er verdt å være kritisk til. Lignende kritiske perspektiv på individ-dyrking er tilstede hos bl.a. Gammelsæter og Ohr (2002), Helland (2003), Helland og Ytre-Arne (2007) og Skogvang (2006).

Del 3: Autentisitet og kontekst

Til nå er det forsøkt vist hvordan spillerne forstår det å være eliteutøver og kontakten med media. Begge forholdene omhandler noe som skjer i offentligheten, og som spillerne anlegger individualistiske perspektiv for å forstå. Analysens to første deler inngår i en større helhet – spillernes forståelser av identitet. Vårt innblikk i denne helheten vil nå bli forsøkt utvidet ved inkludering av en privat kontekst. Det private innebærer et potensiale for å få vite mer om spillernes ulike sosiale identiteter. Denne analysedelen bygger på kontrastering av privat og offentlig, for å tydeliggjøre de ulike sosiale identitetene som kobles til de ulike sfærene. En slik inndeling gir mening i lys av å se fotball som drama. Hittil har vi sett på fotball-livet på scenen. Nå er målet å se både hvordan spillerne opplever livet bak scenen, og skillet mellom det offentlige og det private. Media har stor påvirkning på grensene mellom privat og offentlig (Fairclough 1995: 37), og medias medvirkning i skillet privat/offentlig har spesiell relevans i og med at spillerne er profilerte, offentlige personer. De aktuelle forskningsspørsmålene her er:

- Skilles det mellom ulike sosiale identiteter?
- Hva kjennetegner eventuelt de ulike sosiale identitetene?
- Hvilke prioriteringer foretas mellom de sosiale identitetene?

Først gjennomgås spillernes forståelse av noe offentlige, deretter noe mer privat. Hovedfunnet her er at spillerne er bevisst skillet mellom privat og offentlig, og at de prioriterer en privat form for sosial identitet. Det diskursive spillerne trekker på belyses med teori om en nasjonal prioritering av hjemmet og det autentiske.

Offentlig sosial identitet

Spillerne fremstår som svært bevisst skillet mellom privat og offentlig kontekst og væremåte. Oppfatningene om roller knyttet til dette skillet preges av konformitet. I det private er idealet å være kjærlig og medmenneskelig. Den offentlige identiteten handler om å være aggressiv og å prestere.

Det er visse ting med personligheten som forandrer seg når jeg er på banen. Jeg kan være veldig, ja, i overkant engasjert og til tider litt temperamentsfull når jeg er ute på fotballbanen. Mens hjemme er jeg rimlig sindig av meg. (...) Jeg tror ikke jeg har et image som en som bråker på banen, på ingen måte. Men det er jo ikke fritt for at det er litt småkrangling på trening med motspillere og helt sånn. Det er sånn under og etter kamp, og etterpå er det en felles forståelse om at det er sånn som skjer når tenningsnivået er der og sånn som det. (...) Du pumper deg jo

opp og du, adrenalinet, du ønsket det, å vinne og sånn, og da blir det jo fort sånn (David).

David kontrasterer det private og det offentlige igjennom å sette 'sindig' opp mot 'engasjert' og 'temperamentsfull'. Måten han er i rollen som spiller - på tross av at engasjementet kan være 'i overkant' - har ikke ført til at han blir sett på som en som bråker. Det er en felles forståelse om at slik skal det være for å prestere. 'Adrenalin' kan kanskje sees som et forsøk på en slags biologisk forklaring på kjennetegnene ved det å være i rollen som fotballspiller. Dette distanserer de litt usiviliserte trekkene fra det private jeg'et. Det er som om David mener å si at det egentlig ikke er slik han er, men at det er sammenhengen som er skyld i hans oppførsel: Egentlig ikke temperamentsfull, men isteden sindig. Allikevel er dog transformasjonen til det usiviliserte ønskelig i den bestemte idrettskonteksten.

Kristian bruker litt andre formuleringer enn David, men knytter på en lignende måte prestasjon til aggresjon: «Jeg er en spiller som liker at det er litt dueller og at det blir litt kriging. (...) Når du kommer ut på banen så blir det adrenalin og temperament og... Så jeg er litt, jeg kan si og gjøre mye rart på banen, kanskje. I forhold til noe jeg ikke hadde gjort ellers». Det som foregår på banen er altså slikt som ikke foregår ellers. Dette støtter oppunder skillet privat/offentlig. Vokabularet knyttet til spillerrollen er begrenset. Beskrivelsene er konforme. Dueller og kriging er ønskelig, i passe doser. Det finnes grenser for hvor usivilisert man kan tillate seg å være, også i en eliteidrett-kontekst.

På banen er det nok en del som vil oppfatte meg som, ja, kanskje litt hissig. Ihvertfall litt temperamentsfull, noe som kommer til uttrykk på banen som sjelden kommer til uttrykk utenfor banen. (...) Jeg har en slik spillestil, jeg takler mye og er aggressiv. (...) Jeg er verken ekstremt hurtig eller ekstremt god teknisk. Så jeg er eliteseriespiller pga. at jeg jobber hardt, takler og står på. For at jeg skal spille på det nivået så er jeg nødt til å gjøre det, å være den typen. Det er det jeg overlever på, for å si det sånn (Anders).

Aggressivitet brukes av Anders i en rasjonalisert forklaring på hvorfor han har klart å bli elitespiller. Dette er en påbygning av det karrierefortellingene - forståelsen av hvordan man når elitenivået. Aggressiviteten forteller om en tilstand Anders trenger å være i for å kunne prestere godt nok på dette nivået - det er det han 'overlever på'. Aggressiviteten er som en strategi Anders tar i bruk og er bevisst.

David og Kristian har i sitatene gjengitt over på den annen side et mer naturalisert og ubevisst forhold til aggressiviteten. Det er for dem bare noe som skjer i forbindelse med kamp. Med ulike typer refleksjon kommer ulike perspektiver på måter å fylle roller. I ulike aktørers fortellinger om seg selv

går kanskje de samme begrepene igjen, men meningene som tillegges begrepene kan være forskjellige.

Funnet av aggressivitet innebærer en komplimentering av forståelsen av å være elitespiller. Elitespiller-diskursen handlet om seriøsitet på to nivå; et *mentalt* (gode holdninger) og et *praktisk* (hard trening). Det å være aggressiv peker på en ønskelige *mental* tilstand for nå det ønskelige *praktiske* nivået; prestasjonene. Vi har dermed etter to runder med analyse kommet frem til to begrepspar knyttet til det å være elitespiller; gode holdninger/hard trening og aggressivitet/prestasjon. Gode holdninger/hard trening handler om arbeidet opp mot det å bli god nok, om forberedelsene og investeringene på treningsfeltet. Aggressivitet/prestasjon handler om kampsituasjonene. Investeringene på treningsfeltet muliggjør avkastning på stadion, men forutsetter i tillegg en mentalitet (aggressivitet) for en fullendelse av spilleren i form av prestasjoner.

Merk at begge begrepsparene har et mentalt nivå og et praktisk nivå, men omhandler ulike aspekt ved livet som elitespiller. Gode holdninger/hard trening handler om å bygge opp til gode forutsetninger for å kunne prestere i kamp, mens aggressivitet/prestasjon handler om å ytelse i selve kampsituasjonen.

Disse begrepene handler om individets spiller-identitet, men kan også knyttes til kollektive form for identitet; sosial klasse, kjønn og nasjon. Critcher (1991: 69-72, gjengitt i Russell 1999: 17) knytter en britisk form for fotball og forståelse av mannlighet til fart, styrke og aggressivitet. Holt (1989: kapittel 3) mener arbeiderklassen i Storbritannia mot slutten av 1800-tallet fylte sport med sitt maskuline verdisystem. Arbeidere i fabrikker hadde ifølge Holt spesielt gode forutsetninger for å glede seg over hardt arbeid og oppofrende innsatser for kollektivet utført av spesialiserte utøvere i ulike posisjoner på banen, fordi dette minte dem om deres egne arbeidssituasjoner. Russell (1999: 15-7) mener fotball i England utviklet seg fra å opprinnelig være et spill for elitene, til å på 1870-tallet bli dominert av arbeiderklasseverdier og dermed utvikle seg til 'folkets spill'. Lignende utviklingstrekk i forhold til sosial klasse gjenfinnes i Norge (Goksøyr og Olstad 2002: 43), Frankrike (Hare & Dauncey 1999: 42) og Brasil (Leite Lopes 1999: 86).

Privat sosial identitet

Som privatpersoner omgis spillerne av en annen sosial innleiring enn tilfellet er i offentligheten, derfor må nødvendigvis også vår forståelse av sosial praksis nå utvides. 'Familien' representerer den private

formen for den sosial innleiringen. Dette innebærer at analysemodellen blir mer sammensatt og potensielt mer forvirrende, noe som også er intensjonen. Ulike deler av sosial praksis og kompleksiteten som følger av det, gjenspeiler spillernes bevegelser mellom ulike kontekster; på den ene siden familien i det private, og på den andre siden profesjonalisering, kommersialisering og media i offentligheten. Familiebegrepet er mangfoldige (Cheal 2002), og kan tolkes som eksempel på hegemoni (Fairclough 1992: 92). Jeg velger å operasjonalisere familiebegrepet ved å knytte deg til følgende begrepet; stabilitet, trygghet, kjærlighet og relasjoner.

Det som kjennetegner spillernes private sosiale identitet er trygghet i samvær med familien. I skillet privat/offentlig står det myke mot det harde. Dessuten innebærer offentligheten kontakten med media, og de begrensninger det innebærer for spillerne i form av manglende kontroll over fremstillinger. Mangelen på kontroll i offentligheten bidrar til at det private blir mer verdifullt.

Bjørn liker ikke å være i kontakt med media. Det bildet som media skaper stemmer ikke overens med hans selvilde: «Jeg tror kanskje de som ikke kjenner meg kan tro jeg er litt arrogant, men det er jeg ikke. De som kjenner meg vet at jeg ikke er det.» Forestillingene som finnes 'der ute' er vanskelige eller umulige å kontrollere. Bjørn trekker her på subjektivitetsdiskursen som ble introdusert i forrige analysedel. Det medieskapte bildet innebærer et avvik fra hans syn på seg selv og dermed forkastes medias versjon. Det er noe essensialistisk over dette identitetsperspektivet. Den noen *tror* Bjørn er settes opp imot den han *er*. Dessuten er det noe fragmentert og ufullendt over dette. Bjørn er ikke sikker, men han *tror* kanskje noe om *deler* av et offentlig jeg. Dette er en usikker situasjon for individet.

«Jeg kan nok tenke meg at en god del av spillerne på dette nivået tenker over hvordan de fremstår, men selv bryr jeg meg ikke så mye om det ihvertfall. De som kjenner meg de vet hvordan jeg er, og det er det som teller for meg» (Bjørn). Det at noen tenker over hvordan de fremstår, er forsøkt vist igjennom individualiseringsdiskursen hvor spillerne tolket kontakten med media i lys av iscenesettelse og karrierebygging. Løsningen på det usikre rundt identitet i offentligheten løses ved Bjørns prioritering av de private relasjonene. Dikotomien privat/offentlig er tydelig i spillerens bevisshet. Disse nærmeste har tilgang til en riktig oppfatning om identitet, om den Bjørn egentlig er – han kjerneidentitet. Det er med et slikt perspektiv ikke nødvendig å tvile eller overbevise noen. Det trengs ingen innsats, man kan

slappe av. De nærmeste relasjonene innebærer en trygg sosial ramme, noe som blir enda tydeligere i kontrast til offentligheten.

Anders har også familie, og foretar en lignende prioritering: «Hvordan jeg fremstår som spiller betyr ikke all verden. Jeg har en familie som jeg er veldig glad i. Det er det viktigste for meg.» Den private rollen knyttes direkte til familien, som utgjør de mest verdifulle relasjonene. Det er her moderne familiefedre som snakker. De er omtenkssomme og varme. Uttrykk for følelser begrenses ikke av kjønn, yrke eller status.

Geir nærmer seg slutten av karrieren som spiller og vurderer å utdanne seg til trener. Det valget er ikke utelukkende hans eget: «Planen er å få tatt trenerkurs, men om jeg bestemmer meg for å satse innen den veien det vet jeg ikke helt ennå, for nå har jeg ofra de fleste helger og sånn i 10-12 år. Familien vil gjerne ha sitt de også, så det blir diskusjon på kammerset.» Familien tar både plass i livene deres og betyr mye. At en 'diskusjon på kammerset' nå står mellom Geir og det å begynne på trenerkurs, viser at karriere og familie veies opp imot hverandre. Familien dikterer ikke livet til spilleren, men har en høy posisjon og inkluderes i beslutningsprosesser.

Spillerne viser igjennom plasseringen av seg selv både som spiller og som familiefar at de har sosial kompetanse - kjennskap til ulike måter å fylle roller. «Flertydigheten stiller særegne krav til handlingsstrategier, og dermed til aktørenes kompetanse (...)» (Frønes 2001:65). Handlingsstrategier i bruk her er selvforståelse som strekker seg bredt ved inkludering av at tilsynelatende motsetningsfylte roller og kontekster. De kan det ene øyeblikket påpeke hvordan det å skrike til dommeren kjennetegner dem som spillere, for deretter å fortelle hvor glad de er i familien sin. Hvis prioriteringen må foretas, vektlegges en moderne mannsrolle hvor myke verdier og nære relasjoner står i fokus.

Det er først ved omtale av noe privat at et kollektivt perspektiv virkelig får betydning i spillernes forståelser. Ikke verken i forhold til det å være elitespiller eller overfor kontakten med media spiller relasjoner noen viktig rolle. Tvert i mot er det et spesielt tydelig individualistiske perspektiv som spillerne bruker i analysens to første deler. Dette er med på å understreke privat/offentlig-dikotomien.

Autentisitetetsdiskursen

Spillerne trekker her på det jeg omtaler som autentisitetetsdiskursen. De søker etter noe ekte og essensielt, og ender opp med å prioritere familien og det private. Min forståelse av denne diskursen henter inspirasjon fra tre teoribidrag, som i sin tur kan forstås på to måter. En tolkningen av denne diskursen har en nasjonal vinkling og omhandler en spesiell verdsetting av hjemmet og en nasjonal identitet som bygger på autentisitet. Bidragsyterne her er Gullestad og Witoszek. Deretter følger en diskursiv tolkning som trekker på et modernitetsteoretisk bidrag fra Sennett. Essensen er hovedsakelig den samme i disse to diskursive tolkningene; jakten etter det ekte som leder til prioriteringen av det private.

Gullestads (1989) analyse av norsk kultur, deriblant hjemmets betydning, danner utgangspunktet en nasjonal vinkling av diskursiv praksis. I forståelsen av det norske hjemmet identifiseres en spesiell prioritering av det private (Gullestad 1989: kapittel 2). «Jeg våger som sagt den teori at det er et særlig kjennetegn ved norsk kultur at den er spesielt hjemmesentrert» (Gullestad 1989: 54). Oppussing og livsstil, en godt kjent aktivitetsform (og utgiftspost) for nordmenn, brukes å forstå betydning av hjemmet i norsk kultur. Hjemmet representerer blant annet familiens samhold og ønskelige identitet. «Hjemmet er et livsprosjekt som ordner tiden og livet» (Gullestad 1989: 57). Hjemmesentreringen knyttes til blant annet et betydelig likhetsideal, forstått i norsk sammenheng spesielt som likeverd. Konfliktunngåelse er et mål, noe som blant annet løses ved bruk av begrepet «å passe sammen» - en mye brukt måte å forklare ønskelige og ikke ønskelige relasjoner. Slik bidras det, midt oppe i det betydelige likhetsidealet, til opprettholdelse et lavt potensiale for konflikter og i sin tur en forsterkning av den dominerende forestilling (og delvis illusjonen) om spesielt små sosiale forskjeller i det norske samfunnet (Gullestad 1989: kapittel 2).

Witoszek (1998) knytter i sin studie av norske nasjonal-memer noe europeisk og for nordmenn fremmed, til blant annet hierarkier, det urbane og det moderne. Dette kontrasteres til noe spesielt norsk kjennetegnet ved egalitarisme, naturen og tradisjoner (Witoszek 1998:45). Det er i den autentiske naturen av det typisk norske får mening:

Bykulturen, assosiert med utenlandske (det vil si danske) prester, byråkrater og byfolk, var fremmed for folkesjelen. Det nasjonale var naturen, ikke kulturen. Det var ute, i glansen fra de vakre fjorder, skoger og daler, at ekte nordmenns moral, sed og skikk tok form, ikke i borgerskapets (etter europeisk målestokk) beskjedne salonger i Christiania og Bergen (Witoszek

1998: 45).

De sentrale elementene ved et forsøk på en kombinasjon av disse bidragene er Gullestads poeng om hjemmets nasjonalt sett spesielle betydning, og Witoszeks poeng om en autentisitetssøken knyttet til dannelse av nasjonal identitet. Denne nasjonale vinklingen av noe autentisk kan brukes for å forstå det diskursive spillerne trekker på. Igjennom påpekningen av det ukontrollerbare i det offentlige, foretas prioriteringen av det private. Det informantene streber etter er ro og kontroll over egen sosial identitet. Roen finner man ikke i den profilerte offentlige rollen, men i hjemmet og familien hvor grenser kan settes og relasjoner bygges. Kontroll over omgivelsene i det private danner den stabiliteten som mangler i en mediepåvirket offentlighet. Søken etter noe ekte var med Witoszek spesielt for norsk kultur. Istedenfor en søken etter dette ekte i naturen, vender spillerne blikket mot det private. Der finnes tilstrekkelig trygge rammer for å forstå egen identitet som ekte.

Søken etter noe ekte trenger selvfølgelig ikke tolkes i lys av noe nasjonalt. Sennett (1974) mener det i moderne samfunn har oppstått en tro på at «(...) personlig utvikling kun kan skje igjennom stabilisering av personlige forhold; kjernefamilien virker velegnet for å sette dette ut i praksis» (Sennett 1974: 181). Det har oppstått en 'intimitetsideologi' hvor sosiale relasjoner anses som mer ekte og troverdige jo nærmere de kommer hver enkelts psykologi (Sennett 1974: 259). Det er likhetstrekk mellom på den ene siden denne tolkningen av noe spesielt ekte og mellommenneskelig i forhold til nære relasjoner, og på den annen side Gullestads forståelse av hjemmet og identitetsdannelse. Sennett kan med andre ord bidra til en nøytralisering av forståelsen av sammenhengen mellom noe privat og noe autentisk som spesielt i norsk kultur, og isteden knytte en slik forståelse til noe mer allmenngyldig for moderniteten.

Autentisitet i offentligheten

Søken etter noe ekte er så langt kun knyttet til en privat kontekst. Men vi kan på to måter finne spor av autentisitet i offentligheten. En inngang til dette er hvordan Kristian omtaler en utenlandsk fotballspiller han ser spesielt opp til: «Jeg synes han er kjempegod, og så er han er bare seg selv». 'Seg selv' her forstått som det autentisk i det offentlige. Det er slik idealer blir til – i forestillinger om å være den samme tross berømmelse og suksess. «Den berømte 'helt' som forteller mediene at 'jeg er den samme enkle person' forteller at jeg er naturlig god og ekte siden jeg ikke korrumpes av rikdom og posisjoner, samtidig som jeg har oppnådd posisjoner» (Frønes 2001: 115). At det å være 'seg selv' i offentligheten ligger bak en forestilling om en helt, sier i sin tur noe om hvilken begrenset plass det

autentiske har i offentligheten; heller som unntaket enn regelen.

Offentlig autenticitet kan dessuten forstås i forhold til elitespiller-diskursen. Karrierefortellingene ga innblikk i hvordan spillerne hadde gjort riktige investeringer. Dette tok lang tid og kostet mye, men ga avkastning til slutt. Slik sett var det noe ekte over det som var gjort i offentligheten. Spillereglene var på en måte fulgt: Seriositetens to aspekt - gode holdninger og hardt arbeid - hadde ført til suksess. Tilfeldighetenes manglende plass i karrierefortellingene understreket at investeringene var verdt det. At det allikevel, på tross av at karrieren lener seg på elitespiller-diskursen, tilsynelatende mangler autenticitet i offentligheten kan forklares med manglende kontroll over fremstillingen av karrieren. Det problematiske i offentligheten som banet vei for prioriteringen av det private har å gjøre med medias makt over fremstillingene: Spillerne påpekte hvordan fremstillinger igjennom media ble opplevd som feilaktige. Spillerne valgte isteden å verdsette sine nærmeste som visste hvordan de *virkelig* var. Slik sett nytter det ikke å ha oppført seg ekte, ærlig og riktig i forhold til yrkets logikk og forutsetninger. For spillerne er fremstillinger av offentligheten ukontrollerbare. Dette kan forklare den manglende offentlige autenticiteten; det offentlige bildet trues av 'feil' som i avvik fra ens egne forestillinger, når man ikke har tilstrekkelig kontroll over fremstillingene.

Autenticitet i offentligheten kan altså tenkes oppnådd på to måter; enten ved ikke å la seg forandre på tross av suksess, og ved å bygge karrieren på den diskursivt sett riktige måten uten å la fremstillingene av seg selv styres av andre. Problemet er kanskje at dette ikke er realistisk gitt den medieoppmerksomheten elitefotball får. Dette kan i sin tur lede til noen refleksjoner rundt diskursiv praksis-nivået i analysemodellen, medias stilling og spillernes vilje til og mulighet til makt over selv fremstillinger. Selv ikke ved den formen for utøvermakt over media som Helland (2003) var inne på - hvor kildene i idrettsjournalistikken ble sett på som å ha spesielt mye makt grunnet evnen til å selge - innebærer vedvarende og reell kontroll over fremstillinger av seg selv.

Nettet har bidratt med et betydelig potensiale i forhold til det å dele sine versjoner av hendelser, men ingen av mine informanter benyttet seg av dette. På spørsmål om hvorfor ikke spillerne benyttet seg av muligheten til å komme med sine versjoner på denne måten, svarte Geir følgende:

Jeg tror kanskje man ser litt nonchalant på det med hvordan man fremstår, at man tenker at de som kjenner meg de vet hvordan jeg er, de er de som jeg bryr meg om. De vet hvordan type jeg er, og jeg har ikke så veldig stort behov for at de resterende 4,5 millionene i Norge skal vite så veldig mye mer om meg. Så jeg tror liksom det er litt sånn at man tenker at de som virkelig kjenner meg vet hvordan situasjonen egentlig er, og det er de du bryr deg om også. (...) Du kan jo selvfølgelig skrive om din egen versjon, men da går det liksom en sånn endeløs diskusjon med media og eventuelle fans. Og hvis man skal gjøre det, da må man veie sine ord nøye. For ellers blir det gjerne blåst opp den andre veien igjen, at man sutrer og klager eller et eller annet. (...) Jeg tror man fort kan bli arrestert da, som en sutrekopp, hvis man begynner å blande seg for mye i ting som blir skrevet, som for å lage og form et bilde. Og så blir det sånn at folk tenker nei han er virkelig sånn eller er det her bare noe han skriver for å få sympati eller... Så man velger å tie og holde seg til de som er rundt seg.

Begrepet intertekstualitet kan være relevant for å forstå spillernes manglende vilje og/eller evne til å påvirke strømmen av gjengivelser i offentligheten, og dermed kanskje både etablere en mer helhetlig forståelse av prioriteringen av det private, samt en belysning av medias makt overfor individer.

Muligheten til å bidra til endring igjennom 'produksjon av tekst', begrenses sosialt. Kombinasjon av hegemonibegrepet og intertekstualitetbegrepet kan være fruktbart for å forstå slike begrensninger.

Intertekstualitet handler om hvordan tekst må trekke på tidligere produsert tekst og at en frigjøring fra tidligere ytringer er umulig (Fairclough 1992: kapittel 4). Her bruker jeg hegemonibegrepet på medier generelt.

Geir fremstilling av et eventuelt forsøk på å endre selvframstilling, preges av håpløshet. Dette virker legitimerende på en prioritering av det private. At det vil føre til en 'endeløs diskusjon', peker på en utmattende affære for individet. Dessuten må denne debatten føres med to ulike grupper - media og fans - noe som gjør situasjonen tyngre og vanskeligere. Det å utfordre det offentlig etablerte bildet blir ingen enkel prosess, jf. at man ifølge Geir må veie sine ord nøye. Dette sier noe om individets begrensede tilgang til reartikuleringer, som en konsekvens av mediernes hegemoniske forhold: Spilleren har - satt overfor mediernes framstillinger - få muligheter til å trekke på tidligere tekst og dermed på en overbevisende måte bidra til diskursiv endring.

Konsekvensen av mindre gode forsøk på innspill fra spillerens side er sosial stigmatisering, jf. framstilling som en som sutrer. Det å konstruere et bilde av seg selv får her negative assosiasjoner, i motsetning til da spillerne forstod media som en mulighet for å fremme karrieren. Spillerens bidrag i en offentlig meningskonstruksjon fremstilles som innblanding i ting som er skrevet. Dette viser at det

allerede eksisterer er etablert som naturaliserte fremstillinger. Media har en hegemonisk dominans av interdiskursiviteten som gjør individets bidrag til modifisering vanskelig. Det etablerte bildet er 'ting som blir skrevet' - en indikasjon på at det er media som dominerer. I nest siste setning antydes enda en gang mulige negative konsekvenser i form av stigmatisering. Det er interessant hvordan dette gjelder 'folk', og ikke kun den gruppen hvis fremstillinger spilleren eventuelt forsøker å endre – media. Dette understreker den sterke stillingen medier har over fremstillinger generelt i samfunnet.

Min forståelse er at dette tar form av en diskursiv kamparena hvor kampen uteblir fordi mediernes dominans er for tydelig og individets bidrag til endring blir sett på som en for lang og tung vei å gå. Det hegemoniske dominansforholdet fortsetter dermed, og aktørmakten forblir svak over strukturene. For å oppsummere tyder analysen av dette sitatet på en kombinasjon av både manglende vilje og evne til å utfordre etablerte, medieskapt forestillinger. Mediernes dominansforhold virker selvforsterkende og demotiverer individene. Dominansforholdet utfordres i liten grad, noe som skaper stabilitet og liten diskursiv endring.

For en illustrering av mulige konsekvenser kan vi trekke inn Gammelsæter og Ohr (2002: 95-6) sitt bidrag om tabloidisering i moderne medier. De ser mediene som drevet av et ønske om å selge, hvor både fremdyrking av vinnere og tapere kan føre til at dette målet nås. Ved liten grad av diskursiv endring fortsetter denne fremhevingen av individer. Dette virker å være et deprimerende scenario hvor aktørmakten er begrenset, den redaksjonelle makten er stor, dominansforholdet opprettholdes og frekvensen av individfremstillinger i media er høy med bakgrunn i en kommersiell form for motivasjon. I forhold til autentisitet virker dette med all sannsynlighet forsterkende på spillernes prioriteringer av det private.

Forskningsspørsmålene er forsøkt besvart igjennom dikotomien privat/offentlig. Spillernes identitetsforståelser tar utgangspunkt i dette skillet, og tydeliggjør at de er ulike ut ifra ulike kontekster. En offentlig sosial identitet kan beskrives med to begrepspar; gode holdninger/hard trening og aggressivitet/prestasjon. En privat sosial identitet har å gjøre med relasjoner, kjærlighet, stabilitet og kontroll. Prioriteringen av en privat sosial identitet er forsøkt belyst ved å trekke inn aspekt ved medieanalysen og teoribidrag som omhandler søken etter noe ekte. Avslutningsvis ble forholdet mellom media, spillere og etablerte forestillinger i offentligheten drøftet. Det dominansforholdet media

har over rådende meninger i offentligheten virker ifølge min tolkning demotiverende på spillerne, noe som bidrar til spillernes fortsatte prioritering av det private.

Del 4: Holdningsskapende arbeid

I denne fjerde og siste delen av analysen er temaet kontakten med barn og ungdom. Dette er selvfølgelig kun en av mange ulike engasjement spillerne har, men det er kanskje den kontakten med utenforstående som best kan bidra til å plassere elitefotball i en større nasjonalkulturell sammenheng. De aktuelle forskningsspørsmålene er:

- Hva slags kontakt med grupper utenom det sportslige er fremtredende for spillerne?
- Hvordan motiveres denne kontakten?

Relasjoner til barn og ungdom vil i den påfølgende analysen bli knyttet opp til et nasjonalt ideal om likhet. Likhetsidealet utgjør en utfordring for informantene: Den sosiale identiteten de har i offentligheten er både profilert og privilegert, noe som potensielt innebærer en konflikt med idealet om likhet. «Fordi likhet er en sentral verdi [i Norge], blir det problematisk å kreve prestisje og anerkjennelse» (Gullestad 1989: 117). Analysen som følger viser hvordan spillerne i kontakt med barn og ungdom interPELLERES inn i en subjektposisjon kalt 'sosial entreprenør', som bidrar til å legitimere deres spesielle sosiale posisjon.

Nasjonalt likhetsideal

Den sosiale innleiringen blir enda mer omfattende når spillerne beveger seg utenfor treningsfeltet, stadion og hjemmet. I et forsøk på å gjøre forståelsen av sosial praksis relevant, inkluderes her teori om et nasjonalt ideal om likhet. Ved å ta steget bort fra idretten og det private og ut i det 'sivile' samfunnet, fremstår fotballspillerne på nye måter. Det spesielle og privilegerte er mer markant ved spillerne når de stilles overfor andre samfunnsgrupper enn sine familier og idrettskolleger. Dette gjør i sin tur noe med de kulturelle strømningene som påvirker dem.

Forestillinger om noe spesielt norsk kan tolkes på så mange ulike måter (Klausen 1984). Witoszek (1998: 45) mener et likhetsideal på 1800-tallet ble bevisst fremdyrket som noe spesielt for norsk kultur, med bakgrunnen i dikotomier som land/by og natur/kultur. Naturen ble på 1800-tallet 'opposisjonell', et verktøy for nasjonaldyrking. Det var hos bonden det ekte nasjonale var å finne. Sentrale verdier var

egalitarisme, individualitet og frihet (Witoszek 1998: 45). Det er imidlertid noe paradoksalt over kombinasjonen av idealene om likhet og individualisme. Hvordan kan det ha seg at individenes frihet ikke korrumperte likhetsidealet?

Løsningen er å definere individualitet som selvstendighet og selvtilstrekkelighet. Norske menn og kvinner er individualister ved å være selvstendige. På den måten forenes individualisme og konformitet. Den mest grunnleggende sosiale ideologi i Norge synes med andre ord å innebære et syn på samfunnet som en moralsk totalitet av normer eller statistiske regler som alle deler likt og som alle har et like stort ansvar for (Gullestad 1989: 121).

Det kollektive ansvaret kan passe overens med Witoszeks teori om naturen som det konstruerte utgangspunktet for *det norske*. Naturen er kjernen i forståelsen av norske individer og norsk samfunn, altså noe bevaringsverdig. Naturen er strengt tatt en forutsetning for den frie norske bondens fortsatte eksistens, som kan sees som å stå i fare for å koloniseres av det europeiske i form av urbanisering, hierarkier etc. Slik jeg leser Witoszek er det et betydelig argument for kollektivt ansvar overfor naturen. Gullestad peker på 'en moralsk totalitet' som kjernen i opprettholdelsen av likhetsidealet. Disse bidragene kan komme sammen i en forståelse av en paradoksal 'norskhet': Individualitet og likhet, som i mulighet og begrensning.

Sosiale entreprenører

Spillerne fortalte om kontakt med mange ulike grupper, bl.a. sponsorer, fans og unge fotballspillere. Det som vektlegges her er såkalt holdningsskapende arbeid som skjer overfor barn og ungdom, gjerne ved skolebesøk. Denne formen for utenomsporslig aktivitet kan forhåpentligvis si noe om identitet som preget av av nasjonal kultur. David deltok i sin forrige klubb i et prosjekt opp imot barn og ungdom:

Det gikk ut mot ungdomsskoler for det meste. Barneskoler og, i forhold til sånn holdningsskapende arbeid, og selvfølgelig og rekruttering av nye tilskuere. Det går litt sånn på mot mobbing og den type ting da. Og det var veldig positivt arbeid, for man opplever jo faktisk at de ungdommene, ja, de tar litt respekt og ser kanskje litt opp til oss og, fordi de har hørt om oss fra før. Og kanskje hører de lettere på hva vi sier enn nødvendigvis mange andre, da.

Som i forståelser av det å være elitespiller, finnes også her omtale av holdninger. Motivasjonen bak prosjektet er en kombinasjon av arbeid mot mobbing og det å rekruttere nye tilskuere. I min tolkning av spillernes forståelse av det å være elitespiller ble gode holdninger knyttet til individets mentale

grunnlag for å arbeide hardt mot sportslig suksess. Her har holdninger en mer kollektiv vinkling. David mener arbeidet mot mobbing kan lykkes fordi ungdommene 'har hørt om oss fra før'. Den privilegerte stillingen fotballspillere har i samfunnet blir her en nøkkel til fruktbar kommunikasjon med barn og ungdom. Min tolkning er at graden av alvor i denne typen kontakt er vesentlig. Budskapet som formidles er viktig. Holdninger tas ikke lett på av spillerne, verken overfor dem selv eller andre.

Geir er en godt etablert spiller med stort engasjement når det kommer til barn og ungdom:

Det er en del av hverdagen å være fotballspiller å være på skolebesøk og opp mot sånne MOT-kampanjer mot mobbing og sånt og selvfølgelig også stille opp for sponsorene, for det er jo de som betaler gildet. Jeg synes det er interessant å være på skolebesøk og komme til barn og sånne ting, fordi de, det har liksom blitt litt mer sånn stjernestatus for en del fotballspillere etterhvert da. Ikke at det gjelder så mye for meg da, men at man føler at de hører mer på oss nesten enn de hører på lærerne sine, og det synes jeg er, det er jo littegran skremmende egentlig, men samtidig er det veldig interessant fordi man vet at man har enorm mulighet til å påvirke da. Men selvfølgelig så må man være bevisst på det da, på hvilke signaler man sender ut. (...) Jeg tror de fleste klubbene har blitt mer opptatt av sånne ting, og de bruker jo de spillerne som de vet opptrer ryddig og har gode holdninger og kan framføre et budskap. For det er ikke alle som passer i alle settinger, sånn er det uansett hva man driver med. (...) Jeg synes det er bedre hvis man bruker oppfølging da, når vi er på skolebesøk så er det ikke alltid vi kommer igjen. Det er jo visse klasserom hvor det er mer problematikk enn andre hvor man gir en form for premiering hvis man klarer å følge klasseregler, de reglene man har blitt enig om på det første møtet og sånne ting, og kommer tilbake og ser at ting fungerer.

Hos både David og Geir er forutsetningen for kontakten spillernes status. De når en mer eksklusiv form for kommunikasjon enn andre grupper, i Geirs tilfelle spesifikt påpekt med referansen til lærerne. Dette virker å være en medvirkende faktor til alvor i møtet med de unge. Situasjonen er så spesiell og man er så privilegert - faktisk i den grad at det er 'littegran skremmende' - at møtet må brukes til noe viktig. Gode holdninger overføres fra en generasjon til den neste. Spillernes legitimering av egen sosial posisjon skjedde ifølge forståelsen av rollen som elitespiller pga. deres gode holdninger og harde arbeid; de hadde investert for å oppnå suksess. Når de nå *er* i den privilegerte posisjonen som elitespillere bidrar de alvorstemt til at også neste generasjon skal få mulighet til å ta til seg dette med gode holdninger, som i en manifestering av det moralske tilknyttet opprettholdelse av det nasjonale likhetsidealet. Likhet og likeverd dyrkes ved at kontakten med barn og ungdom presenteres som 'holdningsskapende arbeid', 'kampanjer mot mobbing' og det å bidra til å hindre 'problematikk' i klasserommene.

Dette er en *eksklusiv* form for sosialt arbeid. Det er forskjell mellom på den ene siden å fremstille slik kontakt som noe man pålegges, og på den annen side konstruere sin egen posisjon i lys av frivillig aktivitet som fører til noe godt. Med frivillighetsaspektet vises et element av oppofrelse, som også var tilfellet ved investeringene foretatt for å oppnå suksess som elitespiller. Man kunne brukt tiden på andre ting - hygge, lek og moro - men isteden er man i klasserom og bidrar til gode holdninger. Geirs påpekning om at slikt arbeid ikke passer for alle, bidrar til å bygge oppunder det spesielle og eksklusive ved holdningsskapende arbeid. Kontakten med barn og ungdom er en sammensatt form for selvkonstruksjonen som foregår i forhold til (1) at fotballspillere er i en spesiell sosial posisjon, (2) at budskapet som fremføres anses som verdifullt, (3) at de som kommuniserer selv ønsker å bidra og (4) at dette er noe som ikke passer for alle.

Spillernes identitet her kan forklares med subjektposisjonen jeg omtaler som 'sosial entreprenør'. Dette er en tvetydig sosial identitet i den forstand at den både spiller på likhet og individualisme. Her trekker spillerne på noe man kan omtale som en likhetsdiskurs, med rot i det nasjonale likhetsidealet. Dessuten trekker sosial entreprenør-rollen på elitespiller-diskursen. I begge disse diskursene står gode holdninger sentralt. At holdningsskapende arbeidet passer kun noen spillere, har i seg elementer av individualismen og en sterkeste-rett-tanke som finnes igjen i elitespiller-diskursen. Det å mane til gode holdninger i klasserommene kan tenkes å være en del av individets karrierebygging, for ved å bidra på en slik måte kommer spilleren mest sannsynlig i et positivt lys hos andre. Dette kan gi konsekvenser i form av en form for sosial legitimering, og den spesielle elitespiller-rollen blir kanskje dermed mer akseptabel i en likhetsdyrkende kultur som den norske.

Min forståelse er at det å være i rollen som sosial entreprenør tolkes forskjellig blant ulike aldersgrupper: Likhetsidealet virker ikke å være så solid etablert blant barn og ungdom - overfor disse dyrkes isteden individualismen. Stjernestatusen til spillerne er overfor de unge som en døråpner. Budskapet er en pille som sukres av kjente navn og ansikt. I forhold til andre grupper er derimot budskapet det viktige, noe som kan tenkes å føre med seg en form for sosial legitimering. Dermed er forskningsspørsmålene forsøkt besvart igjennom en av flere ulike sosiale engasjement spillerne har. Motivasjonen for kontakt med barn og ungdom passer tilsynelatende godt overens med et nasjonalt likhetsideal. Identiteten som sosial entreprenør føyer seg inn i dette likhetsidealet på en måte som

tilsynelatende både har positive konsekvenser for de unge og for spillerne.

Kapittel 5 Konklusjon

Ved å trekke inn ulike tema har jeg forsøkt å få innblikk i en forholdsvis helhetlig forståelse av identitet blant elitespillere. Dette kan kritiseres som å være en noe ufokusert tilnærming til problemstillingen. Å se utelukkende på identitet tilknyttet idrett kunne ha vært en alternativ løsning. Jeg mener en bredere tilnærming er mest fruktbar. Som nevnt i metodekapittelet kan det stilles spørsmål ved hvor nær man som forsker kan komme fullstendig fremmede mennesker i løpet av forholdsvis korte intervjuer om noe så komplekst og ofte personlig som forståelser av identitet. Grepene jeg tar i forhold til dette er altså å se på flere tema i datamaterialet.

Det kan her være greit å friske opp hva utgangspunktet var, hovedproblemstillingen «Hvordan gjør fotballspillere identitet?» I dette kapittelet vil jeg forsøke å drøfte mine funn konkret i forhold til identitet forstått som subjektposisjoner. Spørsmålet blir hvordan informantene plasserer seg selv i diskursene, trekker på diskursivt etablerte sosiale identiteter og eventuelt modifierer disse.

Subjektposisjonen 'elitespiller'

Analysens utgangspunkt var hvordan spillerne forstod det å være utøver på elitenivå. På tekstnivå gjorde jeg hovedsakelig tre funn; seriøsitet, gode holdninger og hardt arbeid. Seriøsiteten er nøkkelbegrepet som har to undernivå; et mentalt og et praktisk, henholdsvis gode holdninger og hardt arbeid. En lignende inndeling finnes hos både Skogvang (2006) i forhold til profesjonalisering og Shogan (1999) i forhold til subjektposisjonen eliteutøver.

Etter bl.a. en analyse av spillernes forståelser av sine karrierer, kom jeg fram til at de trakk på den såkalte elitespiller-diskursen. Denne handler om hvilke investeringer individet har gjort og gjør for å oppnå suksess. Talentbegrepet ble inkludert for å understøtte poenget om at suksess koster og ikke skjer tilfeldig. Elitespiller-diskursen hentet inspirasjon fra Webers teori om protestantisk etikk og kapitalistisk ånd. Roderick (2003: 167-8) har også gjort funn av moral i sin studie av identitet i engelsk fotball. Spillerne knytter ifølge Roderick ikke nedturer i sine karrierer til at de selv ikke er gode nok. Isteden tar de i bruk såkalt 'triste fortellinger' (sad tales) for å distansere seg fra managere som ikke gir de spilletid. Distansering fra ansvar for sin egen situasjon foretas ved bruk av etablerte vendinger om det å være uheldig, f.eks det å ikke være på riktig sted til riktig tid. Dette er en «(...) metode som

spillerne bruker for å forklare sin posisjon på en måte som for dem virker moralsk passende» (Roderick 2003: 168).

Det er trolig verdt å merke seg hvordan forståelser av suksessoppnåelse innen den største lagsporten i Norge tilsynelatende forstås av utøverne igjennom et individualistisk perspektiv. Individualisme finner vi forøvrig også igjen i forhold til det å kunne utnytte potensialet i media og ved det å drive holdningsskapende arbeid overfor barn og ungdom. Forståelser å det være elitespiller kan fremstå som en fortelling om individets søken etter suksess ved å foreta investeringer. I denne prosessen passerer spilleren igjennom en kollektiv - klubber - uten å knytte seg til disse. Den store betydningen som tillegges individets investering og den marginaliserte plassen tilfeldigheter har, gjør at spillerne i tillegg fremstår som rasjonelle. Tidsaspektet i elitespiller-diskursen understreker dette; investeringen går over mange år før den endelige avkastningen kan nås. Det å drive seg selv til å foreta en slik langvarig oppofrelse passer overens med det å være et målrettet, moralsk og rasjonelt individ.

Dette blir enda tydeligere i kontrast til et motstridende tidsaspekt; Gammelsæter og Ohr (2002) peker på økt utålmodighet i elitefotball på administrativt nivå som en konsekvens av kommersialisering. Grunnlaget for individets suksessoppnåelse bygges over tid. Den organisatoriske utålmodigheten og de påfølgende raske omveltningene i form av utbytting av trenere og spillere kan raskt ødelegge individets langvarige karriereprosjekt. Her vises grensene for individene og det diskursive knyttet til moral; elitespilleren er til syvende og sist underordnet de kollektive endringene i fotball. Kanskje henger denne avmakten hos individene sammen med fokuset hos den enkelte på investeringene som kan gjøres i egne karrierer. Ved å trekke på elitespiller-diskursen kan spillerne oppnå flere goder; styrke troen på seg selv og troen på kontroll over egen skjebne innen fotball, gjøre sin karriere mer ærefull, legitimerer sin nåværende sosiale posisjon og oppnå håp for fremtiden.

Når spillernes forståelser i en idrettssammenheng er sentrert rundt dem selv – rundt deres valg, handlinger og holdninger – bygges en tro på at bakgrunnen for suksess har å gjøre med individet, og dermed indirekte i mindre grad å gjøre med strukturelle forhold som individet mangler kontroll over. Moralen i elitespiller-diskursen bygger dermed en form for selvtillit som kanskje i økende grad er nødvendig, jf. tiltagende utålmodighet administrativt sett i klubbene. De raske omveltningene i elitefotball - utskiftninger av trenere og spillere - har noe destruktivt over seg. For individene midt

oppe i dette innebærer den moralske selvforståelsen en form for stabilitet og forsvar.

Media og spillernes autonomi

I spillernes forståelser av media finnes to versjoner av autonomi. For det første kan hver enkelt velge å iscenesette seg selv og slik sett fremme sin karriere. For det andre er spillerne autonome ved å ta avstand fra deler av medias fremstilling av hendelser grunnet avvik fra deres egne tolkninger. Konstruksjonsaspektet kan tolkes på to måter; både som en ressurs for individet i dannelsen av ønskelig fremstilling av seg selv og som motor for kritikk av media.

Mediekritikken og spillernes avmaktsfølelse kan si oss noe om endringer i forholdet mellom media og spillere som slår negativt ut for medier igjennom mindre godvilje fra spillerne og dermed et svakere journalistisk grunnlag for å dekke norsk elitefotball. Spillernes distansering fra medias fremstilling av hendelser - illustrert i den såkalte subjektivitetsdiskursen - kan sees som et mislykket forsøk fra TV 2 sin side på å komme nærmere norsk elitefotball. Den tiltagende intensiteten i journalistisk dekning som informantene i stor grad knytter direkte til TV 2 og Medieavtalen, er grunnlaget for spillernes distanseringen fra media. Likevel vil det være naivt å knytte all mediekritikken til denne ene aktøren. Mediene som opererer overfor norsk elitefotball er mange og ulike. Når Medieavtalen er fremhevet i analysen har det sitt utgangspunkt i hvordan spillerne pekte spesielt på denne milepælen i mediedekningen.

Min hypotese er at endret og intensivert mediedekning av elitefotball i Norge vil føre til endringer i måtene utøverne forholder seg til media generelt. Jeg tror på en i økende grad ad-hoc form for kontakt fra spillernes side hvor den enkelte velger å bruke mulighetene media innebærer når det er ønskelig for dem personlig, for så mesteparten av tiden å trekke seg unna. Dette bygger på et helhetlig bilde som har vokst frem i løpet av analysen, hvor spillerne fremstår som kritiske, rasjonelle og bevisste individer. Kanskje har økt oppmerksomhet fra media - flere intervjuer, økt fokus, press på de største profilene og flere kamper på TV - vært en læringsprosess for spillerne. Et motgrep fra medias side er kravene rettighetshaverne kan stille overfor kildene for å få sine intervju. Kanskje vil fremtidig mediekontakt mest av alt ta form som tvang.

Å se spillerne som i økende grad autonome aktører overfor media sammenfaller med funnet av

nedprioriteringen av en offentlig form for identitet. Prioriteringen av det private og autentiske tolker jeg som delvis knyttet til et ønske om å ha kontroll. Den offentlige konteksten kjennetegnes i min studie av individenes manglende kontroll over selvframstillinger, på tross av at media også innebærer muligheter til iscenesettelse. Dette blir dog kun en konstruert fremstilling som spillerne kan leke med og manipulere, som i en strategi hvor målet er å selge seg selv som en vare i en markedsliberalistisk forståelse av hva elitefotball har blitt igjennom bl.a. betydelig mediainvesteringer og oppmerksomhet. Forestillinger av noe ekte har ingen reell plass i offentligheten.

Kontekst, roller og autentisitet

Spillernes prioritering av det private ga oss både innblikk i en søken etter noe ekte og en utvidet forståelse av subjektposisjonen elitespiller. Det sportslige fokuset viste at aggressiviteten har å gjøre med en evne til å prestere. Dette minner om det tidligere funnet av gode holdninger og hardt arbeid. Subjektposisjonen elitespiller kan vi dermed forstå med følgende begrepspar; aggressivitet/prestasjon og gode holdninger/hardt arbeid. Aggressivitet og gode holdninger handler om noe mentalt, mens prestasjon og hardt arbeid handler om det praktiske ved det å være fotballspiller. Disse begrepsparene er ulike i forhold til kontekst. Aggressivitet/prestasjon sier noe spesifikt om kampsituasjoner, altså en svært offentlig versjon av elitespilleren som utspilles foran publikum og media. Begrepsparet gode holdninger/hardt arbeid har å gjøre med forberedelser opp imot kamp. På treningsfeltet investeres det i hard trening på bakgrunn av ens gode holdninger. Dette er hverdagens slit som mange ikke er klar over – en av grunnene til at spillerne føler det eksisterer feilaktige fremstillinger blant utenforstående om hvor bra det er å leve av å spille fotball.

Selv om treningsfeltet også er et sted hvor media er tilstede og rapporterer fra, er det først og fremst i forbindelse med kamper at forståelser om spillerne dannes. Under kamp kan spillerne bruke media til iscenesettelse; de kan bli ulike 'typer' spillere. Utenforståendes oppmerksomhet er ikke like stor i hverdagen. De andre ser ikke *det* slitet, noe som for spillerne ligger bak følelsen av urettferdige tolkninger. Spillerne ser ikke seg selv som bortskjemte, selv om de er fornøyde med å fotball som yrke. Det lite synlige slitet passer godt overens med en moralsk diskursiv selvforståelse og knytter identiteten som elitespiller til den typen arbeiderklasse-verdier som Russell (1999) og Holt (1989) mener er typiske for en britisk form for fotball. Arbeiderklassens forhold til fotball var ifølge Holt (1989: 173) som en versjon av Geertz' *deep play*, et speilbilde av publikums verdier hvor tøffhet, hardhet,

utholdenhet og lojalitet til kollektivet stod sentralt. Tøffhet, hardhet og utholdenhet kan minne om elitespiller-diskursens aggressivitet, og tidsaspektet i ideen om investering som senere gir avkastning. Lojaliteten til kollektivet som Holt viser til ser imidlertid ikke jeg som fremtredende i mitt materiale. Isteden dominerer et individualistisk perspektiv i forhold til idretten hos mine informanter.

Media innebærer en avmakt for individene, noe som bidrar til utskillingen av en privat sosial identitet; subjektposisjonen familiefaren. Forståelser av at media arbeider på kritikkverdige måter - at journalistene 'lager saker' - gjør at det private for spillerne fremstår som spesielt stabilt, ekte og verdifullt. Spillerne søker autentisitet, noe jeg har forsøkt å belyse med teori om bl.a. hjemmets plass i norsk kultur. Den individualistisk-pregede offentligheten står opp mot relasjonene i det private. Kollektivet familien har å gjøre med stabilitet, kjærlighet og en helt annen kontroll over selvframstillinger enn tilfellet er i offentligheten.

Holdningsskapende arbeid – eksklusiv legitimering

Et nasjonalt likhetsideal gir holdningsskapende arbeid stor verdi og bidrar til legitimering av spillerne. At dette ikke passer for alle - i kombinasjon med den potensielle avkastningen i form av sosiale legitimeringen - bidrar til tolkningen om at det er et strategisk element ved denne aktiviteten. Å identifiseres med holdningsskapende arbeid er positivt i en likhetsfokusert kultur som den norske. Subjektposisjonen sosial entreprenør er dermed verdifull hos oss.

Å bygge en profil som spiller kan i utgangspunktet foretas av samtlige spillere. Media fokuserer riktignok på de beste spillerne, men elitespiller-diskursen gir et håp i den forstand at alle kan lykkes bare de arbeider hardt nok over tid. Denne morallogikken understreker likhet forstått som like muligheter – det det kommer an på er hver enkelts evne til investering. I en slik likhetsdyrkende sammenheng er det å i tillegg kunne spille på å være sosial entreprenør en bonus. Det ansvaret spillerne påtar seg overfor barn og ungdom kan dog virke tyngende. En spillers omtale av dette som 'littegran skremmende', viser verdighet i tilnærmingen til situasjonen. Dette kan relateres til *selvtilstrekkelighet* som Gullestad peker på. Spillerne er ydmyke og alvorlige overfor den makten de har som spesielle individer. Slik fremstår de som ypperlige ambassadører for likhetidealet. Reproduksjonen av likhetidealet skjer igjennom at spillerne er spesielle individer, samtidig som de er seg selv nok ved videreformidling av gode holdninger.

Hovedfunn: Identitet som elitespiller og familiefar

Skillet privat/offentlig ligger bak hovedfunnet om identitet i to subjektposisjoner. For det første har jeg kommet fram til en sammensatt forståelse av det å være fotballspiller på elitenivå, og for det andre prioriteringen av noe privat. I begge tilfellene er autentisitet tilstede. Den moralske måten å forstå egen suksess som fotballspiller er autentisk i den forstand at slitet gjør måloppnåelsen verdifull og legitim. Det private er autentisk fordi det innebærer stabilitet, trygghet og i større grad kontrollerbarhet enn tilfellet er i offentligheten.

Spillerne plasserer seg selv i de to subjektposisjonen *elitespiller* og *familiefar*, og trekker i disse identitetskonstruksjonene på flere ulike diskurser. Det å være elitespiller preges av tvetydighet; noe positivt er oppnådd, men samtidig er dette noe problematisk grunnet manglende autonomi. I konstruksjonen av egen karriere og ved eventuell bruk av dette overfor barn og ungdom står subjektposisjonen elitespiller i et positivt lys. Denne sosiale identiteten passer godt overens med et nasjonalt likhetsideal; først som sin egen lykkes smed på vei mot elitenivået, og senere som sosial entreprenør. Subjektposisjonen elitespiller fylles med positiv mening av faktorer som moral, seriøsitet, individualisme, selvstendighet og autentisitet.

Det er i kontakt med noe strukturelt at problemene oppstår i form av mangel på autonomi. Dette er prisen som betales for å ha et høyprofilert yrke. Media fører visstnok med seg positive muligheter for karrierebygging, men den negative manglende kontrollen overskygger dette. Konstruksjoner snus dermed på hodet - fra å utgjøre et potensiale, til å bli en begrensning. Det oppstår en avmaktfølelse som bidrar til å drive frem vektleggingen av det private i utskillingen av den dominerende subjektposisjonen familiefar. Her trekkes det samtidig på nasjonale diskurser om autentisitet. Underveis mot denne prioriteringen har spillerne hatt et individualistisk perspektiv, men subjektposisjonen familiefar er en identitet som domineres av relasjoner. Man er ikke familiefar uten å ha en familie. Subjektposisjonen familiefar forstås her i forhold til følgende begrep; relasjoner, nærhet, mykhet, autentisitet, kjærlighet og stabilitet.

Tre nøkkelbegreper for å forstå dette er autonomi, autentisitet og legitimering. Individet søker autonomi igjennom sin selvforståelse både som spiller og familiefar, men lykkes fullt ut kun med det siste tilfellet. Autentisiteten gjenfinnes i både den offentlige og private konteksten, men er fullendt kun i

forhold til det private. Dette har å gjøre med at autonomien er større i en privat kontekst. Legitimeringen skjer på flere måter i offentligheten overfor den privilegerte sosiale posisjon som elitespiller. At legitimering ikke gjenfinnes privat sier kanskje noe om hvilket naturalisert forhold spillerne har til det private. De private relasjonene bare *er* verdifulle og ekte. Dette har også å gjøre med at autonomien har en mer selvsagt plass i det private. Individet trenger tilsynelatende ikke å trekke på omfattende forklaringer i forhold til det private, til forskjell fra ved redegjørelsene for det å være elitespiller.

Oppsummering

En ambisjon ved dette prosjektet var si noe om en norsk form for elitefotball. De mest sentrale aktørene i elitefotball forstår jeg som å være spillerne. Ved å forske på fotballspillere i Norge har målet mitt vært både vært å forstå identitet blant spillere i Norge, og potensielt si noe om øvrige forhold ved den norske varianten av elitefotball. Mitt bidrag bør sees i relasjon til lignende studier gjort i andre land og kulturer, f.eks Armstrong og Giulianotti (1999). Ved en tverrkulturell tilnærming kan en mer helhetlig og tilfredsstillende forståelse dannes av hver enkelt nasjonale variant av fotball. Å foreta mer grundige tverrkulturelle sammenligninger kan underveis i hvert enkelt forskningsprosjekt kanskje være som å bite over for mye. Ihvertfall føles det slik for min del. Det å nærme seg en del av norsk elitefotball har krevd all min oppmerksomhet.

Allikevel går det an å gjøre seg noen tanker om noe spesielt om norsk fotball, for så å si noe om mulig videre forskning. Et spesielt interessant utgangspunkt mener jeg er elitespiller-diskursen og motsetningsforholdet mellom den moralske forståelsen av suksessopptjening og en forståelse som i større grad vektlegger tilfeldigheter f.eks ved en tolkning av talentbegrepet som noe medfødt og viktig for utviklingen av elitespillere. Motsetningen kan omtales som dikotomien moral/talent, og i norsk fotballkontekst ble dette forsøkt illustrert med referansen til fremstillingen av fotballspilleren Erik Mykland. Denne dikotomiseringen er dog ikke helt uproblematisk, fordi også den bestemte fremstillingen av Mykland var en suksesshistorie grunnet store mengder trening. Det er på det mentale nivået at Mykland skiller seg ut, og dermed er det der fremstillingen av han kan belyse en etablert diskurs i en norsk fotball. Motivasjonen fremstod som annerledes hos Mykland - leken stod i sentrum - men midlet for å nå elitenivået var det samme som hos mine informanter; trening og atter trening. Dette sier kanskje noe om hvor godt etablerte forestillinger om moral er hos oss. Tilfeldigheter er som en

blind flekk. Vi insisterer på at suksess må koste.

Lek som motivasjon kan gi assosiasjoner til f.eks sør-amerikansk forståelse av fotball: Jeg viste innledningsvis til at Leite Lopes (1999) knytter fremveksten av en brasiliansk nasjonal fotballidentitet til arbeiderklassens spontanitet og improvisasjon. Moral kan på den annen side plassere norsk fotball i forhold til engelsk kultur. Den formen for fotball som spilles i dag, har sine røtter i England og ble spredd av britiske handelsreisende, ingeniører, militære og studenter. «Fotballens oppstart i Norge begynte med oppvisninger av triksing med ball fra ballartistene fra de britiske øyene på slutten av 1880-tallet» (Skogvang 2006: 32). En annen bølge av engelsk innflytelse kom med TV-overførte kamper fra England på NRK fra 1960 (Skogvang 2006: 101). Dette gir en historisk og kulturell forklaring på den innflytelsen en britisk forståelse av fotball - kjennetegnet ved arbeiderklasseverdier, maskulinitet (Holt 1989, Russell 1999) og moral (Roderick 2003) - har hatt i Norge.

For å returnere til utgangspunktet - Silk m.fl (2005) sin forståelse av idretten som den i fredstid mest følelsesladde drivkraften for uttrykk av nasjonalkulturell tilknytning - hva er det grunnlag for å si kjennetegner en norsk variant av elitefotball? Et mulig svar blir en britisk-inspirert moralsk forståelse av veien til suksess. På den annen side er det kanskje et motsetningsforhold mellom en slik maskulin kultur og mine funn om spillernes prioriteringer av de private relasjonene. Spillerne i norsk elitefotball viser en sosial kompetanse ved at de evner å forholde seg til flere roller og kontekster. Det er viktig for dem å påpeke hvor mye familien er verdt. Slik sett er de anti-patriarkalske, moderne menn: Identiteten som betyr mest for dem er den som familiefar, ikke som elitespiller. Dette kan kanskje i sin tur knyttes til likestilling mellom kjønn og en nordisk velferdsstatsmodell.

Med kun et entydig sportslig fokus virker det å utskille en særegen norsk form for elitefotball vanskelig. Den kulturelle utvekslingen på tvers av landegrensene har kanskje vært så stor at det å bruke andre og større enheter enn nasjonalstaten er mer fruktbart. Ved en inkludering av andre deler av samfunnet kan dog spesifikke nasjonale varianter antydes, noe denne studien er et eksempel på. Det i sin tur er et argument for å forsøke å arbeide med forholdsvis brede perspektiver, for slik å kunne plassere idrett i en større kulturelle sammenheng.

Referanser

Althusser, Louis (1971), «Ideology and ideological state apparatuses». I: *Lenin and Philosophy and Other Essays*. London: New Left Books.

Alvesson, Mats & Kai Sköldbberg (1994), *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.

Amis, John (2005), «Beyond Sport: Imaging and Re-imaging a Transnational Brand». I: Silk, Michael L.; David L. Andrews & C.L. Cole (red.) *Sport and Corporate Nationalisms*. (143-65) Oxford: Berg.

Andersson, Torbjörn & Aage Radmann (1999), «Everything in Moderation: The Swedish Model». I: Armstrong, Gary & Richard Giulianotti (red.) *Football Cultures and Identities*. (67-76) Basingstoke: Macmillan.

Armstrong, Gary & Richard Giulianotti (red.) (1999), *Football Cultures and Identities*. Basingstoke: Macmillan.

Cheal, David (2002), *Sociology of Family Life*. New York: Palgrave.

Chouliaraki, Lilie & Norman Fairclough (1999), *Discourse in late modernity: rethinking critical discourse analysis*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Christensen, K.; E. Jerdal; A. Møen; P. Solvang og L. J. Syltevik (1998), *Prosess og metode*. Oslo: Universitetsforlaget.

Critcher, C. (1991), «Putting on the Style: Aspects of recent English Football». I: Williams, J. & S. Wagg (red.) *British Football and Social Change – Getting into Europe*. Leicester: Leicester University Press.

Du Gay, P., Jessica Evans & Peter Redman (red.) (2000), *Identity: a reader*. London: Sage publications.

- Enjolras, Bernard (2002), «Senmodernitet, identitetsdannelse og idrettens kommersialisering». I: Seippel, Ørnulf (red.), *Idrettens bevegelser: sosiologiske studier av idrett i et moderne samfunn*. Oslo: Novus forlag.
- Enoksen, Eystein (2002), *Utviklingsprosessen fra talent til eliteutøver: En longitudinell og retrospektiv undersøkelse av en utvalgt gruppe talentfulle friidrettsutøvere*. Doktoravhandling. Oslo: Norges idrettshøgskole.
- Fairclough, Norman (1992), *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, Norman (1995), *Media discourse*. London: Edward Arnold.
- Frønes, Ivar (2001), *Handling, kultur og mening*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Frønes, Ivar (2004), «Identitet, tegn og kultur – Om identitet i sosiologisk teoridannelse». I: *Sosiologi i dag*, nr 3: 27-53. Oslo: Novus forlag.
- Gammelsæter, Hallgeir og Frode Ohr (2002), *Kampen uten ball. Om penger, ledelse og identitet i norsk fotball*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Gergen, Kenneth (2006), *Det møttede selv. Identitetsdilemmaer i nutiden*. København: Dansk psykologisk forlag.
- Giddens, Anthony (1996), *Modernitet og selvidentitet*. København: Hans Reitzels forlag.
- Goksøyr, Matti og Finn Olstad (2002), *Fotball! Norges Fotballforbund 100 år*. Oslo: Norges Fotballforbund.
- Gullestad, Marianne (1989), *Kultur og hverdagsliv*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hall, Stuart (2000), «Who needs identity». I: Du Gay, P., Jessica Evans & Peter Redman (red.) *Identity: a reader*. London: Sage publications.

Hare, Geoff & Hugh Dauncey (1999), «The Coming of Age: The World Cup of France '98». I: Armstrong, Gary & Richard Giulianotti (red.) *Football Cultures and Identities*. (41-51) Basingstoke: Macmillan.

Helland, Knut (2003), *Sport, medier og journalistikk. Med fotballandslaget til EM*. Bergen: Fagbokforlaget.

Helland, Knut og Brita Ytre-Arne (2007), *Sport, attraksjon og journalistikk. Om sportsrettigheter og publisistiske idealer*. Utredning: Norsk Journalistlag.

Holt, Richard (1989), *Sport and the British. A Modern History*. Oxford: Clarendon Press.

Howarth, David (2005), *Diskurs. En introduktion*. København: Hans Reitzels forlag.

Hughes, J. A.; W. W. Sharrock & P. J. Martin (2003), *Understanding Classical Sociology*. London: Sage.

Jones, Stephen G. (1988), *Sport, politics and the working class: Organised labour and sport in interwar Britain*. Manchester: Manchester University Press.

Jørgensen, Marianne Winther og Louise Phillips (1999), *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Universitetsforlag.

Klausen, Arne Martin (red.) (1984), *Den norske væremåte*. Oslo: Cappelen.

Kneer, Georg og Armin Nassehi (1997), *Niklas Luhmann. Introduktion til teorien om sociale systemer*. København: Hans Reitzels forlag.

Leite Lopes, José Sergio (1999), «The Brazilian Style of Football and its Dilemmas. I: Armstrong, Gary & Richard Giulianotti (red.) *Football Cultures and Identities*. (86-95) Basingstoke: Macmillan.

Louw, Eric (2001), *The Media and Cultural Production*. London: Sage Publications.

Luhmann, Niklas (2002), *Massemediernes realitet*. København: Hans Reitzels forlag.

Mauws, Michael K. (2004), «Let the Market Decide: Sport Sponsorship and its Implications for Moral Autonomy». I: Slack, Trevor (red.) *The Commercialization of Sport*. (307-23) London: Routledge.

Parker, B. (1999), «Evolution and revolution: From international business to globalization». I: Clegg, S.R.; C. Hardy & W.R. Nord (red.) *Managing Organizations: Current Issues*. (234-56) Thousand Oaks CA: Sage.

Real, Michael R. (1998), «MediaSport: Technology and the Commodification of Postmodern Sport». I: Wenner, Lawrence A. (red.), *MediaSport*. (14-26) London: Routledge.

Rem, Håvard (2000), *Erik Mykland*. Oslo: Aschehoug.

Roderick, Martin (2003), *Work, Self and the transformation of identity. A sociological study of the careers of professional footballers*. Doktoravhandling. Leicester: University of Leicester.

Russell, David (1999), «Associations with Football: Social Identity in England 1863-1998». I: Armstrong, Gary & Richard Giulianotti (red.) *Football Cultures and Identities*. (15-28) Basingstoke: Macmillan.

Sennett, Richard (1974), *The Fall of Public Man*. London: Faber and Faber.

Shogan, Debra (1999), *The Making of High-Performance Athletes: Discipline, Diversity, and Ethics*. Toronto: University of Toronto Press.

Silk, Michael (2004), «Televised Sport in a Global Consumer Age». I: Slack, Trevor (red.), *The Commercialisation of Sport*. (226-246) London: Routledge.

Silk, Michael L.; David L. Andrews & C.L. Cole (2005), «Corporate Nationalism(s). The Spatial Dimensions of Sporting Capital». I: Silk, Michael L.; David L. Andrews & C.L. Cole (red.) *Sport and Corporate Nationalisms*. (1-12) Oxford: Berg.

Skogvang, Bente Ovedie (2006), *Toppfotball – et felt i forandring*. Doktoravhandling. Oslo: Norges idrettshøgskole.

Weber, Max (2001), *Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd*. Oslo: De norske bokklubbene.

Whannel, Garry (2002), *Media Sport Stars. Masculinities and moralities*. London: Routledge.

Widerberg, Karin (2001), *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget.

Witoszek, Nina (1998), *Norske naturmytologier. Fra Edda til økofilosofi*. Oslo: Pax forlag.

www.caplex.no Definisjon 'moral' (Lesedato 05.11.2007)

www.canaldigital.no/frontpage___19969.aspx Presseinformasjon Canal Digital (Lesedato: 09.08.2007).

www.pub.tv2.no/multimedia/na/archive/00307/Mediamanual_220307_307269a.pdf Mediemanualen (Lesedato 09.08.2007)

www.telenor.no/om/ir/storste/ Aksjonærservice Telenor (Lesedato: 01.06.2007).

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt.

Antall ord i oppgaven: 34 341.

Vedlegg 1

Klubbnavn v/ daglig leder

Oslo, x. mars 2007

xxxxx

xxxxx

Thor Fredrik Heier

xxxxx

xxxxx

Forespørsel om deltakelse i sosiologisk forskningsprosjekt

Viser til tidligere uforpliktende henvendelse via e-post.

Jeg er masterstudent i sosiologi ved Universitetet i Oslo, og arbeider nå med en masteroppgave med arbeidstittelen «Fotballspillere og identitetsprosjekt». Min hovedveileder er Kari Steen-Johnsen, postdoktor ved Norges idrettshøgskole. Fokuset mitt er på forholdet elitespillere og media. Jeg er blant annet interessert i hvordan fotballspillere på dette nivået ser på kommunikasjon av hvem de er – deres identitet. Forhåpentligvis er dette interessant for mange involverte i elitefotball.

Det konkrete målet med denne henvendelsen er å få muligheten til å muntlig informere klubbens spillergruppe om prosjektet mitt, og rekruttere spillere som informanter. Rekrutteringen vil foregå ved bruk av et spørreskjema som fylles ut. Anslagsvis vil 15-20 minutter i plenum med spillergruppa være tilstrekkelig. Eventuelle intervjuer foretatt med klubbens spillere vil ikke kreve noe av klubben i forhold til å stille med lokaler, frita spillere fra trening eller lignende. Skulle <klubb> velge å la meg

snakke med spillerne vil den ferdige oppgaven oversendes i trykt form når den tid kommer, slik at resultatene kan studeres nærmere.

Rekruttering av spillere til prosjektet vil foretas fra flere norske toppklubber på herresiden. Målet er å gjennomføre personlige intervjuer med et utvalg norske elitespillere, for dermed å få et innblikk i hvordan de forholder seg til de aktuelle tema.

Til slutt litt om forskningsetiske grunnregler: Deltakelse i prosjektet er fullstendig frivillig. Spillerne kan når som helst i løpet av prosjektets gang, og uten å oppgi grunn, velge å trekke seg. Innsamlet materiale fra disse spillerne vil da ikke inkluderes i prosjektet på noen måte. Jeg som forsker er underlagt taushetsplikt. Innsamlet data vil behandles med konfidensialitet. Verken spillernes eller klubbens navn skal kunne gjenkjennes i det endelige publiserte materialet. Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Jeg tar kontakt via telefon om ca en uke. Håper da på et positivt svar.

Vennlig hilsen

Thor Fredrik Heier

Vedlegg 2

Spørreskjema for å rekruttere informanter

Alle bes fylle ut spørreskjemaet. Denne undersøkelsen er anonym. Hvis du ønsker å være med i dette prosjektet ved å bli intervjuet, svarer du bekræftende på skjemaets siste spørsmål og fyller ut med navn og telefonnummer slik at det er mulig å komme i kontakt med deg. Skulle mange være interessert i å delta er det ikke sikkert at samtlige blir kontaktet for å gjennomføre et intervju.

1. Alder: _____

2. Hvor mange år har du spilt fotball på elitenivå? _____

3. I hvilken grad vil du si at **du** som fotballspiller er opptatt av hvordan du fremstår for mennesker som ikke kjenner deg personlig? (sett ring rundt eller kryss ved det alternativet som passer best)

I stor grad

I middels grad

I liten grad

Vet ikke

4. I hvilken grad vil du si at **fotballspillere generelt** er opptatt av hvordan de fremstår for mennesker som ikke kjenner dem personlig?

I stor grad

I middels grad

I liten grad

Vet ikke

5. I hvilken grad mener du at fotballspillere selv kan påvirke måten de fremstår på for mennesker som ikke kjenner dem personlig?

I stor grad

I middels grad

I liten grad

Vet ikke

6. Hva teller inn i prosessen rundt utenforståendes inntrykk av hvordan en fotballspiller er? (marker gjerne flere alternativer)

Spillerens væremåte

Spillerens utseende

Spillerens posisjon på banen

Spilleren i kontakt med media

Spilleren i kontakt med sponsorer

Spilleren i kontakt med tilskuere/fans

Spilleren i kontakt med lokalmiljøet

Klubbens profil

Annet (fyll ut selv) _____

7. Ønsker du å delta i dette prosjektet ved å la deg intervjuet om disse og andre vinklinger i forbindelse med fotballspillere og identitet?

JA

NEI

Hvis JA på forrige spørsmål: fyll ut kontaktinformasjon slik at jeg kan komme i kontakt med deg senere.

Navn: _____

Telefonnummer: _____

Takk for at du fylte ut spørreskjemaet!

Hilsen Thor Fredrik Heier

Student ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo

Vedlegg 3

Informasjonsbrev til deltakere i prosjektet «Fotballspillere og identitetsprosjekt»

Takk for at du har valgt å stille opp til intervju!

Dette er en sosiologisk studie på masternivå med arbeidstittelen «Fotballspillere og identitetsprosjekt». Studien anslås å vare til ca 1. november 2007. Målet med studien er å få innblikk i hvordan fotballspillere på elitenivå i Norge ser på identitet og media. Studenten som gjennomfører prosjektet er Thor Fredrik Heier, tilknyttet Universitetet i Oslo. Hovedveileder for prosjektet er Kari Steen-Johnsen, tilknyttet Norges idrettshøgskole, Oslo. Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Intervjuet tas opp på lydbånd. Materialet vil bli kodet og anonymisert slik at det ikke kan spores tilbake til de som blir intervjuet. Studenten som gjennomfører studien er underlagt taushetsplikt og plikter å behandle innsamlet materiale med konfidensialitet. Materialet som innhentes vil bli slettet ved prosjektet slutt. Materialet vil ikke brukes til annet enn dette spesifikke prosjektet.

Deltakelsen er frivillig. Du kan når som helst fram til publisering og uten å oppgi grunn velge å trekke deg fra prosjektet. Skulle du ønske å trekke deg skal det du har bidratt med umiddelbart ødelegges og ikke på noen måte brukes i prosjektet. Kontakt Thor Fredrik Heier (telefon: xxxxxxxx, e-post: xxxxxx) hvis du ønsker å trekke deg.

Vedlegg 4

Samtykke-erklæring

Jeg bekrefter herved at jeg har mottatt skriftlig og muntlig informasjon om prosjektet med arbeidstittelen «Fotballspillere og identietsprosjekt», og gir mitt samtykke til å delta i studien. Jeg deltar på de vilkår som er gitt i informasjonsbrevet.

Jeg er klar over at deltakelse i prosjektet er frivillig, at jeg kan trekke meg når som helst underveis frem til publisering og uten å oppgi grunn. I så fall vil allerede registrerte opplysninger om meg slettes og ikke brukes i oppgaven. I det publiserte materialet vil det ikke bli bruk opplysninger som kan føres tilbake til undertegnede.

.....
Dato, underskrift (deltaker)

Vedlegg 5

Intervjuguide for prosjektet med arbeidstittelen «Fotballspillere og identitetsprosjekt»

Hovedproblemstillinger: (1) «Hvordan gjør fotballspillere identitet?», (2) «hvilke diskurser finnes hos fotballspillere?» og (3) «hvilke diskurser i media eksisterer i forhold til elitefotballspillere?»

Individet og identitet

(Hvordan gjør fotballspillere identitet?)

Kan du fortelle kort om karrieren din som spiller fram til nå?

Hva er planene og drømmene for resten av karrieren?

Kan du beskrive deg selv med få ord? (evt skille roller: spiller vs privat)

Hva skiller deg fra andre?

Hvilke ulike sammenhenger er du i til daglig – privat og offentlig?

Føler du at du er forskjellig i forskjellige sammenhenger?

Hvor er det lettest å være seg selv?

Hvorfor?

Tenker du over måten du fremstår på for andre som ikke kjenner deg personlig?

Fotballspillere generelt og identitet

(Hvilke diskurser finnes hos fotballspillere ift identitet?)

Hvordan tror du at fotballspillere på elitenivå generelt ønsker å fremstå for folk som ikke kjenner de personlig?

Tror du det er noe de fleste spillerne legger særlig vekt på?

Hvorfor/hvorfor ikke tror du det er sånn?

Opplevs dette som viktig i din spillergruppe?

Opplevd forskjeller her i forskjellige klubber eller skifte over tid?

(Fotballspillere er uniformert ved at de bærer drakter.) Hvordan uttrykker fotballspillere hvem de er på banen?

Hvordan gjøres dette i din klubb: hvilke «midler»/«metoder» finnes og brukes?

Er det (uskrevne) regler for hvordan man skal være/oppføre seg som profesjonell spiller, eller opp til

hver enkelt?

Er det noe som absolutt ikke går an av oppførsel?

Noen spesielle roller/måter å være på i din klubb nå?

Har du opplevd forskjeller her fra miljø til miljø, f.eks ved klubbskifte?

Har måter å ønske å fremstå på endret seg over tid?

Hvorfor dette har skjedd/ikke skjedd (f.eks samfunnsendringer spiller inn eller lignende)?

Kan hvem som helst av spillerne påvirke hva som er greit i forhold til identitet?

Idealer/ikoner/spesielle personer som setter nye standarder og styrer hva som er akseptert ift oppførsel?

Hvilke (typer) er disse?

Er du en slik person?

Media

(Hvilke diskurser/forestillinger i media eksisterer i forhold til elitefotballspillere?)

Hvor ofte er du i gjennomsnitt i kontakt med media i løpet av en uke når sesongen er i gang?

Hva synes du generelt om det å være i kontakt med media?

Har du opplevd noe spesielt ved kontakt med media: har du noen «gode historier» å fortelle (både positive og negative)?

Hva synes du generelt om medias dekning av toppfotball i Norge (god/dårlig/presis/upresis)?

Har det her skjedd endringer over tid?

(Media er sentrale for publikum ift det å bli «kjent» med spillere.) Hvilke andre enn media er med og påvirker måten spillerene fremstår (f.eks tilskuere)?

Noen spesielle egne opplevelser her?

Kommersialisering

Deltar dere i din spillergruppe ved arrangementer i forbindelse med sponsorer e.l.?

Er slikt frivillig eller må dere være med på slike ting?

Hvis frivillig og deltar: hvorfor deltar du?

Hvordan virker slike arrangementer inn på inntrykket av hvem du er, hos folk som ikke kjenner deg?

I forhold til lokalmiljøet ellers – deltar spillerne i sosiale sammenhenger som f.eks ved kontakt med skoler eller lignende?

Er det frivillig?

Egne erfaringer/historier med slike ikke-sportslige begivenheter?

Synes spillere generelt det å delta på slikt er ok eller ikke?

Hvorfor?

Profesjonalisering

Hvordan ser du elitefotball i Norge før og nå? (utviklingstendenser osv)

Hvis du tenker på dengang du først fikk fotballen som arbeid – hva tenker man ved en slik overgang?

(Et viktig mål som er nådd? Et «naturlig steg videre» pga. hard trening og gode holdninger eller noe annet?)

Når du presenterer deg med det å være fotballspiller som yrke - hvordan reagerer utenforstående på det?

Overgangen fra å ha fotballen som yrke, til det å måtte legge opp til slutt – hvordan tror du det blir?